

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Vaida Griškutė

magistro studijų programos Edukologija
(specializacija – vaiko teisių apsaugos vadyba)
II kurso studentė

**VAIKŲ DIENOS CENTRŲ TEIKIAMA PAGALBA
SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ VAIKAMS:
REALIJOS IR PERSPEKTYVOS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė
Lekt. dr. Erika Masiliauskienė

Šiauliai, 2010

Darbas originalus Vaida Griškutė

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
ĮVADAS	6
1. PAGALBOS SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMAI IR VAIKUI SOCIOEDUKACINIAI PAGRINDAI	10
1.1. Socialinės rizikos šeimos charakteristika.....	10
1.1.1. Socialinės rizikos šeimos teisinė apibrėžtis.....	10
1.1.2. Socialinės rizikos šeimos modelis ir tipai.....	12
1.1.3. Vaikas socialinės rizikos šeimoje.....	13
1.2. Pagalbos socialinės rizikos šeimai ir vaikui tipai ir tinklas.....	18
1.3. Pagalbos socialinės rizikos šeimai ir vaikui socioedukacinės kryptys.....	21
1.3.1. Socioedukacinė prevencija.....	21
1.3.2. Socioedukacinė intervencija.....	23
1.4. Institucinė pagalba socialinės rizikos šeimai ir vaikui.....	25
2. VAIKŲ DIENOS CENTRAS (VDC), KAIP SOCIOEDUKACINĖS PAGALBOS SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ VAIKAMS, TEIKĖJAS	27
2.1. VDC samprata, veiklos tikslai	27
2.2. VDC veiklos teisinis reglamentas.....	28
2.3. VDC steigėjai.....	31
2.4. VDC teikiamos paslaugos ir jų gavėjai	32
2.5. VDC veiklos problematika Lietuvoje	34
3. VDC TEIKIAMA PAGALBA SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ VAIKAMS: EMPIRINIS TYRIMAS	36
3.1. Tyrimo metodologija.....	36
3.2. Tyrimo metodai.....	37
3.3. Tyrimo imtis, eiga, etika.....	40
4. EMPIRINIO TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ	42
4.1. KOKYBINIS TYRIMAS. VDC PAGALBOS SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ VAIKAMS KONTEKSTAI IR VAIKŲ EKSPEKTACIJOS DĖL VDC TEIKIAMOS PAGALBOS JIEMS	42

4.1.1. VDC teikiamos pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams kontekstai.....	42
4.1.1.1. Edukacinės pagalbos kontekstas.....	42
4.1.1.2. Sociokultūrinės pagalbos kontekstas.....	46
4.1.1.3. Materialinės pagalbos kontekstas.....	49
4.1.2. Socialinės rizikos šeimų vaikų ekspektacijos dėl VDC veiklos ir teikiamos pagalbos jiems.....	51
4.1.2.1. VDC pagalbos gavėjų plėtra.....	51
4.1.2.2. VDC personalas ir jo veikla.....	52
4.1.2.3. VDC pagalbos vaikams plėtra.....	54
4.1.2.4. VDC materialinės bazės plėtra.....	57
4.2. KIEKYBINIS TYRIMAS. VDC TEIKIAMOS PAGALBOS SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ VAIKAMS RAIŠKA IR PLĖTROS GALIMYBĖS.....	62
IŠVADOS.....	71
REKOMENDACIJOS.....	73
LITERATŪRA.....	74
PRIEDAI.....	79

SANTRAUKA

VAIKŲ DIENOS CENTRŲ TEIKIAMA PAGALBA SOCIALINĖS RIZIKO ŠEIMŲ VAIKAMS: REALIJOS IR PERSPEKTYVOS

Magistro darbas

Tyrimo aktualumas. Socialinės rizikos šeimos yra viena skaudžiausių modernios visuomenės problemų. Vaikai tokiose šeimose kenčia labiausiai. Tiek Lietuvos (Ignatavičienė, 1999; Bulotaitė, 2004; Žukauskienė, 1999, 2006; Kondrotaitė, 2006; Dirvoniienė, Pivorienė, 2007 ir kt.), tiek užsienio šalių (Garmezy, 1993; Kovachevikj, Bijedikj, Kuralikj-Kjishikj, Muftikj, 2009 ir kt.) mokslininkai pažymi, kad socialinės rizikos šeimose emocinis bendravimas yra sutrikęs, šeimos aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi. Socialinių paslaugų įvairovė, kokybiškai ir laiku teikiamos paslaugos gali padėti vaikui ir šeimai išspręsti iškilusius sunkumus, padėti užtikrinti vaiko fizinį, emocinį saugumą, sustiprinti šeimos narių tarpusavio santykius, padėti tėvams išugdyti socialinius ir tėvystės įgūdžius. Viena iš institucinės pagalbos formų socialinės rizikos šeimai ir jose augantiems vaikams – vaikų dienos centras (toliau - VDC).

Tyrimo objektas – VDC teikiama pagalba socialinės rizikos šeimų vaikams.

Tyrimo tikslas - teoriškai pagrįsti ir empiriškai ištirti VDC teikiamos pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams ypatumus.

Tyrimo metodai: teoriniai, empiriniai, statistiniai.

Tyrimo instrumentai: anketinė apklausa VDC dirbantiems specialistams (dalyvavo 35 darbuotojai), specialiai parengtos laisvųjų rašinėlių „Aš dienos centre“ (rašė 55 socialinės rizikos šeimų vaikai) ir „Mano svajonių dienos centras“ (rašė 47 socialinės rizikos šeimų vaikai) formas.

Tyrimo pirmoji hipotezė, tikėtina, kad socialinės rizikos šeimų vaikams vienodai reikšminga VDC materialinė, edukacinė ir sociokultūrinė pagalba nepasitvirtino, tyrimo duomenys atskleidė, jog vaikai labiausiai akcentuoja sociokultūrinę pagalbą, kiek silpniau akcentuojama – edukacinė pagalba, silpniausiai – materialinė pagalba. Iš dalies pasitvirtino antroji hipotezė - egzistuoja prieštaravimas tarp VDC teikiamos pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams ir jų ekspektacijų minėtos pagalbos teikimo kontekste, tyrimo duomenimis socialinės rizikos šeimų vaikai, lankantys VDC, savo ekspektacijose numato paslaugų plėtrą, kuri ypač susijusi su materialinės bazės plėtra (naujų ir jau esamų patalpų plėtra, apsirūpinimu naujausiomis IKT). Be to, vaikai savo ekspektacijose labiausiai akcentuoja edukacinės pagalbos plėtrą, kiek silpniau – sociokultūrinės pagalbos, silpniausiai – materialinės pagalbos plėtrą.

SUMMARY
CHILDRENS DAY-CARE CENTERS PROVIDED HELP TO CHILDREN FROM
SOCIAL RISK FAMILIES: REALITIES AND PERSPECTIVES

Master's task

Research relevance. Social risk families are one of the most hurtful problem in modern society. Children are suffering in these families the most. Thus much Lithuania's (Ignatavičienė, 1999; Bulotaitė, 2004; Žukauskienė, 1999, 2006; Kondrotaitė, 2006; Dirvonienė, Pivorienė, 2007 ir kt.), thus much foreign countries' (Garmezy, 1993; Kovachevikj, Bijedikj, Kuralikj-Kjishikj, Muftikj, 2009 ir kt.) scientists point, that in social risk families emotional communication are disturbed and family's surroundings do not stimulate normal and productive personal growth and development. Social services diversity, qualitatively and on time provided services can help child and family to solve rising difficulties, help to ensure child's physical, emotional security, strengthen family's members relations, help parents raise social and paternity skills. One of the institutional help forms for social risk family and its growing kids – childrens' day-care center (further CDC).

Research objective – CDC provided services for children from social risk families.

Research purpose – teorically justify and empirically investigate CDC provided support peculiarities for social risk families kids.

Reserach methods: theoretical, empirical, statistical.

Reserach instruments: questionnaire for CDC working specialists (entered 35 employees), specially prepared free essays „I'm in a day center“ (wrote 55 kids from social risk families) and „Day center of My Dreams“ (wrote 47 kids from social families) forms.

The first hypothesis of the research, believed, that for children from social risk families have the same importance of CDC material, educational and sociocultural help didn't confirm. The data showed, that children emphasizes the sociocultural help the most, a little bit less – educational help, and the least – material help. Partially, the second hypothes was correct – there is contradiction between CDC delivered support to social risk families' childs' and their ezpectations in the mentioned support delivering context. According to the report, children from social risk families, which are attending CDC, in their expectations they have the development of services, which are related to material baze expansion (the new and already existing services development, provision of the newest ICT). Furthermore, children emphasizes educational help development the most, a little bit less – sociocultural help and at least – material help development.

ĮVADAS

Temos aktualumas. Socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų tematika yra aktuali daugelyje pasaulio šalių, ypač tų, kurios išgyveno ir tebeišgyvena esmines socialines permainas. Socialinės rizikos šeimos yra viena skaudžiausių modernios visuomenės problemų. Ekonominių permainų laikais tokios šeimos dažnai tampa įvairių neigiamų reiškinių priežastimi. Vaikai tokiose šeimose kenčia labiausiai. Vaikai – būsimieji socialinio veiksmo dalyviai ir nuo jiems skiriamo dėmesio priklausys ateities visuomenės, tautos ir jos valstybės perspektyva. G. Kondrotaitė (2006) pabrėžia, jog siekiant užtikrinti socialinės rizikos šeimų skaičiaus mažėjimą neužtenka aktyvinti visuomenės, teritorinių bendruomenių ir valstybės bendradarbiavimą, būtina išsamiai suprasti šį reiškinį.

Mokslinėje literatūroje (Ignatavičienė, 1999; Bulotaitė, 2004; Žukauskienė, 1999, 2006; Kondrotaitė, 2006; Dirvonienė, Pivorienė, 2007 ir kt.) rašoma apie įvairius tyrimus, kurių objektas - socialinės rizikos šeimos ir jose augantys vaikai. Tai atsispindi ir įvairiuose užsienio šalių mokslininkų atliktuose tyrimuose (Garmezy, 1993; Kovachevikj, Bijedikj, Kuralikj-Kjishikj, Muftikj, 2009 ir kt.). Daugelis autorių pažymi, kad socialinės rizikos šeimose emocinis bendravimas yra sutrikęs, šeimos aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi. Tokiose šeimose nesugebama tenkinti vaiko emocinių ir fizinių reikmių, be to, bendravimo būdas jose žymiai apriboja vaiko galimybes išreikšti savo būtinus poreikius bei jausmus. Vaikai, augantys tokiose šeimose, turi labai žemą savęs vertinimą, nesitiki, kad jų poreikiai yra svarbūs ir gali būti patenkinti, neturi tinkamų socialinių įgūdžių.

S. Ignatavičienė, R. Žukauskienė (1999) teigia, jog socialinės rizikos šeimose augantys vaikai yra kiekvienos visuomenės ypač daug dėmesio reikalaujantis objektas. Daugelis vaikų iš „normalių“ šeimų nugalė savo asmeninius rizikos veiksnius, tuo tarpu socialinės rizikos šeimų vaikai susiduria su keliomis rizikomis ir kartu yra labiau linkę į asocialią elgseną.

Remiantis statistikos departamento duomenimis 2009 m. Lietuvoje gyveno apie 3 349 900 gyventojų, iš jų 653 700 buvo vaikai. Taigi kas penktas šalies gyventojas yra vaikas. 2008 m. Lietuvos Respublikoje buvo 11 350 socialinės rizikos šeimų, jose augo 25 483 vaikų. Vaikai – visuomenės dalis, kuriai privalo būti užtikrintos jų prigimtinės ir teisės aktuose įtvirtintos teisės bei laisvės. Valstybė privalo užtikrinti ir sudaryti galimybes, kad kiekvienas vaikas jaustųsi pilnavertis visuomenės narys, turintis savo teises. G. Sakalauskas (2000, p. 5) pažymi, kad „vaiko teisių apsaugą užtikrinti svarbu, nes

vaikai yra ne tik mūsų visuomenės ateitis, bet ir dabartis. Nuo jų gyvenimo kokybės ir plačių galimybių šiandien priklauso visos visuomenės gerovė“.

Socialinių paslaugų įvairovė, kokybiškai ir laiku teikiamos paslaugos gali padėti vaikui ir šeimai išspręsti iškilusius sunkumus, padėti užtikrinti vaiko fizinį, emocinį saugumą, sustiprinti šeimos narių tarpusavio santykius, padėti tėvams išugdyti socialinius ir tėvystės įgūdžius. Viena iš institucinės pagalbos formų socialinės rizikos šeimai ir jose augantiems vaikams – vaikų dienos centras (toliau - VDC). Šis centras gali būti tinkama vieta ankstyvajai vaiko elgesio ir emocijų problemų prevencijai. Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme (2007) VDC apibrėžiamas taip: tai įstaiga ar jos padalinys, teikiantis socialines paslaugas socialinės rizikos šeimoms ir vaikams bei organizuojantys tokių vaikų ugdymą.

Nuo 1996 metų prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vyksta VDC programų rėmimo konkursai, tačiau finansavimą gali gauti tik teikiančios projektus įstaigos (daugiausia nevyriausybinių organizacijos). Nėra tikslios, sistemiškai sukauptos informacijos apie VDC, jų veiklą, paslaugų teikimą, paslaugų gavėjus, šių centrų steigėjus, problemas, veiklą, ši sritis Lietuvoje yra mažai nagrinėta tiek moksliniame, tiek praktiniame lygmenyse. Šiame darbe analizuojant VDC veiklą remtasi mokslo ir praktiniais straipsniais, informacija rasta internetiniuose tinklalapiuose, taip pat Lietuvos Respublikos socialinės srities įstatymais, norminiais teisės aktais, ataskaitomis.

Tyrimo problema. Socialinės rizikos šeimose augančių vaikų visada buvo ir bus. Svarbu laiku, kokybiškai tokiam vaikui suteikti pagalbą. Šeimoje kylanti problema dažniausiai yra kompleksinė problema, reikalaujanti koordinuoti įvairių sričių specialistų ir vietinių bendruomeninių organizacijų pastangas. Dienos centras teikia dieninę vaikų priežiūrą ir papildomą paslaugų spektrą, sukurtą taip, kad būtų patenkinti esminiai vaiko asmenybės poreikiai, kurių nesugeba suteikti vaiko šeima, ir sykiu, kad šeima būtų paremta, pagerinant tėvystės ir motinystės įgūdžius jų pačių namuose ir dienos centre. Ypač svarbu tai, jog dėka VDC veiklos, mažiau vaikų iš socialinės rizikos šeimų, patenka į globos namus, čia dirbama ne tik su vaiku, bet ir su jo šeima. Šiame kontekste galima formuluoti **tyrimo probleminius klausimus** – kokia VDC teikiama pagalba yra labiausiai reikšminga socialinės rizikos šeimų vaikams?, kokios yra socialinės rizikos šeimų vaikų ekspektacijos dėl VDC teikiamos pagalbos jiems?, kokios yra VDC teikiamos pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams plėtros galimybės?

Tyrimo objektas – VDC teikiama pagalba socialinės rizikos šeimų vaikams.

Tyrimo hipotezės:

- 1) tikėtina, kad socialinės rizikos šeimų vaikams vienodai reikšminga VDC materialinė, edukacinė ir sociokultūrinė pagalba;

- 2) egzistuoja prieštaravimas tarp VDC teikiamos pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams ir jų ekspektacijų minėtos pagalbos teikimo kontekste.

Tyrimo tikslas - teoriškai pagrįsti ir empiriškai ištirti VDC teikiamos pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams ypatumus.

Uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti pagalbos socialinės rizikos šeimai ir vaikui socioedukacinius pagrindus bei atskleisti VDC, kaip socioedukacinės pagalbos socialinės rizikos šeimos vaikams, teikėjo vaidmenį.
2. Empiriškai ištirti (taikant kokybinio tyrimo metodą - laisvasis rašinys) VDC pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams kontekstus ir vaikų ekspektacijas dėl VDC teikiamos pagalbos jiems.
3. Empiriškai ištirti (taikant kiekybinio tyrimo metodą – anketinę apklausą) VDC teikiamos pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams raišką ir plėtros perspektyvas.
4. Apibendrinti teorinius bei empirinio tyrimo rezultatus, atskleidžiant VDC teikiamos pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams realijas ir perspektyvas.

Tyrimo metodologinis pagrindimas. Tyrimo metodologija grindžiama fenomenologijos, socialinio konstruktyvizmo, humanizmo idėjomis:

- *Fenomenologija* leidžia tyrinėti reikšmes, slypinčias vaikų pasaulyje. VDC dirbantys specialistai turi atlikti pagalbininko vaidmenį socialinės rizikos šeimų vaikams. Vaikai klausdami, reikšdami pageidavimus gali inicijuoti jiems teikiamų paslaugų plėtrą, kuri atitiktų jų ekspektacijas (Mickūnas, Stewart, 1994; Ozmon, Craver, 1996).
- Pagal *socialinio konstruktyvizmo* teoriją kiekvienas vaikas konstruoja savo individualų suvokimą apie pasaulį turimos patirties pagrindu (Berger, Luckman, 1999).
- *Humanizmo filosofija*, kuri atspindi pagarbą žmogaus orumui ir jo teisėms, rūpinimasi žmonių gerove, jų visapusišku vystymusi, siekimą sudaryti žmogui palankias visuomeninio gyvenimo sąlygas. Humanizmo filosofija akcentuoja vaiką, kaip centrinę figūrą, o tai reiškia, jog VDC teikiamos pagalbos centre yra socialinės rizikos šeimoje augantis vaikas (Morkūnienė, 1995).

Tyrimo metodai:

1) **teoriniai** - mokslinės literatūros analizė, siekiant atskleisti pagalbos socialinės rizikos šeimai ir vaikui socioedukacinius pagrindus ir apibrėžti VDC, kaip pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams teikėją.

2) **empiriniai**, kuriuos sudaro kiekybinis ir kokybinis tyrimo metodai. Kokybinio tyrimo metodologijai realizuoti buvo pasirinkti vaikų rašiniai (kaip kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodas) “Aš dienos centre” ir “Mano svajonių dienos centras”, kurie leido atskleisti VDC pagalbos

socialinės rizikos šeimų vaikams kontekstus ir vaikų ekspektacijas dėl VDC teikiamos pagalbos jiems. Kiekybinio tyrimo metodologijai realizuoti buvo atlikta anketinė apklausa, siekiant ištirti VDC dirbančių specialistų nuomonę apie VDC teikiamos pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams raišką ir plėtros galimybes.

3) **statistiniai** – tyrimo duomenų aprašomoji analizė atlikta naudojant SPSS 17.0 statistinių duomenų analizės paketą. Taikyti aprašomieji statistiniai metodai, kurie apibūdinami šiais statistiniais rodikliais: Mean (M), standartinis nuokrypis (SD), moda (Mo) bei mediana (Md).

Tyrimo imtis ir organizavimas. Kokybinis tyrimas vyko 2009 metų lapkričio ir 2010 metų vasario mėnesiais, kiekybinis – 2010 metų sausio – vasario mėnesiais. Kokybiniame tyrime dalyvavo penkių Šiaulių miesto ir vieno Šiaulių rajono Ginkūnų VDC lankantys, socialinės rizikos šeimų vaikai: 55 vaikai rašė rašinėlius „Aš dienos centre“ ir 47 vaikai rašė rašinėlius „Mano svajonių dienos centras“. Kiekybiniame tyrime dalyvavo Šiaurės Lietuvos (N. Akmenės, Akmenės, Joniškio, Šiaulių, Kelmės, Radviliškio, Pakruojo, Pasvalio, Panevėžio, Biržų, Kupiškio, Rokiškio miestų ir rajonų) teritorijoje įsikūrę VDC dirbantys specialistai - 35.

Darbo naujumas ir reikšmingumas:

Darbo teorinį reikšmingumą sudaro tai, kad darbo teorinėje dalyje yra susisteminta visa esminė informacija apie pagalbos socialinės rizikos šeimai ir vaikui socioedukacinius pagrindus, išsamiau analizuojant VDC teikiamą pagalbą šioms šeimoms ir jose augantiems vaikams.

Darbo praktinį reikšmingumą sudaro tai, jog remiantis tyrimo rezultatų duomenimis pateikiamos rekomendacijos VDC dirbantiems specialistams, vadovams, šių centrų steigėjams. Tyrimo duomenys atskleidžia VDC teikiamų pagalbos sričių socialinės rizikos šeimų vaikams realijas ir galimas perspektyvas. Numatoma, kokių sąlygų reikia siekiant plėsti VDC veiklą Lietuvoje.

Be to, šis darbas reikšmingas dėl to, kad tyrimu pademonstruojama dviejų metodikų (laisvojo vaikų rašinio ir anketinės VDC dirbančių specialistų apklausos) taikymo galimybės.

Darbo aprobacija.

Griškutė V. (2010). *Vaikų dienos centrų vaidmuo teikiant pagalbą socialinės rizikos šeimų vaikams*. Studentų mokslinė konferencija, Šiaulių universitetas, Edukologijos fakultetas, 2010 m. gegužės 10 d.

Darbo struktūra. Darbą sudaro santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, 3 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, 16 priedų. Darbe pateikiama 14 lentelių ir 18 paveikslų.

1. PAGALBOS SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMAI IR VAIKUI SOCIOEDUKACINIAI PAGRINDAI

1.1. Socialinės rizikos šeimos charakteristika

1.1.1. Socialinės rizikos šeimos teisinė apibrėžtis

Šiame darbe apibrėžiant *socialinės rizikos šeimos* sąvoka vadovaujamosi Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymu (2006), taip pat ir Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymu (2006), kuriuose teigiama, kad tai šeima, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą naudoja ne šeimos interesams ir todėl iškyta pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi ir saugumui. Socialinės rizikos šeimai priskiriama ir tokia šeima, kurios vaikui įstatymų nustatyta tvarka nustatyta laikinoji globa (rūpyba).

Lietuvos Respublikos valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatyme (2004) *socialinės rizikos šeimos sąvoka* apibrėžiama kaip šeima, kurioje vyrauja krizė dėl to, kad vienas ar keli šeimos nariai piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis arba (ir) yra priklausomi nuo azartinių lošimų, arba (ir) dėl turimos negalios, skurdo, socialinių įgūdžių stokos negali ar nemoka prižiūrėti vaikų, arba (ir) naudoja psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, arba (ir) gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo (2003) *socialinės rizikos šeima* apibrėžiama, kaip šeima, kurioje narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas yra sutrikę ir kurios neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi. Tokios šeimos nesugeba tenkinti vaiko emocinių ir fizinių reikmių, be to, bendravimo būdas tokiose šeimose žymiai apriboja vaiko galimybes išreikšti poreikius ir jausmus. Vaikai, augantys tokiose šeimose, turi labai žemą savęs vertinimą, nesitiki, kad jų poreikiai yra svarbūs ir gali būti patenkinti, neturi tinkamų socialinių įgūdžių.

Taigi, socialinės rizikos šeimos apibrėžtys Lietuvos įstatyminėje bazėje yra panašios, tačiau kitaip yra su tokių šeimų įregistravimu į socialinės rizikos šeimų apskaitą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė R. Šalaševičiūtė pažymi, kad nėra vieningos įrašymo į socialinės rizikos šeimų įskaitą metodikos, kiekviena savivaldybė priskirdama šeimą socialinės rizikos šeimoms vadovaujasi socialinės rizikos šeimos apibūdinimu, tačiau remiasi skirtingais kriterijais. Todėl socialinės rizikos šeimų skaičius yra sąlyginis (Dirvonienė, Pivorienė, 2007). 2008 m. Lietuvos Respublikoje buvo 11 350 socialinės rizikos šeimų, jose augo 25 483 vaikų (Statistikos departamentas, 2009).

Teisiniu požiūriu *socialinės rizikos vaikas* yra asmuo iki 18 metų, kuris vaikatauja, elgetauja, nelanko mokyklos ar turi elgesio problemų mokykloje, piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, yra ištraukęs ar linkęs ištraukti į nusikalstamą veiklą, yra patyręs ar kuriam kyla pavojus patirti psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, smurtą šeimoje ir dėl šių priežasčių jo galimybės ugdytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos (Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2006).

S. Ignatavičienė, R. Žukauskienė (1999) pabrėžia, jog socialinės rizikos šeimose augantys vaikai yra kiekvienos visuomenės ypač daug dėmesio reikalaujantis objektas. Vaikai mūsų ateitis, nuo to, kokie jie užaugs, priklausys visų mūsų gyvenimo kokybė. Šeimai nesugebant tinkamai rūpintis savo atžalomis tai daryti, manau, privalo valstybė, nes ne visų šeimų požiūris į gyvenimą yra vienodas. Taigi, šeimų įvairovė akivaizdi. Sparčiai kintančios ekonominės bei socialinės gyvenimo sąlygos, visuomenėje vykstančios permainos vis labiau pažeidžia silpnas, įvairių materialinių bei psichologinių problemų turinčias šeimas. Suprantama, jog tokiose šeimose – socialinės rizikos – neužtikrinamos pagrindinės vaikų teisės: neužtikrinama tinkama vaikų priežiūra, ugdymas, higieninių poreikių tenkinimas, laisvalaikis ir pan.

Apibendrinant galima pateikti tokią socialinės rizikos šeimos charakteristiką:

- šeima, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurios nariai yra linkę į įvairias priklausomybes, trūksta tėvystės/motinstės įgūdžių, prieš vaikus naudoja įvairios formos prievartą;
- šeima, kurios vaikui, įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba);
- šeima, kurioje narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas yra sutrikęs;
- šeima, kurios aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės brandimo, tinkamai neugdomi vaikų socialiniai įgūdžiai;
- šeima, kurioje žymiai apriboti vaikų jausmų, poreikių tenkinimas, neužtikrinamos pagrindinės vaikų teisės;

- šeima, kurioje vaikai elgetauja, valkatauja, nelanko mokyklos, piktnaudžiauja alkoholiu ir pan., ir kurioje yra ribotos vaiko galimybės ugdytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime.

1.1.2. Socialinės rizikos šeimos modelis ir tipai

Socialinės rizikos šeima – šeima, kurioje vyrauja krizė dėl to, kad vienas ar keli šeimos nariai piktnaudžiauja psichoaktyviosiomis medžiagomis; yra priklausomi nuo azartinių lošimų; neprižiūri savo vaikų, leidžia jiems valkatauti, elgetauti; dėl turimos negalios, skurdo, socialinių įgūdžių stokos negali ar nemoka prižiūrėti vaikų; naudoja psichologinę, fizinę arba seksualinę prievartą; gaunamą valstybės paramą naudoja ne šeimos interesams (Burton, 1990).

Priežastys, dėl kurių šeima įregistruojama į socialinės rizikos šeimų apskaitą yra įvairios. Įdomu tai, kad daugiau nei pusę šeimų į socialinės rizikos šeimų gretas įregistruojama dėl tėvų girtavimo, psichotropinių medžiagų vartojimo - 6 697 šeimos (iš 11 350 šeimų), po to dėl įgūdžių stokos – 3527 šeimos; prievartos prieš vaikus – 206 šeimos; vaikui nustatytos laikinosios globos – 180 šeimų; tėvų valdžios apribojimo – 123 šeimos; netinkamo paramos naudojimo – 80 šeimų.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo (2003) išskiriami šie socialinės rizikos šeimų tipai:

- ✓ vienas arba abu tėvai turi žalingų įpročių ar kompulsijų (neįveikiamų potraukių) – vartoja kvaišalus, demonstruoja palaidą seksualinį elgesį, lošia azartinius žaidimus, serga bulimija ar anoreksija, per daug laiko praleidžia darbe;

- ✓ vienas ar abu tėvai grasina ar naudoja fizines bausmes, kaip pagrindinę disciplinos priemonę. Vaikai gali būti fizinio smurto liudininkais arba priversti dalyvauti baudžiant brolius ir seseris, arba gyvena baimėje dėl galimų agresijos protrūkių;

- ✓ vienas arba abu tėvai naudoja vaikus kaip savo nuosavybę, kurios pagrindinis tikslas tenkinti tėvų fizinius ir emocinius poreikius (pvz., depresiška mama niekur neleidžia vaiko, nes jai liūdna vienai);

- ✓ vienas arba abu tėvai netenkina arba grasina netenkinti vaiko gyvybiškai svarbių poreikių (ap rūpinti valgiu, drabužiais, neleisti ilsėtis);

- ✓ vienas arba abu tėvai naudoja stiprią autoritarinę kontrolę, kaip auklėjimo priemonę;

- ✓ šeima fanatiškai seka tam tikrais tikėjimais ar stereotipais (religiniais, finansiniais, politiniais ir pan.), besąlygiškai reikalaujama vaiko paklusimo.

Socialinės rizikos šeimas pagal M. Leliūgienės (2004) šeimų klasifikavimą galima priskirti „nesveikų“ šeimų kategorijai, kuriose šeima kamuoja priklausomybės svaigalams, arba kuri yra atsidūrusi krizinėje situacijoje.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinės rizikos šeimų modeliai, tipai klasifikuojami pagal tai, kokių problemų turi šeima. Socialinės rizikos šeimoje dažniausiai pasitaikančios problemos:

- alkoholis,
- smurtavimas,
- netenkinami svarbiausi vaikų poreikiai ir pan.

Remiantis statistiniais duomenimis, matyti, jog daugiausiai šeimų į socialinės rizikos gretas įregistruojama dėl tėvų girtavimo, psichotropinių medžiagų vartojimo. Akivaizdu, jog socialinės rizikos šeimos nesugeba suteikti pilnaverčio, saugaus gyvenimo savo vaikams. Tokioms šeimoms ir jose gyvenantiems vaikams būtina pagalba iš šalies.

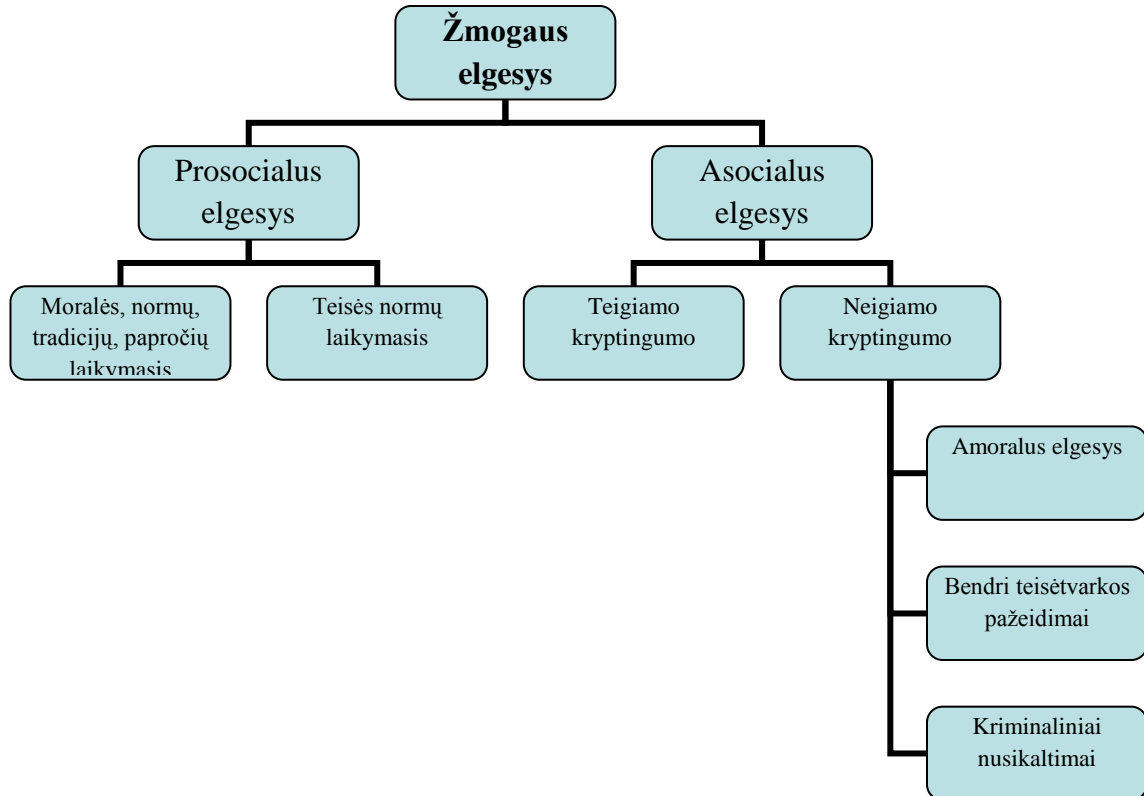
1.1.3. Vaikas socialinės rizikos šeimoje

Šeima pati svarbiausia visų mūsų gyvenime, brangiausias dalykas, ką kiekvienas gali turėti ir turi. V. Pruskus (2004) pabrėžia, kad šeima tenkina tam tikrus socialinius poreikius: reprodukcijos; globos, saugos ir emocinės paramos; socializacijos; seksualinio elgesio reguliavimo; socialinės padėties suteikimo. Žinome, jog visi vaikai turi teisę augti šeimose, būti mylimi, prižiūrimi, aprūpinti. Tai yra kiekvieno žmogaus prigimtine teisė. Tačiau ne visos šeimos tai supranta ir tai vykdo. R. Žukauskienės (2006) teigimu, vaiko socializacijos procesas vyksta tam tikrame ryšių su kitais asmenimis kontekste, kurio svarbios sudėtinės dalys yra šeimos struktūra, gyvenimo kokybė ir kt. Gyvenimo pradžioje svarbiausias veiksnys yra vaiko ir motinos tarpusavio bendravimo pobūdis. Vėliau į bendravimą įsitraukia ir kiti šeimos nariai. Pradėję lankyti mokyklą, vaikai vis daugiau laiko ima praleisti su savo bendraamžiais. Svarbiais asmenimis vaiko socializacijos procese tampa mokytojai. Vaikystėje ir paauglystėje vaiko santykiai su tėvais, bendraamžiais, broliais, seserimis ir mokytojais sudaro svarbiausias socialinės aplinkos sąlygas, kuriomis pasireiškia asocialus elgesys, kur jis išbandomas ir tobulinamas, stiprėja arba šalinamas, nuslopinamas. Sulaukus suaugusiojo amžiaus užmezgami nauji santykiai ir ryšiai su kitais asmenimis, galintys pakeisti asocialaus elgesio kaitos pobūdį. Romantiški ryšiai perauga į ilgalaikius išsipareigojimus vienas kitam arba virsta santuokiniais ryšiais. Bendraamžiai tampa bendradarbiais. Mokytojus pakeičia viršininkai, vadovai. Tolesnė asocialaus elgesio raida atspindi būtent tai, kaip individas prisitaiko prie šių naujų ryšių su kitais

asmenimis įvairiais savo gyvenimo laikotarpiais. Analizuojant asocialaus elgesio atsiradimą ir tolesnę jo raidą aiškėja, kad tėvai ir jų tarpusavio sąveika, bendravimo pobūdis su vaikais, yra pagrindinė šio proceso dalis.

Svarbu akcentuoti, jog šeimos gyvenimo būdas, tradicijos, elgesio taisyklės daro įtaką vaiko asmenybei, jo gyvenimo nuostatoms, požiūriams. Tyrimai parodė, kad nesvarbu, koks yra genetinis pagrindas; jeigu individas auga didelį stresą keliančioje aplinkoje, kyla didelė rizika, kad pasireikš asocialaus tipo asmenybės sutrikimas (Žukauskienė, 2006). Vaikas gyvendamas socialinės rizikos šeimoje, nematydamas kitokio šeimos modelio gali įsitraukti į tokius elgesio modelius, kurie visuomenei nepriimtini, smerkiami. Ilgalaikiais tyrimais pavyko nustatyti daug asocialaus elgesio tęstinumo ir progresavimo dėsningumų (Kazdin, 1985, Lober, 1985) patvirtinančių egzistuojančių ankstyvo ir vėlyvo asocialaus elgesio ir neigiamų padarinių ryšį (Žukauskienė, 2006).

R. Žukauskienės (1997) teigimu, vaikų pasižyminčiais rimtais elgesio sutrikimais, yra gana daug. Agresija gali būti išmokstama jau ankstyvajame amžiuje, o po to išplėsta, perkelta į kitas situacijas. Agresija yra išmokstamas fenomenas iš tėvų, bendraamžių, masinės informacijos priemonių, taip pat iš kitos vaiką supančios aplinkos pusės. A.I. Miller (1985) teigė, jog laikant egzistuojančias elgesio normas etalonu žmogaus elgesio formas galima pavaizduoti tokia schema (žr. 1 pav.):

1 pav. **Žmogaus elgesio formos** (sudaryta pagal G. Valicką (1997))

Kaip parodyta 1 paveiksle, žmogus pirmiausiai pažeidžia moralines elgesio normas, vėliau bendrus teisėtvarkos pažeidimus, dar vėliau kriminalinius nusikaltimus. G. Valickas (1997) pažymi, jog vienos asocialaus elgesio formos neretai sudaro palankias sąlygas arba tiesiogiai skatina kitus elgesio nukrypimus. R. Žukauskienė (2006) teigia, jog laikui bėgant nuo nedidelių teisės pažeidimų pereinama prie vis sunkesnių.

Neretai vaikai, užaugę šeimose, kuriose nesulaukė reikiamos paramos, pagalbos, globos, meilės pasirenka netinkamą gyvenimo kelią. Kaip teigia G. Sakalauskas (2000), vaikų ir jaunimo nusikalstamumas jau seniai tiek Lietuvoje, tiek ir visame pasaulyje yra opi visuomenės diskusijų tema. Visuomenė ypač jautriai reaguoja į žiniasklaidos pranešimus apie smurtaujančius jaunuolius, prievartaujančius ir žudančius savo bendraamžius ir suaugusiuosius.

Labiausiai nuskriausti socialinės rizikos šeimose yra vaikai, kurie gyvena tokioje šeimoje. Anot V. Česnuitytės (2007), socialinės rizikos šeimų vaikai neretai patiria skurdą, fizinį ir/arba emocinį smurtą, nepriežiūrą, neturi galimybių įgyti visuomenėje priimtų socialinių įgūdžių. Biologinių tėvų apleisti vaikai patiria psichologinių traumų, kurios suformuoja atitinkamą pasaulėžiūrą. Kitaip sakant, socialinės rizikos šeimose nesudaroma fizinė, emocinė ir psichologinė aplinka, reikalinga sveikam ir harmoningam vaiko vystymuisi. Akivaizdu, jog elgsenos modelių vaikas mokosi iš artimiausios aplinkos, kurią pirmiausia sudaro vaiko šeima. Jeigu tėvai girtauja, smurtauja, turi psichologinių, psichinių arba kitokių problemų, tai vaikas patenka į riziką įgyti elgsenos modelius, kurie neatitiks visuomenėje priimtų. Todėl tikėtina, kad jis patirs problemų už šeimos ribų, santykiuose su kitais vaikais, mokykloje, kitur. Taip pat tikėtina, jog mokykloje toks vaikas jausis nepatogiai, o vengdamas nepatogumo, praleidinės pamokas, nesimokys ar net bėgs iš jų. Tokiu būdu vaikas pateks į tam tikrą „užburto ratą“, kuriame dominuoja ne patys teigiamiausi elgsenos modeliai. Jei vaikas savo aplinkoje, šeimoje mato alkoholio vartojimą, yra rizika, kad ir jis pradės vartoti alkoholį arba kitas psichotropines medžiagas. Kaip rodo tyrimai, alkoholį arba kitas toksines medžiagas vartojantys vaikai turi polinkį daryti nusižengimus, kurie sunkėja jiems augant ir vėliau gali peraugti į kriminologinius nusikaltimus (Bagdonaitė, 2007).

Daugelis vaikų iš normalių šeimų nugali savo asmeninius rizikos veiksnius, tuo tarpu socialinės rizikos šeimų vaikai susiduria su keliomis rizikomis ir kartu yra labiau linkę į asocialią elgseną (Garmezy, 1993). I. Jonutytė, D. Binkauskaitė, J. Gelžinienė (2007) teigė, jog socialinės rizikos šeimų sąlygomis gyvenančių vaikų aplinkoje vyrauja skurdas, primityvi vertybinė orientacija, slegiantis, negatyvus psichologinis klimatas, moraliai žlugdančios auklėjimo klaidos. Teigiama, jog vaikui augant

tokiose sąlygose, susiformuoja klaidingas požiūris į pasaulį ir save. Būtent tai skatina atsiriboti nuo socialinės aplinkos, nepasitikėti aplinkiniais.

Daugelis autorių pastebi, kad šeimoje, kurioje santykiai, emocijos, bendravimas yra pažeisti, vaikai prisiima tam tikrus sau vaidmenis. Teigiama, jog šių vaidmenų dėka vaikams yra lengviau tokiose šeimose gyventi. S. Wegschaider (2004) nuomone, kiekvienas šeimos narys prisiima tam tikrą vaidmenį, kuris jam padeda išgyventi. Vaidmuo, kurį prisiima vaikas, priklauso nuo to, kiek laiko tėvai priklausomi nuo alkoholio, kitų psichotropinių medžiagų, kiek šeimoje yra vaikų, vaikų padėties joje, jų ryšių su kitais suaugusiais, ne šeimos nariais, ir to, kuris iš tėvų serga priklausomybe (Bulotaite, 2004). S. Wegschaider aprašė keturis vaidmenis, kurių dažniausiai imasi šeimos nariai: šeimos herojus, atpirkimo ožys, pamirštas vaikas, juokdarys (žr. 1 lentelė).

1 lentelė

Vaikų vaidmenys socialinės rizikos šeimoje (pagal L. Bulotaite, 2004)

Vaikų vaidmenys	Išorinė išraiška	Vidiniai jausmai	Vaidmuo šeimoje	Ateitis be pagalbos	Ateitis suteikus pagalbą
Šeimos herojus	Jam sekasi. Atsakingas. Daro tai, ką reikia.	Neadekvatumas; Pyktis; Sutrikimas; Vienišumas; Pažeidžiamumas.	Padedą šeimai pajusti savo vertę (šeima gali didžiuotis).	Prisirišęs prie darbo. Negali būti neteisus. Per daug atsakingas.	Gali priimti nesėkmes. Atsakingas už save.
Atpirkimo ožys	Priešiškas, piktas.	Pažeidžiamumas; Kaltė; Vienišumas; Baimė.	Nukreipia dėmesį nuo alkoholiko.	Problemų sukėlėjas mokykloje, vėliau - darbo vietoje. Kalėjimas. Neplanuotas nėštumas.	Prisiima atsakomybę. Drašus. Sugeba priimti realybę.
Pamirštas vaikas	Atitolęs, vienišas.	Vienišumas; Savo menkavertiškumo suvokimas; Pažeidžiamumas.	Palengvinimas (nors dėl vieno vaiko nėra ko jaudintis).	Seksualinio identiškumo problemos. Miršta jauname amžiuje.	Nepriklausomas; Talentingas; Kūrybingas; Save aktualizuojantis.
Juokdarys	Nesubrendęs, silpnas.	Baimė; Nesaugumas; Vienišumas; Sutrikimas.	Linksmina, padeda šeimai atsipalaiduoti.	Negali įveikti stresų. Kompulsyvus klounas. Veda/išteka už „herojaus“. Lieka nesubrendęs.	Gali rūpintis savimi. Nebebūna vien „klounu“. Su juo linksma. Turi gerą humoro jausmą.

Anot M. Renert (2002), galima sakyti, jog šeimos nariai galų gale tampa priklausomi nuo savo vaidmenų, nes laiko juos svarbiais savo išlikimui. Tuos vaidmenis jie atlieka taip pat neišvengiamai, nesąmoningai, apie tai nesusimąstydami, kaip kad vyriausieji šeimų nariai vaidina savuosius (Kolitzus, 2002).

Europos Sąjungoje ekonomika sparčiai plėtojasi, gerėja pragyvenimo lygis, tačiau Lietuva priskiriama prie tų valstybių, kuriose aukštas vaikų skurdo lygis (Barštytė, 2008). Anot O. Juknevičienės (2007) tyrimai rodo, kad Lietuvoje sparčiai auga asocialių šeimų skaičius, daugėja vaikų, atiduodamų valstybės globai, tačiau vyriausybės vykdoma politika teigiamų rezultatų neduoda (Gaidytė, 2007). E. Kostinienė (2007) teigia, kad pagrindinės bėdos su kuriomis susiduria socialinės rizikos šeimose augantys vaikai yra ne tik skurdas, smurtas, ligos, bet skaudžiausias ir ateityje reikšmingiausias padarinys tai, kad šie vaikai neturi galimybių įgyti visuomenėje priimtų socialinių įgūdžių. Anot L. Tamošiūnaitės (1992), šeima – pirmoji ir pati svarbiausia vaiko mokykla, kurioje labai svarbus vaidmuo tenka tėvams, artimiesiems, pažymima, jog nuo to, kaip jie suvokia savo vaidmens svarbumą priklauso vaiko psichofizinis, dorovinis, dvasinis brendimas.

Akivaizdu, jog gyvenimo būdas suformuoja atitinkamą pasaulėžiūrą. Vaikai elgiasi pagal tokį elgsenos modelį, koks vyravo jų šeimoje. Anot E. Kostinienė (2007), socialinės rizikos šeimose augančių vaikų bėdos įtraukia juos į uždara ratą, iš kurio jie beveik neturi galimybių ištrūkti. Žinomas ir toks faktas, kad socialinės rizikos šeimos išsiskiria menka motyvacija patiems auginti, rūpintis savo vaikais, juos auklėti, keisti savo gyvenimo būdą.

Apibendrinant galima pateikti tokią vaiko, augančio socialinės rizikos šeimoje, charakteristiką:

- auga tokioje šeimoje, kurioje patiria skurdą, fizinį ir/ar emocinį smurtą, nepriežiūrą, neturi sąlygų įgyti visuomenėje priimtinių socialinių įgūdžių;
- savo šeimoje patiria psichologinių traumų;
- auga šeimoje, kurioje nesudaroma tinkama fizinė, emocinė ir psichologinė aplinka, reikalinga sveikam ir harmoningam vaiko asmenybės vystymuisi;
- patenka į riziką įgyti netinkamų, visuomenėje nepriimtinių elgsenos modelių.

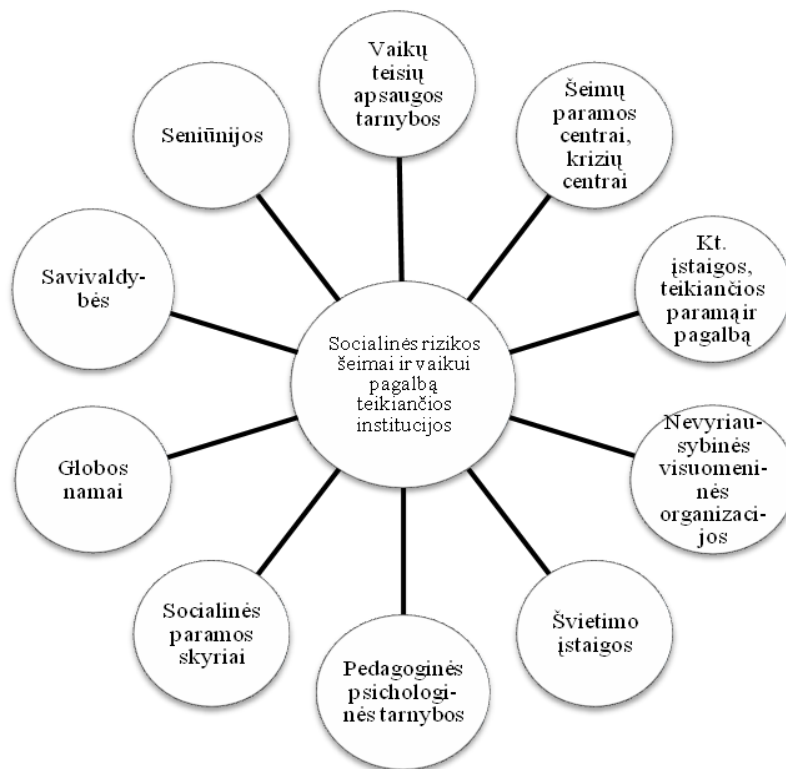
Taigi, galima sakyti, kad socialinės rizikos šeimose augančių vaikų patiriamos problemos juos įtraukia į uždara ratą, nes vaikas elgesio modelius perima iš aplinkos, o artimiausia jo aplinka - šeima, kurioje jis auga. Todėl jei vaikas neturės galimybių susipažinti su kitais gyvenimo modeliais, pamatyti, jog galima gyventi ir kitaip, tai labai tikėtina, kad jis daugiau ar mažiau atkartos savo tėvų gyvenimo būdą.

1.2. Pagalbos socialinės rizikos šeimai ir vaikui tipai ir tinklas

Anot J. Pivorienės (2004), sociologiniu požiūriu visuomenėje vienokią ar kitokią socialinę paramą turi, gauna ir teikia kiekvienas visuomenės narys. A. Suslavičius (2006) socialinę paramą apibūdina kaip teigiamą kito asmens ar grupės įtaką probleminių situacijų atveju. Skiriami trys socialinės paramos tipai:

- ✓ konkreti pagalba – tai praktiniai patarimai ir materialinė pagalba;
- ✓ emocinė parama – išklausymas, paskatinimas, pagarba, atjauta;
- ✓ informacinė pagalba – patarimai ir pagalba, priimant sprendimus (Vaux, 1998).

Socialinės paramos tinklą sudaro asmenys, iš kurių tikimasi visokeriopos pagalbos, emocinės paramos, palaikymo, informacijos ir dėmesio krizės atveju. J. Pivorienė (2004) pabrėžia, kad socialinės paramos tinklas gana pastovus, tačiau pažymima, jog socialinių paslaugų vaikams ir šeimai tinklas savivaldybėse nėra pakankamas (žr. 2 pav.). Socialinės rizikos atvejais socialiniai darbuotojai dažnai apsiriboja vien būtiniausiu darbu su šeima ir vaiku: vaikas paiimamas iš šeimos ir apgyvendinamas stacionarioje socialinių paslaugų įstaigoje (LR vaiko gerovės valstybės politikos strategija, 2005).

2 pav. **Institucijos teikiančios paramą ir pagalbą socialinės rizikos šeimai ir vaikui** (sudaryta autorės remiantis LR vaiko gerovės valstybės politikos strategija, 2005)

Anot M. Išoraitės (2005), tam, kad sklandžiai funkcionuotų socialinių paslaugų tinklas, socialinės rizikos šeimoms, ir būtų teikiamos kokybiškos paslaugos, būtinas tvirtas teisinis pagrindas.

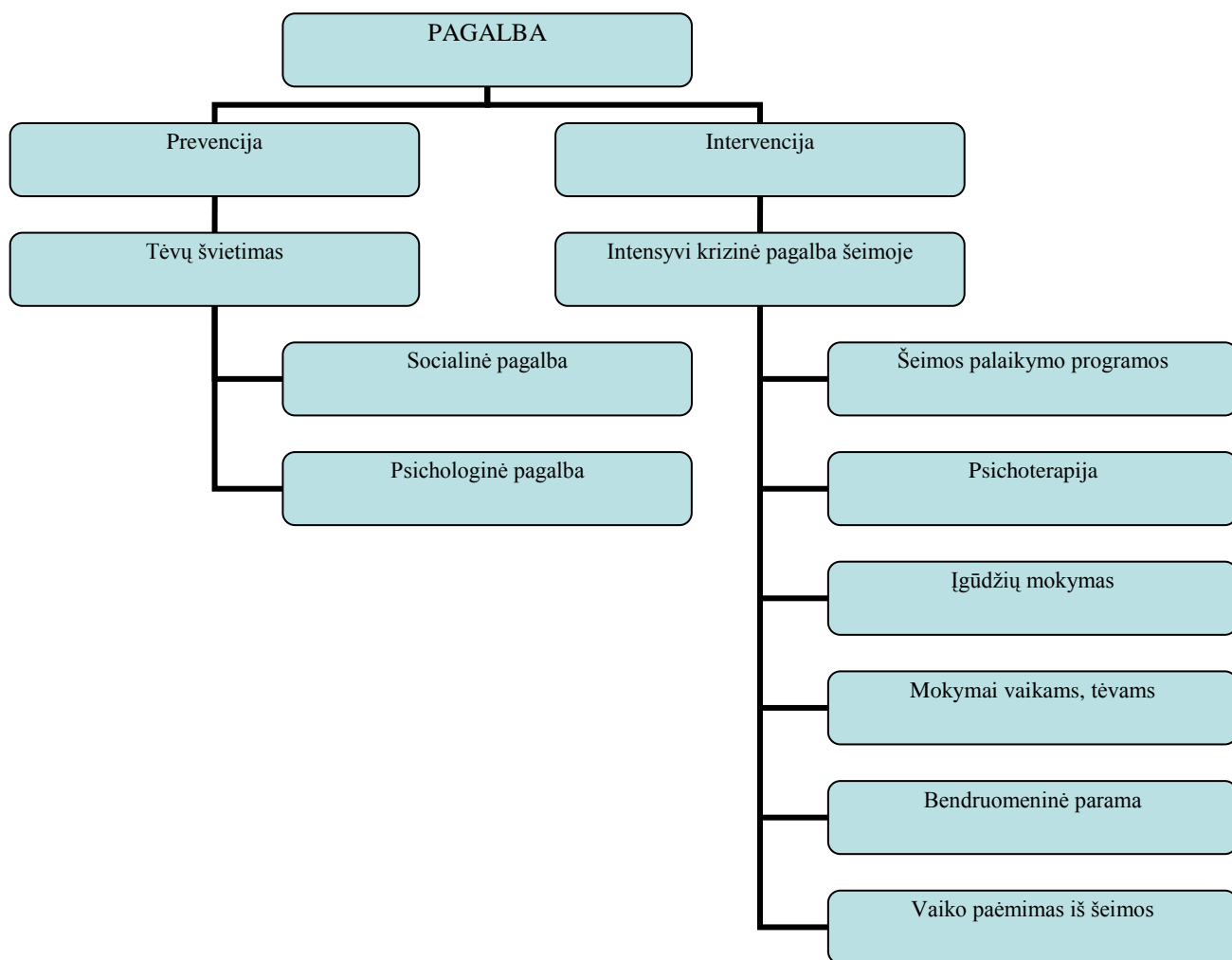
Socialinės rizikos šeimų atžvilgiu vykdoma pagalba galime suskirstyti į dvi grupes: pinigine paramą ir paslaugas. Socialinės rizikos šeimos gauna pinigine paramą iš valstybės. Socialinės apsaugos sistemoje socialinės lengvatos skiriamos pagal atitinkamus socialinės rizikos veiksnius. Tokių lengvatų tikslas – padėti išvengti socialinės rizikos (prevencija), atkurti situaciją, buvusią iki socialinės rizikos atsiradimo, ar kompensuoti socialinės rizikos padarinius. Pirmiausiai reikėtų stengtis užkirsti kelią bet kokiai žalai, kurią gali padaryti pasireiškusi socialinė rizika, ir tik vėliau, antrajame etape, reiktų mėginti atkurti pradinę situaciją, o socialinės rizikos padarytus nuostolius kompensuoti vėliausiai – paskutiniajame etape (Pieters, 1998, p. 49).

E. Galinaitytė (2007) pažymi, jog socialinių rizikos šeimų viena iš problemų - piktnaudžiavimas pašalpomis. Anot V. Karpuškienės (2007), siekiant užkirsti kelią pašalpų piktnaudžiavimui galima didinti pašalpų panaudojimo kontrolę. Teikiant paramą socialinės rizikos grupės vaikams galima įvesti vaiko užklausinės veiklos krepšelį, kuris būtų atsinešamas į užklausinę veiklą organizuojančią nevyriausybinę organizaciją. Taip vaikai būti įtraukiami į teigiamas veiklas, tačiau pagrindine problema išlieka finansavimas (Bagdonaitė, 2007b).

Darbas su socialinės rizikos dėl vaikų žalojančio elgesio šeimomis yra įvairiapusiškai sudėtingas. Darbuotojai, padedantys šeimai ir jos nariams įveikti socialinę-psichologinę krizę, nuolatos turi spręsti sudėtingus buitinius, ekonominius ir taip pat psichologinių išgyvenimų klausimus. Tam, kad profesionalai galėtų nuolatos motyvuotai kokybiškai vykdyti jiems iškeltus uždavinius, būtina nuolatinė profesinė priežiūra, padedanti įgyti reikalingų žinių, kaip tvarkytis besikeičiančiose situacijose, kaip bendrauti su krizę patyrusiais suaugusiais ir vaikais, kaip prižiūrėti save, kad išvengtum perdegimo sindromo darbe. (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo, 2003).

Socialinę apsaugą galima apibūdinti kaip visumą priemonių, sukuriančių solidarumą tarp žmonių, kuriems gresia (arba grės) netekti uždarbio ar turėti ypatingų išlaidų (Pieters, 1998).

Pagalbos socialinės rizikos šeimai ir vaikui, išgyvenantiems socialinę psichologinę krizę ir esantiems rizikos grupėje dėl netinkamo elgesio su vaikais, problema turėtų būti sprendžiama iš karto dviem paralelinėmis kryptimis – *prevencijos* ir *intervencijos* (3 pav.) (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo, 2003).

3 pav. Pagalbos kryptys socialinės rizikos šeimai ir vaikui

(sudaryta autorės remiantis Lietuvos respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo, 2003)

Rizikos grupės vaikų, augančių rizikos šeimose visada buvo ir bus. Kaip teigia A. Gaižauskienė (2005), rizikos grupės vaikai ypač siekia į save atkreipti dėmesį. Vaikų antisuomeninis elgesys kartais reiškia, tai, jog jam trūksta patikimų, mylinčių žmonių kontrolės. A. Gaižauskienė pabrėžia, jog laiku tokiems vaikams suteikus stabilumą, suformuojamas vaiko pasitikėjimo savimi pagrindas. Teigiama, jog laiku pastebėjus vaiko siunčiamus pagalbos signalus, jis gali išaugti iš poreikio būti valdomu ir vis labiau tapti nepriklausomu ir savo vertę turinčiu žmogumi.

Atlikus literatūros analizę dėl pagalbos socialinės rizikos šeimai ir vaikui tipus ir tinklą galima daryti išvadą, jog šis tinklas silpnai išplėtotas, trūksta veiksmų koordinavimo. Pastebima, jog socialinės rizikos šeimai pagalba ir parama labiau orientuota ne į prevencinį darbą, intervenciją, tačiau į padarinius, socialinių išmokų mokėjimą tokioms šeimoms.

1.3. Pagalbos socialinės rizikos šeimai ir vaikui socioeducacinės kryptys

1.3.1. Socioeducacinė prevencija

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo (2003) žodis *prevencija* – tai sukūrimas ir stiprinimas tų visuomenės elementų ar struktūrų, kurios skatina šeimos stiprinimą ir vaikų, kaip individų, galinčių laisvai galvoti ir moraliai veikti, ugdymą. Tai priemonių visuma, kurios padeda šeimai sėkmingai funkcionuoti ir konstruktyviai spręsti jų gyvenime kylančias problemas. Rimta prevencinė strategija turi orientuotis į ilgai trukusiančią asmens ir visuomenės kaitą, tačiau ji neįmanoma be trumpalaikių ir laiku panaudotų priemonių, t.y. greitos ir neatidėliotinos pagalbos šeimai krizinių išgyvenimų laikotarpiu – skyrybos, darbo praradimas, artimųjų netektis ir kt. M.W. Stagner ir J. Lansing (2009) pabrėžia, jog prevenciją būtina suvokti kaip investiciją į būsimus rezultatus, kuri įtakoja asmens kaitą norima linkme. Tinkamai vykdoma prevencinė veikla padeda išvengti neigiamų padarinių (vaikų smurto, bėgimo iš namų, piktnaudžiavimu alkoholiu ir pan.). R. Kovachevikj, M. Bijedikj, L. Kuralikj-Kjishikj ir kt. (2009) teigė, jog būtina vykdyti prevencinius veiksmus, nukreiptus į rizikos šeimose augančią jaunąją kartą.

Dažnai taikomos bendro pobūdžio priemonės, kuriomis siekiama stiprinti šeimos ir kiekvieno jos nario pozicijas visuomenėje:

- ✓ įstatymai, stiprinantys šeimos gerovę;
- ✓ lygių galimybių ir žmogaus teisių užtikrinimas;
- ✓ ekonominių galimybių plėtotė, užtikrinanti materialinį savarankiškumą;
- ✓ socialinės politikos tobulinimas;
- ✓ šeimos institucijos pozityvaus įvaizdžio stiprinimas visuomenėje;
- ✓ sveikatos apsaugos užtikrinimas (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo, 2003).

Anot M.W. Stagner ir J. Lansing (2009), sėkmingai įgyvendinant prevencijos priemones galima išvengti socialinių problemų. Norint užkirsti kelią socialinėms problemoms, būtina nustatyti ryšį tarp problemos priežasčių ir elgesio ar sąlygų pakeitimo, kuris gali įtakoti būsimas problemas.

Vykdamą prevencinę veiklą, svarbus vaidmuo tenka *tėvų švietimui*. Jis galimas per tėvų informavimą, tiesioginį mokymą, kaip spręsti konkrečias problemas. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių

rekomendacijų patvirtinimo (2003) pažymima, jog tėvams turi būti suteikiamos žinios, akcentuojant šeimos, mamos ir tėvo, šiltų humaniškų santykių svarbą, apie tai, kaip auginti vaikus, kaip spręsti iškilusius neaiškumus, kaip išreikšti jausmus, kaip įveikti krizes. Dažnai mamos ir tėčiai neturi elementarių žinių, kaip prižiūrėti ir maitinti kūdikį, kaip išmokyti vaiką tvarkos, kaip padėti jam mokytis, kuo rengti ir pan. Paauglystėje dažna šeima susiduria su naujomis problemomis dėl vaikų vystymosi ir amžiaus tarpsnių ypatumų nežinojimo. Anot Grigutytės, Karmazos, Kemerienės (2004), tėvų švietimo strategijos tikslai turėtų būti nukreipti į igūdžių, reikalingų sėkmingam šeimos funkcionavimui, ugdymą, nuostatų į smurto naudojimą šeimoje ir vaikų auklėjimą keitimą.

Tėvų švietimą bendruomenėje gali atlikti įvairių sričių specialistai – pedagogai, psichologai, gydytojai, medicinos seselės, taip pat parengti savanoriai, nevyriausybinės organizacijos.

Dažnai šeimai, atsidūrusiai krizėje, kad ji ją sėkmingai įveiktų, reikalinga tiek socialinė, tiek psichologinė pagalba. *Socialinė pagalba* – socialinės paslaugos asmeniui, dėl amžiaus, neįgalumo, ligos, socialinių problemų iš dalies ar visiškai netekusiam (neturinčiam) savarankiškumo ir negalinčiam pasirūpinti savimi, bei jo šeimai (<http://www.vpu.lt/socpedagogika/socpagalba/>). Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo (2003) socialinė pagalba skirstoma:

- *emocinė* – išklausymas, emocinis palaikymas, atjauta, pastangų įvertinimas;
- *informacinė* – informacijos šaltinių nurodymas, konkrečios informacijos apie tai, kur kreiptis, kokia parama gali būti suteikta, kokie yra pagalbos būdai, kokios paslaugos ir kokiomis sąlygomis gali būti teikiamos, suteikimas;
- *realios situacijos įvertinimas* – padėti šeimai suprasti, kokia yra reali jų buitinė ekonominė padėtis;
- *nuostatų, jausmų, vertybių įvertinimas* – padėti šeimai įvertinti realią psichologinę situaciją;
- *konkreči* – finansinė parama, pagalba atliekant konkrečius darbus – apsipirkimas, skalbimas, mokesčių mokėjimas, nuvežimas pas gydytoją ir kt.

Socialinės rizikos šeimai labai svarbu gauti psichologinę pagalbą. Šios pagalbos teikimo galimybės labai plačios, t.y. telefono pagalbos linijos, krizių centrai, patyrusiems smurtą, praradusiems būstą, psichologinis konsultavimas vaikų ir suaugusių individualiai ir/ar grupėje, psichologinė pagalba smurto ar savižudybės liudininkams, krizių intervencijos komandos, šeimos/sutuoktinių konsultavimas, savitarpio paramos grupės. Kartais reikia pačios šeimos noro, motyvacijos kreiptis, ieškoti pagalbos.

Apibendrinant galima akcentuoti svarbiausius socioedukacinės prevencijos bruožus:

- socioedukacinė prevencija padeda išvengti nepageidaujamų pasekmių ateityje;

- dažnai taikomos bendro pobūdžio priemonės (įstatymai, socialinės politikos tobulinimas, sveikatos apsaugos užtikrinimas ir pan.), kuriomis siekiama stiprinti šeimos poziciją visuomenėje;
- svarbus vaidmuo tenka tėvų švietimui.

Apibendrinant galima teigti, kad labai svarbu tinkamai ir laiku suteikti šeimai ir vaikui socioedukacinę prevencinę pagalbą.

1.3.2. Socioedukacinė intervencija

L. C. Johnson (2001) intervenciją supranta kaip specifinę veiklą, reikalaujančią žinių, profesinių vertybių, įgudimo ar kompetencijos. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo (2003) intervencija - tai šeimos išsaugojimui skirta veikla – veiksmai, nukreipti įveikti šeimos krizę, kuri gali vesti į vaiko atskyrimą nuo šeimos dėl jį žalojančio elgesio. Tai yra loginių žingsnių seka, kuri užtikrina, kad klientas (šeima ar/ir smurtą patyręs vaikas) gautų reikalingą kokybišką ir efektyvią pagalbą. Intervencija – tai pagalbos plano kartu su klientu sudarymas ir jo įgyvendinimas.

Anot L. C. Johnson (2001), intervencija apima tokias sąvokas: gydymas, planingas pokytis, socialinė intervencija. Paslaugos šeimai turėtų būti suteikiamos savivaldybės lygmenyje, naudojantis egzistuojančiais resursais ir skatinant naujų paslaugų atsiradimą ir vystymą. Šiais veiksmais siekiama užtikrinti vaiko saugumą jo paties namuose, padėti šeimai įgyti naujų sveikų funkcionavimo įgūdžių, pagerinti tėvystės įgūdžius ir patenkinti būtinus šeimos poreikius – saugumą, pastovumą bei vaiko ir šeimos gerovę. Reikia pasakyti, jog vykstant intervencijai, dažniausiai sąveikauja keli asmenys (kelios sistemos), siekdami užsibrėžto tikslo – padėti šeimai.

Šeimoje kylanti problema dažniausiai yra kompleksinė problema, reikalaujanti koordinuoti įvairių sričių specialistų ir vietinių bendruomeninių organizacijų pastangas. Resursų klausimas yra labai svarbus, bet ne esminis. Socioedukacinės intervencijos esminis sėkmės veiksnys – tarpdisciplininis bendradarbiavimas ir įvairių specialistų pastangų koordinavimas. Tarpdisciplininis požiūris apima visas formalias ir neformalias priemones, kurias galima panaudoti, kad padėtume disfunkcinei šeimai tapti saugia, pastovia ir užtikrinančia jos narių gerovę (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo, 2003). Labai svarbu, jog bendradarbiavimo siektų pati socialinės rizikos šeima. Norimas pokytis pasiekiamas tik tada, kai visos sistemos funkcionuoja harmoningai, kryptingai ir tikslingai.

Svarbu šeimai, kuri patiria krizę, suteikti intensyvią pagalbą. Šeimos krizei įveikti labai svarbios yra intensyvios paslaugos, kurių tikslas išmokyti šeimą būtinų vaikų priežiūros ir bendravimo įgūdžių, kas labai aktualu socialinės rizikos šeimai, kurioje dažnai tėvams trūksta socialinių, tėvystės įgūdžių.

Dauguma specialistų, dirbančių su socialinės rizikos šeimomis, akcentuoja, jog nepakanka vien šeimai teikti pagalbą, būtina tokią šeimą prižiūrėti ir ją palaikyti.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo (2003) numatyta šeimos palaikymo programa. Ši intervencija nėra nukreipta į ūmios krizės sprendimą, bet skirta šeimoms, kur stebima chroniška vaikų nepriežiūros ir apleistumo problema. Tokia programa gali tęstis 16–18 mėn. ir apjungti įvairias pagalbos formas šeimai: maisto pristatymą, medicininę priežiūrą, įgūdžių mokymą, paramos grupes ir t.t. Šeimos, kurios nėra linkę bendradarbiauti, turi būti įspėtos dėl galimo vaikų paėmimo, joms gali reikėti dažnesnių vizitų ir didesnės psichologinės pagalbos.

Socioedukacinės intervencijos metu taip pat būtina šeimai teikti psichoterapinę pagalbą, tėvystės, socialinių įgūdžių ugdymo kursus, kuriuos gali rengti vaiko teisių apsaugos tarnybos, nevyriausybinių organizacijos, mokyklos, ligoninės ar pavieniai profesionalai. Svarbu taip pat „neperdozuoti“ ir neužtvindyti šeimos įvairiausia parama.

Suteikus šeimai paramą ir pagalbą, matant, kad per visą intervencijos laikotarpį nėra pasiekta matomų pozityvių rezultatų, šeima nėra motyvuota keistis ir vaiko saugumo užtikrinimas ir pastovumas nėra garantuotas, vaikas gali būti paimtas iš šeimos ir, perduodant jį į laikiną globą (rūpybą), ir toliau tęsiant darbą su šeimos nariais, siekiant vaiko grąžinimo (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo, 2003). Šis faktas daugelio autorių vertinamas prieštarinčiai. Suprantama, kad vaikas turi būti paimtas, kai smurtas ar pastovi nepriežiūra namuose tęsiasi ir nesmurtaujantis tėvas/motina, negali (pvz., mama nežino, kaip galėtų pasipriešinti smurtaujančiam vyrui arba planas yra visiškai nerealistiškas) ar nenori apsaugoti vaiką nuo jį žalojančio elgesio. V. Česnūitytė (2007) pabrėžia, jog siekiant pagerinti vaikų iš socialinės rizikos šeimų situaciją, populiariausia priemonė yra vaiko paėmimas iš šeimos. Tuo tarpu, psichologų pastebėjimais, emociškai vaikui yra geriausia augti savo šeimoje, kad ir kokia ji būtų, todėl vaiko paėmimas iš šeimos ne visada yra geriausia išeitis spręsti socialinės rizikos šeimos problemas. Šiuo atveju padėtų atitinkama infrastruktūra: vaikų dienos centrai, užklausinės veiklos būreliai, vaikų ir jaunimo organizacijos bei kitos su vaikais besirūpinančios institucijos. Tuomet vaikas, gyvenantis socialinės rizikos šeimoje, galėtų ir turėtų būti įtraukiamas į

įvairias ugdymo veiklas, kad šių priemonių pagalba jis būtų ugdomas papildomai – daugiau, negu jam gali pasiūlyti tėvai (Bagdonaitė, 2007).

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad sėkmė daugelio atveju priklauso nuo pačios socialinės rizikos šeimos motyvacijos, noro priimti socioedukacinę intervenciją, bendradarbiauti, siekiant užsibrėžto tikslo. Socioedukacinės intervencijos priemonių numatyta daug ir įvairių kuriomis siekiama šeimos pasikeitimo tinkama linkme, suteikiant vaikui teisę augti savo šeimoje, kurioje tenkinami jo poreikiai, atsižvelgiama į vaiko teises.

Apibendrinant galima akcentuoti svarbiausius socioedukacinės intervencijos bruožus:

- veikla, kuri reikalauja žinių, profesinių vertybių, įgūdžių, kompetencijos;
- veiksmai, nukreipti įveikti šeimos krizę;
- svarbus veiksnys – tarpdisciplininis bendradarbiavimas ir įvairių specialistų pastangų koordinavimas (suteikimas šeimai psichoterapinę pagalbą, socialinių įgūdžių ugdymas ir kt. parama).

1.4. Institucinė pagalba socialinės rizikos šeimai ir vaikui

Socialinės rizikos šeimai ir vaikui teikiama ne vien socioedukacinė prevencija ir intervencija, bet taip pat plėtojama ir institucinė pagalba: bažnyčia, klubai, kaimynų susitikimai, talkos, veikla mokykloje, tarpusavio palaikymo grupės, įsijungimas į įvairias socialinės ir psichologinės pagalbos programas (pvz., „Big Brothers Big Sisters“, Skautai, Caritas, dienos centrai ir pan.). Arkivyskupas S. Tamkevičius (1999) mano, jog labai svarbu padėti vaikams, kuriems nedaug tepadeda jų tėvai. Akivaizdu, jog šioje situacijoje bažnyčios vaidmuo galėtų būti gan svarbus, teikiantis didelės naudos, padedant socialinės rizikos šeimų vaikams ugdyti jų religinį bei dvasinį išprusimą.

Viena iš institucinių pagalbos formų socialinės rizikos šeimai ir vaikams – vaikų dienos centrai. V. Česnuitytė (2007) pabrėžia, jog iš tiesų dienos centrų Lietuvoje dar trūksta, tačiau jau esančiuose dienos centruose siekiama užimti vaikus iš socialinės rizikos šeimų, kad jie bent dalį dienos užsiimtų kokia nors kryptinga veikla, kad jiems čia būtų suteikta psichologinė ir kitokia pagalba. Be to, kai kurie dienos centrai teikia pagalbą ne tik vaikams, bet ir jų tėvams. Tėvams teikiama pagalba yra ne materialinė, o psichologinė, pavyzdžiui, mokoma tėvystės įgūdžių ar panašiai (Bagdonaitė, 2007).

Lietuvių socialinės rizikos šeimoms padeda ir olandai, kurie Marijampolės regione vykdo šeimų šeimoms paramos projektą Vienas vienam. Šis projektas yra svarbus tiek Lietuvos, tiek ir Nyderlandų šeimoms. Olandai yra susižavėję idėja padėti šeimoms Lietuvoje. Pasiekiami tokie rezultatai, kai šeimų nariai atsistojo ant kojų: liovėsi girtauti, pradėjo daugiau rūpintis vaikais ir namų aplinka

(Baniulaitienė, 2008). Kauno vaikų teisių apsaugos tarnybos vadovės B. Daugelienės teigimu, girtavimas – pati didžiausia šeimų rykštė (Kibirkštienė, 2007).

Apibendrinant galime išskirti šią institucinę pagalbą socialinės rizikos šeimai ir vaikui:

- bažnyčia;
- klubai;
- kaimynų pagalba;
- tarpusavio palaikymo grupės;
- socialinės ir psichologinės pagalbos programos (Skautai, Caritas, vaikų dienos centrai ir pan.).

Nors ir numatytas pagalbos tinklas socialinės rizikos šeimoms, tačiau negalėtume jo pavadinti efektyviu, duodančių laukiamų ir norimų rezultatų. Realybėje faktai kalba patys už save. Spauda mirga pranešimais apie socialinės rizikos šeimoms teikiamų pašalpų panaudojimą ne pagal paskirtį. Būtent valstybė turi imtis atitinkamų priemonių siekdama, jog tėvai, globėjai (rūpintojai) tinkamai pasirūpintu vaiku, užtikrintų jo svarbiausius poreikius. Kiekvienas vaikas turi teisę gauti profesionalią pagalbą. Pastebima, jog pagalba neduoda teigiamų rezultatų pirmiausia, todėl, kad trūksta pačių šeimų motyvacijos, noro keisti savo gyvenimo būdą.

2. VAIKŲ DIENOS CENTRAS, KAIP SOCIOEDUKACINĖS PAGALBOS SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ VAIKAMS, TEIKĖJAS

Mokslinės literatūros, apie vaikų dienos centrus, jų veiklą, paslaugų teikimą, paslaugų gavėjus, šių centrų steigėjus, problemas, veiklą iš esmės nėra, todėl rašant šį skyrių remiamasi straipsniais, informacija rasta internetiniuose tinklalapiuose taip pat Lietuvos Respublikos socialinės srities įstatymais, norminiais teisės aktais, ataskaitomis.

2.1. Vaikų dienos centrų samprata, veiklos tikslai

Viena iš institucinės pagalbos formų socialinės rizikos šeimų vaikams – vaikų dienos centras (toliau – VDC, centras, dienos centras) – tai vieta, kur vaikai, iš socialinės rizikos šeimų, gauna pedagoginę, psichologinę, materialinę, socialinę pagalbą. VDC pagalbą teikia ne vien tik vaikams, tačiau siekia teikti kompleksinę pagalbą vaikui ir jo šeimai - siekiama suartinti šeimas. Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme (2007) VDC apibrėžiamas taip: tai įstaiga ar jos padalinys, teikiantis socialines paslaugas socialinės rizikos šeimoms ir vaikams bei organizuojantys tokių vaikų ugdymą. G. Tamošauskas (2008) pažymi, kad tokiuose centruose jie sulaukia dėmesio, paramos, supratimo, užimtumo. Daugelis centrų auklėtinių yra vaikai iš asocialių šeimų, kuriais rūpinasi socialiniai darbuotojai, psichologai, pedagogai. Kai kurioms šeimoms šie centrai yra alternatyva vaikų namams. Centre vaikas gali išsakyti iškilusias problemas, ir būti išgirstas. Jis pirmiausiai draugiškai išklausomas ir palaikomas, pats ieško sprendimų su specialisto pagalba. Dienos centras teikia dieninę vaikų priežiūrą ir papildomą paslaugų spektrą, sukurtą taip, kad būtų patenkinti esminiai vaiko asmenybės poreikiai, kurių nesugeba suteikti vaiko šeima, ir sykiu, kad šeima būtų paremta, pagerinant tėvystės ir motinystės įgūdžius jų pačių namuose ir dienos centre.

Visuomeninės organizacijos (VO) “Gelbėkit vaikus” komunikacijos vadovės I. Šablinskienės (2009) teigimu, idėja steigti dienos centrus kilo stebint alkanus, gatvėmis slampinėjančius vaikus. Pažymima, jog dažniausiai tai nedarnių ar vargstančių šeimų vaikai, kurie nelanko mokyklos, nes neturi ko valgyti, neturi kur ruošti pamokų ir prisiglausti joms pasibaigus. Teigiama, jog tokie vaikai linkę nusikalsti, jie elgetauja, valkatauja, nėra apsaugoti nuo smurto, seksualinės prievartos. Būtent vaikų dienos centrai buvo sumanyti kaip prieglobstis, kur vaikai galėtų pavalgyti, žaisti, rengti namų užduotis, būtų apsaugoti nuo žalingo gatvės poveikio, o vakare grįžtų į namus, nes tėvus jie myli ir nenori būti nuo jų atskirti. Pirmasis dienos centras buvo įsteigtas 1996 03 11 Kaune. Tikslų vaikų

skaičių, kurie lanko VDC nusakyti sunku, nes jie atsiveda broliukus, sesutes, draugus. Tokių centrų steigimo idėją palaiko miesto savivaldybės, bendraujama su Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojais.

Apibendrinus informaciją teikiamą internete apie VDC veiklą šalies miestuose ir rajonuose galima teigti, kad svarbiausi VDC tikslai:

- Teikti socialines paslaugas rizikos grupės vaikams ir šeimoms, padedant jiems integruotis į visuomenę.
- Dirbti socialinį darbą su socialinės rizikos šeima, kad būtų užtikrintos tinkamos sąlygos vaikui augti savo biologinėje šeimoje.
- Užimti socialinės rizikos vaikų laisvalaikį įdomia ir kūrybinga veikla, atitraukiant juos nuo neigiamos gatvės įtakos, narkotinių medžiagų vartojimo.
- Ugdyti paauglių bendravimo įgūdžius, organizacinius gebėjimus, savivertę, savarankiškumą, kūrybiškumą, skatinti aktyvų dalyvavimą pačių organizuojamose veiklose.
- Sudaryti sąlygas vaikų saviraiškai ir pripažinimui.
- Ugdyti jaunimo lyderius iš rizikos grupės šeimų vaikų, kurie taptų savarankiškais ir tvirtomis asmenybėmis, paremtomis moralinėmis vertybėmis, turėtų autoritetą bendraamžių grupėje, sugebėtų organizuoti renginius, mokėtų vadovauti grupei.

Apibendrinant galima teigti, jog VDC tikslai orientuoti į pilnavertiškos, savimi pasitikinčios, savarankiškos asmenybės ugdymą, kuri gebėtų integruotis į visuomenę, turiningai leisti savo laisvalaikį. Ugdyti tokią asmenybę, kuri siektų savo užsibrėžtų gyvenimo siekių. Šių VDC atsiradimą lemia noras padėti vaikams, kurie savo šeimose nesulaukia jiems reikiamos pagalbos, supratimo. VDC siekia, jog vaikai nevalkatautų gatvėse, būtų atitraukti nuo neigiamos gatvės įtakos, tačiau tuo pačiu metu bendradarbiaujant teikiama kompleksinė pagalba ne tik vaikui, bet ir jo šeimai.

2.2. Vaikų dienos centrų veiklos teisinis reglamentas

VDC veiklą Lietuvoje reglamentuoja šie dokumentai:

- **Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas (2006).** Šiame įstatyme apibrėžiamos socialinės paslaugos, tikslai, rūšys ir kt.

2 straipsnyje 9 dalyje yra apibrėžiama, kad socialinių paslaugų įstaiga – socialines paslaugas teikianti įmonė (akcinė bendrovė, uždaroji akcinė bendrovė, individuali įmonė), įstaiga (viešojo įstaiga, biudžetinė įstaiga), organizacija (asociacija, labdaros ir paramos fondas, religinė bendruomenė ar

bendrija (**centras**), šeimyna.

Vadovaujantis šio įstatymo 3 straipsniu nurodoma, jog suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimoms) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime, yra teikiamos socialinės paslaugos, siekiant sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti įveikti socialinę atskirtį, o taip pat siekiant užkirsti kelią asmens, šeimos, bendruomenės socialinėms problemoms kilti, taip pat visuomenės socialiniam saugumui užtikrinti.

Šiame įstatyme 13 straipsnyje numatyta, kad savivaldybė atsako už socialinių paslaugų teikimo savo teritorijos gyventojams užtikrinimą planuodama ir organizuodama socialines paslaugas, kontroliuodama bendrųjų socialinių paslaugų ir socialinės priežiūros kokybę.

- **Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo (2007)** įstatyme tikslas – sukurti vaiko teises ir teisėtus interesus bei visuomenės saugumo poreikius atitinkančią ir vaiko, turinčio elgesio sutrikimų, socializacijai, ugdymui bei socialinės, pedagoginės, psichologinės, specialiosios pedagoginės, informacinės arba kitos pagalbos teikimui skirtą vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemą, kuri padėtų vaikui įveikti susiformavusį ydingą elgesį, išsiugdyti prasmingo individualaus ir visuomeninio gyvenimo sampratą. Šiame įstatyme 2 straipsnyje 9 dalyje nurodomas VDC apibrėžimas (įstaiga ar jos padalinys, teikiantys socialines paslaugas socialinės rizikos šeimoms ir vaikams bei organizuojantys tokių vaikų ugdymą).

6 straipsnyje kaip viena iš vaiko minimalios priežiūros priemonių nurodomas įpareigojimas lankyti VDC.

- **Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (1991)** numatyta, jog būtina išugdyti kiekvienam jaunuoliui vertybines orientacijas, leidžiančias tapti doru, siekiančiu žinių, savarankišku, atsakingu, patriotiškai nusiteikusiu žmogumi, išlavinti dabartiniam gyvenimui svarbius jo komunikacinius gebėjimus, padėti įsisavinti žinių visuomenei būdingą informacinę kultūrą, užtikrinant gimtosios ir užsienio kalbų mokėjimą, informacinį raštingumą, taip pat šiuolaikinę socialinę kompetenciją ir gebėjimus savarankiškai kurti savo gyvenimą.

Socialinę atskirtį patiriantiems skurdžiai gyvenančių šeimų, beglobiams, pabėgėlių, nesimokantiems mokykloje vaikams <...> švietimo prieinamumas užtikrinamas teikiant jiems socialines paslaugas ir pedagoginę pagalbą (33 straipsnis, 1 dalis).

Vadovaujantis įstatymo 46 straipsnio 1 dalies 7 punktu, mokinys turi teisę į psichologinę ir

specialiąją pedagoginę, specialiąją, socialinę pedagoginę, informacinę pagalbą, sveikatos priežiūrą mokykloje <...>.

- **Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Nacionalinės vaikų dienos centrų 2005-2007 metų programos patvirtinimo (2004).** Vaikų dienos centrų programa siekiama spręsti priešmokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų, augančių probleminėse šeimose, socialines problemas, organizuoti jų ugdymą, popamokinį užimtumą, užtikrinti socialinį darbą su tėvais, siekiant sudaryti sąlygas vaikui grįžti į šeimą. Nevyriausybinų organizacijų VDC turi būti sudarytos deramos vaikų socializacijos, vaikų ir paauglių nusikalstamumo ankstyvosios prevencijos, socialinių paslaugų probleminėms šeimoms teikimo sąlygos.

- **Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gruodžio 17 d. įsakymas Nr. A1-207 dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo.** Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos skirtos specialistams, organizuojantiems ir vykdančioms socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis. Metodinių rekomendacijų tikslas – pateikti specialistams siūlymus, kaip padėti socialinės rizikos šeimai, išgyvenančiai socialinę psichologinę krizę, spręsti problemas, taikant prevencines ir intervencines priemones.

- **Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-93 dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo.** Šis katalogas apibrėžia socialines paslaugas, jų turinį pagal atskiras socialinių paslaugų rūšis bei socialinių paslaugų įstaigų tipus. Kataloge išskiriamos socialinių paslaugų rūšys, jos apibūdinamos pagal charakteristikas (apibrėžimas, tikslas, gavėjai, teikimo vieta, paslaugos teikimo trukmė/dažnumas, paslaugos sudėtis, paslaugas teikiantys specialistai, pateikiami kai kurių paslaugų ypatumai).

Šiame kataloge apibrėžiama socialinių paslaugų įstaiga – socialines paslaugas teikianti įmonė (akcinė bendrovė, uždaroji akcinė bendrovė, individuali įmonė), įstaiga (viešoji įstaiga, biudžetinė įstaiga, organizacija, asociacija, labdaros ir paramos fondas, religinė bendruomenė ar bendrija (centras), jos atstovybė ar filialas, šeimyna). Vaikų dienos centrai, pagal šį paslaugų katalogą, priskiriami nestacionarioms socialinėms paslaugų įstaigoms, t.y. socialinę priežiūrą dienos metu teikiančioms socialinių paslaugų įstaigoms (VDC, šeimos paramos centrai, krizių centrai ir kt.).

Apibendrinat galima teigti, jog vaikų dienos centrų veikla yra reglamentuojama teisės aktais, tačiau praktika rodo, jog nepakankamai reglamentuojama, trūksta kontrolės, kad ir taikant vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymą, yra tik nukreipiami vaikai į VDC, o kontrolės jokios.

2.3. Vaikų dienos centrų steigėjai

VDC svarbi pagalbos forma vaikams, neturintiems galimybių patenkinti savo esminius poreikius biologinėse šeimose. Šių dienos centrų steigėjai yra nevyriausybines organizacijos, savivaldybės, bendruomenė/fiziniai asmenys, parapija/Caritas, keli steigėjai (asmenys, įstaigos, organizacijos) (Vaikų dienos centrų situacija Lietuvoje, 2009). Nuo 1996 m. VO „Gelbėkit vaikus“ aktyviai vykdo VDC programą. Šiuo metu Lietuvoje veikia 30 VO „Gelbėkit vaikus“ globojamų VDC (<http://www.gelbvaik.lt/gelbvaik/node/37>). VDC išsidėstymas Lietuvoje, ir jų skaičius pavaizduotas 4 paveiksle.

4 pav. VDC išsidėstymas Lietuvoje (sudaryta autorės)

Iš 4 paveikslo matyti, jog VDC skaičius miestuose ir rajonuose nėra didelis, yra ir tokių miestų, kuriuose nėra VDC (Neringa, Palanga, Šalčininkai, Šilalė). Iš viso Lietuvoje yra 227 VDC, iš jų 102 įsteigė nevyriausybines organizacijos, 59 – savivaldybės, 27 – bendruomenės, fiziniai asmenys, 24 – parapijos, Caritas, 15 – keli steigėjai.

Kabant apie dienos centrų efektyvumą, galima sakyti, kad jau esamų dienos centrų veikla yra efektyvi, tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad šie centrai yra skirtingo pavaldumo – vieni jų pavaldūs seniūnijoms, kiti – nevyriausybiniams organizacijoms ir panašiai. Todėl skiriasi ir dienos centrų finansavimo šaltiniai. Kaip rodo statistiniai duomenys, dienos centrai, kuriems yra skiriamas stabilus valstybinis finansavimas, išlieka ilgesnį laiką nei dienos centrai, kurie turi išsilaikyti patys. Pavyzdžiui, nevyriausybinių organizacijų įsteigtų dienos centrų išlikimas priklauso nuo jų darbuotojų iniciatyvumo ir kūrybingumo ieškant finansavimo šaltinių. Tačiau praktika rodo, kad šių impulsų daugeliu atvejų užtenka tik keletui metų arba dar trumpiau. Ir nors nevyriausybinių organizacijų įsteigtos institucijos

susijusi su didesne žlugimo rizika, visgi tas kūrybiškumas, kuris jas skatina veikti lemia, kad būtent nevyriausybinių organizacijų teikiamos socialinės paslaugos vaikams yra įvairesnės, lankstesnės ir todėl veiksmingesnės (Bagdonaitė, 2007).

Apibendrinant galime daryti išvadą, jog VDC aktyviausiai kuria, plėtoja nevyriausybines organizacijas, kurios steigdamos dienos centrus turi tikslą, jog savivaldybės ateityje juos perims.

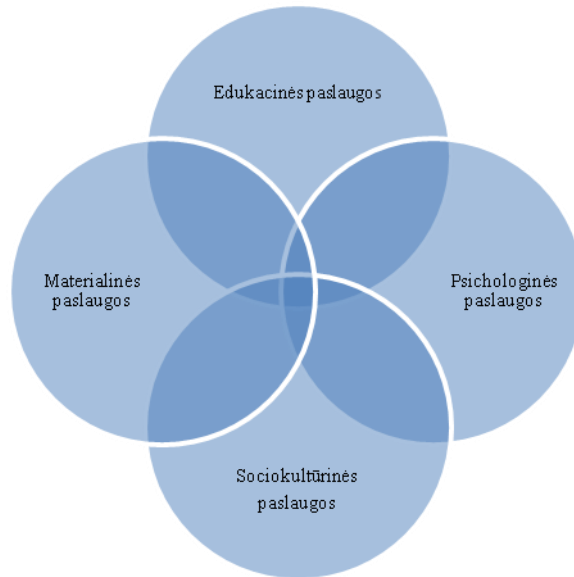
3.4. Vaikų dienos centrų teikiamos paslaugos ir jų gavėjai

VDC teikiamų paslaugų gavėjai – tai vaikai ir jų šeimos. Dauguma vaikų yra iš socialinės rizikos šeimų, kurioms yra labai svarbi institucinė pagalba. Galima VDC paslaugų gavėjus skirstyti į šias grupes:

- Socialinės rizikos vaikai (vaikai, turintys elgesio bei emocijų sutrikimų);
- Vaikai iš socialinės rizikos šeimų;
- Vaikai, kurių šeimos patekusios į krizę;
- Vaikai, kurių vienas iš tėvų ar abu tėvai yra išvykę dirbti į užsienį;
- Specialiųjų poreikių vaikai (Vaikų dienos centrų situacija Lietuvoje, 2009).

Anot V. Česnutytes (2007), siekiant padėti vaikams iš socialinės rizikos šeimų, veiklos formų yra labai įvairių. Galima paminėti įvairią šviečiamąją, kultūrinę veiklą, skirtą vaikams. Pavyzdžiui, Lietuvoje veikia įvairių religinių konfesijų įsteigti vaikų ir jaunimo centrai, visuomeninės vaikų organizacijos, įvairūs būreliai, kuriuose teikiamos įvairios kultūrinės-pažintinės paslaugos. Taip pat veikia organizacijos, dirbančios su atskirų rizikos grupių vaikais, pavyzdžiui, dirbančios su neįgaliaisiais, su vartojančiais alkoholį arba narkotines medžiagas, nuo smurto nukentėjusiais vaikais, daugeliui žinoma vaikų ir jaunimo psichologinės pagalbos linija ir kitos. Tokios specializuotos paslaugos yra veiksmingesnės nei bendroji pagalba, kadangi jų veikla nukreipta tikslingai (Bagdonaitė, 2007).

VDC teikiamas paslaugas galima suskirstyti į grupes, kurios pavaizduotos 5 pav. (remiantis VDC internetinėmis svetainėmis)

5 pav. VDC teikiamų paslaugų rūšys (sudaryta autorės)

Šios paslaugos, pavaizduotos 5 paveiksle, teikiamos ne vien tik vaikui, tačiau ir jo šeimai, dirbama kompleksiskai. Šių VDC teikiamų paslaugų tikslas: organizuoti tinkamą vaikų užimtumą po pamokų, ugdyti vaikų atsparumą socialinės rizikos veiksniams. Vaikų dienos centrai siekia skatinti ir palaikyti vaikų mokymosi motyvaciją; organizuoti jų laisvalaikio užimtumą, siekiant apsaugoti vaikus nuo netinkamo elgesio, valkatavimo gatvėmis; padėti vaikams pasijusti pilnaverčiais visuomenės nariais, didinant jų savivertę. Akivaizdu, jog VDC teikiamos paslaugos yra plataus spektro. Anot I. Kvedaravičiūtės (2007), VDC teikia dieninę vaikų priežiūrą ir papildomas paslaugas, kad būtų patenkinti esminiai vaiko poreikiai, kurių nesugeba suteikti vaiko šeima, o tuo pačiu nepamirštama ir vaiko šeima, nes ji yra paremiama gerinant tėvystės ir motinystės įgūdžius jų pačių namuose ar dienos centre.

Vienas iš vaikų dienos centrų teikiamų paslaugų šeimai tikslas yra padėti šeimoms integruotis į visuomenę, tapti jos pilnaverčiais nariais. Suartinti šeimas su jų vaikais. Siekiama, jog šeima pati gebėtų spręsti savo problemas, rasti išeitis iš jų. Suteikti žinių ir įgūdžių, kaip tinkamai rūpintis savo vaikais.

Akivaizdu, jog dienos centrų teikiamos pagalbos tiek šeimai, tiek jų vaikams yra labai svarbios ir reikalingos šiuolaikinėje visuomenėje. Socialinių reikalų ir darbo komitetas, įvertindamas tai, kad ekonominės krizės sąlygomis ženkliai išaugo socialiai remtinų šeimų skaičius, suvokia, jog tuo pačiu auga VDC teikiamų paslaugų poreikis. Lietuvos VDC asociacijos tarybos pirmininkas H. Urvinis atkreipė dėmesį į tai, kad vien šiais metais Kaune socialinės rizikos šeimų skaičius išaugo dvigubai.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atstovai patikino, kad įvertinus susidariusią situaciją, numatyta, kad finansavimas šios programos vykdymui kitiems metams nebus ženkliai mažinamas. Lietuvos savivaldybių asociacijos atstovė A. Vareikytė teigė, kad nedaug tokių programų, kurios būtų tokios reikalingos ir efektyvios. Ypač svarbu tai, jog dėka VDC veiklos, mažiau vaikų patenka į globos namus, čia dirbama ne tik su vaiku, bet ir su jo šeima (Dolmantienė, 2009).

Apibendrinant galima teigti, jog VDC paslaugų gavėjai yra vaikas ir jo šeima, VDC – viena iš pagalbos formų, socialinės rizikos šeimose augantiems vaikams. Tokiuose centruose jie sulaukia dėmesio, paramos, supratimo, užimtumo. Sulaukia to, ko jiems trūksta jų pačių namuose, šeimose.

Apibendrinant VDC teikiamas paslaugas, jas galime suskirstyti į šias pagrindines grupes:

- Edukacinės paslaugos (pamokų ruošą, pedagoginis konsultavimas, vaikų ugdymas (meninis, literatūrinis ir kt.), savarankiškumo skatinimas);
- Psichologinės paslaugos;
- Sociokultūrinės paslaugos (organizuojamos ekskursijos, išvykos, stovyklos, įžymių vietovių lankymas ir pan.);
- Materialinės paslaugos (nemokamas maitinimas, aprūpinimas būtinomis kasdieninėmis priemonėmis).

2.5. Vaikų dienos centrų veiklos problematika Lietuvoje

2009 m. Lietuvoje iš viso veikė 227 VDC (Vaikų dienos centrų situacija Lietuvoje, 2009).

VDC susiduria su įvairiomis problemomis, viena iš jų nepakankamas kvalifikuotų specialistų skaičius. Kaip teigia J. Kairys (2001), darbuotojų profesinis pasirengimas turi esminę įtaką dirbant su vaikais, autorius pažymi, jog darbuotojai asmeniniu pavyzdžiu skatina tinkamus vaikų įgūdžius, kurių jiems trūksta augant socialinės rizikos šeimose. Socialinį darbą su vaikais turėtų dirbti specialų profesinį pasirengimą, darbo įgūdžių turintys darbuotojai. VDC trūkstant kvalifikuotų savo srities specialistų, veikla orientuota į pamokų ruošą, o vaikų elgesio ir emocinės problemos lieka neišspręstos.

L. Žalimienė (2003) akcentuoja, jog VDC veikloje turi aktyviai dalyvauti savanoriai (sudaroma galimybė teikti pigesnes paslaugas), kurie turi būti apmokyti šio darbo specifikos, išklaudyti tam tikrus kursus, siekiant, jog savanoriai kuo efektyviau įsitrauktų į VDC veiklą. Savanoriškas darbas Lietuvoje nėra labai paplitęs, VDC nėra pakankamai plėtojama savanorystės praktika.

Kita problema, kylanti VDC atliekant savo veiklą ta, jog nėra užtikrinamas efektyvus tarpusavio bendradarbiavimas su suinteresuotomis institucijomis (vaiko teisių apsaugos tarnybomis, policijos įstaigomis, mokyklomis ir pan) (Vaikų dienos centrų situacija Lietuvoje, 2009).

VDC veiklą apsunkina programinis dienos centrų finansavimas – neaišku ar finansavimas bus užtikrintas ir kitais metais, dėl šios priežasties VDC vyrauja nepakankama materialinė bazė (pvz., patalpų, metodinių priemonių, naudojamos įrangos ir pan. būklė) (Lietuvos suaugusiųjų švietimo ir informavimo centras, 2007).

Dauguma socialinės rizikos šeimoms trūksta motyvacijos dalyvauti VDC veikloje, priimti jiems teikiamą pagalbą (Kostinienė, 2007).

Apibendrinant galima teigti, jog veikiantys VDC susiduria su tokiomis pagrindinėmis problemomis:

- trūksta juose dirbančių kvalifikuotų specialistų, kurie galėtų užtikrinti VDC lankantiems vaikams jų individualius poreikius atitinkančią kompleksinę pagalbą

- nėra pakankamai plėtojama savanorystės praktika,

- neužtikrinamas efektyvus suinteresuotų institucijų tarpusavio bendradarbiavimas (vaiko teisių apsaugos tarnybomis, policijos įstaigomis, mokyklomis ir pan) (Vaikų dienos centrų situacija Lietuvoje, 2009);

- neužtikrintas dienos centrų finansavimas;

- nepakankama materialinė bazė

- šeimų motyvacijos dalyvauti VDC stoka (Lietuvos suaugusiųjų švietimo ir informavimo centras, 2007).

Viena iš didžiausių kylančių sunkumų VDC – finansavimas, išsprendus šią problemą manau išsispręstų ir visos kitos. Esant sunkiai ekonominei mūsų šalies padėčiai, kai kurie VDC šiais metais nepratęsia savo veiklos dėl finansavimo trūkumo.

3. VAIKŲ DIENOS CENTRŲ TEIKIAMA PAGALBA SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ VAIKAMS: EMPIRINIS TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodologija

Mokslininkai (Merkys, 1995; Kardelis, 2005 ir kt.) tyrimo metodologiją apibrėžia kaip teoriją, kuri nagrinėja mokslinio pažinimo procesą, jo principus, mokslinio tyrimo metodus ir techniką.

Rengiantis tyrimui, buvo išskirta ir apibrėžta tyrimo hipotezė, suformuluotas tyrimo tikslas ir uždaviniai.

Tyrimo metodologija grindžiama fenomenologijos, socialinio konstruktyvizmo, humanizmo idėjomis:

Remiantis *fenomenologija*, kaip tiesioginiu žmogaus patyrimu grįstu mokslu, kai patyrimas išlaisvintas iš visų teorinių prielaidų ir interpretacijų, reiškinys suvokiamas per jo esmę (Mickūnas, Stewart, 1994; Ozmon, Craver, 1996; Juodaitytė, 2003). Ugdytame fenomenologija turėtų padėti vaikams suvokti ir suprasti išgyventą patyrimą. Vaikai remdamiesi savo patyrimu, išreiškia savo lūkesčius, norus. Remiantis šia filosofija, VDC dirbantys specialistai turi atlikti pagalbininko vaidmenį socialinės rizikos šeimų vaikams. Vaikai klausdami, reikšdami pageidavimus gali inicijuoti jiems teikiamų paslaugų plėtrą, kuri atitiktų jų ekspektacijoms. (Mickūnas, Stewart, 1994; Ozmon, Craver, 1996). Pagal šią filosofiją vaikai dalyvauja dialoge svarstant jiems aktualius klausimus.

Pagal *socialinio konstruktyvizmo* teoriją kiekvienas vaikas konstruoja savo individualų suvokimą apie pasaulį patirdamas, vertindamas ir interpretuodamas, siedamas tas interpretacijas su patirtimi. Be to, itin svarbus tampa socialinės kultūros ir konteksto vaidmuo vaiko kasdieninei veiklai, kai jis identifikuojamas kaip turintis autentiškų (realių, su gyvenimu susijusių) potyrių (Berger, Luckman, 1999). Remiantis šia filosofija, socialinės rizikos šeimų vaikai – svarbūs VDC veiklos proceso plėtros dalyviai, remiantis jų individualia patirtimi galima plėtoti VDC veiklą atsižvelgiant į vaikų ekspektacijas.

Humanizmo filosofija, kuri atspindi pagarbą žmogaus orumui ir jo teisėms, rūpinimąsi žmonių gerove, jų visapusišku vystymusi, siekimą sudaryti žmogui palankias visuomeninio gyvenimo sąlygas. Ši filosofija akcentuoja pagarbą aplinkinių, taip pat ir VDC specialistų, požiūrį į kiekvieną vaiką: jo mintis, jausmus, poreikius, veiklos tempą. Remiantis humanizmo idėjomis VDC privalo sudaryti, kuo palankesnes sąlygas vaikui visapusiškai vystytis. Svarbu siekti, kad vaikai pajustų savo vertę, nes tik

save gerbiantis žmogus, gali būti kūrybiškas, save aktualizuojanti asmenybė (Gage, Berliner, 1994; Lepeškienė, 1996; Bitinas, 2000). Be to, humanizmo filosofija akcentuoja vaiką, kaip centrinę figūrą, o tai reiškia, jog VDC teikiamos pagalbos centre yra socialinės rizikos šeimoje augantis vaikas (Morkūnienė, 1995).

3.2. Tyrimo metodai

Siekiant empiriškai ištirti VDC teikiamos pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams ypatumus bei atskleisti vaikų ekspektacijas dėl VDC teikiamos pagalbos jiems, buvo taikyti empiriniai ir statistiniai tyrimo metodai.

Kokybinio tyrimo charakteristika. Pirmiausia buvo atlikta mokslinės literatūros analizė. Atlikus literatūros analizę, empiriniams duomenims rinkti buvo pasitelktas kokybinio tyrimo metodas – **laisvieji rašiniai**: „Aš dienos centre“ ir „Mano svajonių dienos centras“. Pasak B. Bitino (2006) ugdytinių rašiniai priskiriami pirminiams tekstams, kuriuos reikia transformuoti, nepažeidžiant respondentų teikiamos informacijos turinio. Edukologinių problemų tyrėjas dažniausiai nagrinėja laisvai sukurtus tekstus (užrašytus pasakojimus, pokalbius, atsakymus į anketos atvirus klausimus, rašinius ir kt.). Anot L. Jovaišos (2001), L tipo (anglų kalbos žodis *life - gyvenimas*) duomenys klasikinėje pedagogikoje buvo pagrindinė informacija apie ugdytinius bei ugdytojų veiklą. Nors šiuo metu jie nebėra tokie svarbūs sprendžiant apie ugdymo ypatumus „čia ir dabar“, būtų klaidinga ignoruoti jų diagnostinę vertę.

Rašinys, kaip kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodas, pasirinktas todėl, kad biologinių tėvų apleisti vaikai patiria psichologinių traumų, kurios suformuoja atitinkamą pasaulėžiūrą. Pasitaiko labai nedrąšių, nelinkusių bendrauti vaikų, ypač dienos centruose, į kuriuos vaikai ateina iš socialinės rizikos šeimų. Tokiose šeimose augantys vaikai dažnai nepasitiki savimi, jiems trūksta tiesiog atviro bendravimo su artimais žmonėmis. Tokiems vaikams puikiai tinka rašinys, kai jie gali savo mintis išreikšti popieriuje. Be to, rašinio tiriamąją vertę akcentuoja ir L. Jovaiša (2001). Autorius pažymi, kad ne kiekvienas asmuo pajėgia atskleisti save pokalbio metu, o neretai pokalbio situacija trikdo laisvą išsiskyrimą: tiriamasis neranda jam priimtinių kalbinės raiškos formų, jam gėda išsakyti „akis į akį“ ir pan.. Šios nepalankios pokalbio aplinkybės eliminuojamos, taikant laisvojo rašinio metodą.

Kokybiniame tyrime dalyvavo penkių Šiaulių miesto ir vieno Šiaulių rajono Ginkūnų VDC lankantys, socialinės rizikos šeimų vaikai: 55 vaikai rašė rašinėlius „Aš dienos centre“ ir 47 vaikai rašė rašinėlius „Mano svajonių dienos centras“.

Atliekant empirinį kokybinį tyrimą buvo taikomos specialiai parengtos rašinių formos (žr. 1 priedas ir 2 priedas).

Rašinėliai buvo analizuojami remiantis **turinio (content) analizės** metodu. Turinio (content) analizė, pasak G. Merkio (1999), - tekstų, piešinių, nuotraukų ir pan. turinio tyrimas. I. Luobikienė pažymi (2000), jog turinio (content) analizės atveju, atrankos elementai yra žodžiai, frazės, prasminiai vienetai. Metodo esmė ta, kad teksto (ar kito dokumento) struktūroje išskiriami ir apibrėžiami statistinio stebėjimo vienetai, kurie užkoduojami ir perkeliama į teksto analizės matricą, išskiriant kategorijas ir subkategorijas. Magistro darbe naudojama autorės sukurta grupavimo sistema, apibrėžiant VDC pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams kontekstus ir išskiriant vaikų ekspektacijas dėl VDC teikiamos pagalbos jiems. Tokiu būdu „užfiksuojami tyrinėtoją dominančių teksto struktūrinių vienetų dažnumai, kurie vėliau ištiriami statistiškai“ (Merkys, 1995, p. 23). Atliekant turinio analizę, skaičiuojamas kategorijų ir subkategorijų prasminių kontekstų-teiginių dažnis (Kardelis, 2005). Paskutinis turinio (content) analizės etapas, pasak K. Kardelio (2005), - rezultatų interpretacija, kuri dažniausiai siejama su tyrimo tikslu. Manoma, jog turinio (content) analizė suteikia objektyvios informacijos apie vieną ar kitą aktualų klausimą.

Kiekybinio tyrimo charakteristika. Kiekybiniai tyrimai, pasak R. Stake, gali būti vadinami statistiniais arba eksperimentiniais. Šios sąvokos akcentuoja kiekybinį duomenų analizės pobūdį bei nenatūralią (laboratorinę) tyrimo situaciją. Kiekybiniu požiūriu tyrime siekiama patvirtinti hipotezę (Kardelis, 2005). Kaip pabrėžia K. Kardelis (2005), kiekybiniam tyrimui labiau būdingas siekis ieškoti išorinių reiškinio požymių, išgaunant įvairius dydžius, kurie gali būti išreikšti skaičiais ir matuojami. Todėl kiekybinio tyrimo mokslinę vertę nusako kiekybiniai rodikliai. Pasak I. Luobikienės (2000), kiekybinis tyrimas yra labiau struktūrizuotas ir suplanuotas, nes tyrimo metodai bei duomenų matavimo priemonės dažniausiai būna sukonstruotos dar prieš tyrimą.

Anketinė apklausa, pasak C. M. Charles (1999), - būdas duomenims gauti, užduodant respondentams klausimus raštu. Pabrėžiama, jog tinkama anketa turi būti aiški, nedviprasmiška, patikima (Kardelis, 2005). Pasinaudojant surinkta teorine informacija buvo sudaryta standartizuoto tipo anketa su penkiais atviro tipo klausimais. Parengta anketa buvo skirta VDC dirbantiems specialistams, siekiant išsiaiškinti, VDC teikiamos pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams raišką ir plėtros perspektyvas (žr. 3 priedas). Siekiant patikrinti tyrimo instrumentą (anketą VDC dirbantiems specialistams), buvo atliktas pilotažinis tyrimas (jame dalyvavo dvi Šiaulių miesto VDC dirbančios specialistės). Pilotažinis tyrimas pakoregavo anketos klausimą apie VDC pagalbos vaikams iš

socialinės rizikos šeimų raišką, buvo nuspręsta VDC teikiamos pagalbos pateikti ne įvertinimą, o šias pagalbas sureitinguoti, pagal reikšmingumą socialinės rizikos šeimų vaikams.

Anketą sudaro tokie diagnostiniai blokai: 1) VDC veiklos sritys; 2) VDC veiklos tikslai; 3) poreikių tenkinimas VDC; 4) VDC bendradarbiavimas su kitais VDC, įstaigomis, organizacijomis; 5) VDC pagalbos gavėjai; 6) VDC pagalbos vaikams iš socialinės rizikos šeimų raiška; 7) VDC problemos dirbant su vaikais iš socialinės rizikos šeimų; 8) VDC teikiamos pagalbos; 9) VDC veiklos plėtros Lietuvoje galimybės; 10) demografiniai duomenys apie tiriamuosius (lytis, amžius, pareigos, darbo stažas, išsilavinimas).

Kiekybiniame tyrime dalyvavo Šiaurės Lietuvos (Naujosios Akmenės, Akmenės, Joniškio, Šiaulių, Kelmės, Radviliškio, Pakruojo, Pasvalio, Panevėžio, Biržų, Kupiškio, Rokiškio miestų ir rajonų) teritorijoje įsikūrę VDC dirbantys 35 specialistai.

Pirminiai anketiniai duomenys buvo koduojami ir statistiškai apdorojami naudojant SPSS 17.0 statistinių duomenų analizės paketą. Kiekybinei tyrimo analizei atlikti naudojami aprašomieji statistiniai metodai. Aprašomoji statistika pateikia duomenų charakterizavimo būdus: duomenų padėtį apibūdina moda, mediana ir vidurkis, duomenų sklaidą – standartinis nuokrypis (Merkys, 1995; Williams, Monge, 2006). Analizuojamos šios duomenų padėties (centro) charakteristikos:

- **Vidurkis** (angliškai *mean*, žymimas simboliu *M*) – tai duomenų vidurio (centro) matas, kuris rodo vidutinę kintamojo reikšmę (Sakalauskas, 1998; Charles, 1999; Luobikienė, 2002; Giddens, 2005; Rudzkienė, 2005; Williams, Monge, 2006).

- **Mediana** (angliškai *median*, žymima simboliu *Md*) – vidurinioji reikšmė, dalijantis visas kintamojo reikšmes į dvi lygias dalis; kintamasis turi vienodus šansus įgyti reikšmę, didesnę už medianą, ir atvirkščiai (Sakalauskas, 1998; Charles, 1999; Luobikienė, 2002; Giddens, 2005; Rudzkienė, 2005; Williams, Monge, 2006).

- **Moda** (angliškai *mode*, žymima simboliu *Mo*) – dažniausiai duomenų aibėje pasitaikanti reikšmė (Sakalauskas, 1998; Charles, 1999; Luobikienė, 2002; Giddens, 2005; Rudzkienė, 2005; Williams, Monge, 2006).

Duomenų sklaidos charakteristika:

- **Standartinis nuokrypis** (angliškai *Standard Deviation*, žymimas simboliu *SD*) – matuojamų dydžių sklaidos apie vidurkį matas (Sakalauskas, 1998; Charles, 1999; Luobikienė, 2002; Rudzkienė, 2005; Williams, Monge, 2006).

Kokybinio ir kiekybinio tyrimų dermė. Šiame magistriniame darbe kokybinis tyrimas (vaikų laisvieji rašiniai) taikomas kaip prioritetinis, o kiekybinis tyrimas (anketinė apklausa VDC dirbantiems

specialistams) kaip jį papildantis. Tai lemia išsikeltas tyrimo tikslas, uždaviniai bei objektas. Be to, kokybiniu tyrimu siekiama gauti informacijos apie VDC pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams kontekstus ir vaikų ekspektacijas dėl VDC teikiamos pagalbos jiems (apklausiant VDC paslaugų gavėjus - vaikus). Kiekybiniu tyrimu siekiama ištirti VDC teikiamos pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams raišką ir plėtros galimybes (apklausiant VDC dirbančius specialistus, tokiu būdu papildant vaikų nuomones). Dauguma socialinių tyrimų metodologų palaiko sisteminių požiūrį į mokslinį tyrimą, pasisako už kokybinių ir kiekybinių tyrimų integraciją (Kardelis, 2005).

Taigi kokybinio ir kiekybinio tyrimų derinimo strategija realizuota tarpusavyje derinant kokybinį (laisvasis vaikų rašinėlis) ir kiekybinį (anketinė apklausa VDC dirbančių specialistų) tyrimus.

3.3. Tyrimo imtis, eiga, etika

Kokybinio tyrimo imties populiaciją sudarė vaikai (7-18 metų), kurie lanko Šiaulių miesto ir Šiaulių rajono Ginkūnų VDC. VDC lankantys socialinės rizikos šeimų vaikai rašė rašinėlius „Aš dienos centre“ (55) ir „Mano svajonių dienos centras“ (47).

Kiekybinio tyrimo imties populiaciją sudaro Šiaurės Lietuvos (Naujosios Akmenės, Akmenės, Joniškio, Šiaulių, Kelmės, Radviliškio, Pakruojo, Pasvalio, Panevėžio, Biržų, Kupiškio, Rokiškio miestų ir rajonų) teritorijoje įsikūrusių VDC dirbantys 35 specialistai (91,4% - moterys; 8,6% – vyrai). Buvo išplatintos 49 anketos, iš jų grąžinta 35 (grįžtamumo kvota – 71,4%).

Kokybiniame tyrime dalyvavusių respondentų sociodemografinės charakteristikos. Rašinėlius daugiausiai rašė 7 – 10 bei 11 – 14 metų amžiaus vaikai (žr. 6 ir 7 pav., 4 priedas). Pastebima, jog šio amžiaus vaikų dažniausiai lankosi VDC.

Pagal lytį kokybiniame tyrime kiek daugiau dalyvavo mergaičių (rašinėlius „Aš dienos centre“ rašė 65,5% mergaičių; „Mano svajonių dienos centras“ - 61,7% mergaičių) nei berniukų (rašinėlius „Aš dienos centre“ rašė 34,5% berniukų; „Mano svajonių dienos centras“ - 38,3% berniukų) (žr. 8 ir 9 pav., 5 priedas). Dauguma vaikų, kurie dalyvavo rašant rašinėlius, VDC lanko nuolat (kiekvieną dieną) bei dažnai (3-5 kartus per savaitę) (žr. 10 ir 11 pav., 6 priedas).

Kiekybiniame tyrime dalyvavusių respondentų sociodemografinės charakteristikos. Kiekybiniame tyrime dalyvavusių VDC darbuotojų amžius nuo 20 iki 66 metų, daugiausiai dalyvavo 41- 45 metų (31,4%), kiek mažiau 20-25 metų (14,3%), 26-30 metų (14,3%) bei 36-40 metų (14,3%), mažiau 31-35 metų (5,7%), mažiausiai – 51-55 metų (2,9%), 56-60 metų (2,9%), 61-66 metų (2,9%).

VDC dirbančių specialistų darbo stažas nuo 1 iki 5 metų (82,9%). Mažesnę dalį tiriamųjų dirba 6-10 metų (8,6%) bei 11-15 metų (8,6%) (žr. 12 pav., 7 priedas). Didžioji dalis respondentų turi aukštąjį išsilavinimą (88,6%), tik keli respondentai aukštesnįjį (5,7%) bei profesinį (2,9%), vidurinį (2,9%). Teritoriniu aspektu dauguma Šiaurės Lietuvos VDC yra įsikūrę mieste (71,4%), kiek mažiau miestelyje (17,1%) bei kaime (11,4%) (žr. 13 pav., 8 priedas).

Empirinio tyrimo eiga. Kokybinis tyrimas vyko 2009 metų lapkričio ir 2010 metų vasario mėnesiais, kiekybinis – 2010 metų sausio – vasario mėnesiais. Empirinio tyrimo eiga pavaizduota 14 paveiksle (žr. 9 priedas).

Kokybinio tyrimo etika. Kai tyrime dalyvauja vaikai, būtina konsultuotis su suaugusiais, atsakingais už šiuos vaikus, ir prašyti jų leidimo (Kardelis, 2005), atliekant tyrimą taip ir buvo padaryta. Gavus VDC dirbančių vadovų, specialistų sutikimus, buvo kreiptasi į pačius vaikus, kuriems buvo suprantamai paaiškinti tyrimo tikslai ir uždaviniai, ir prašyta jų dalyvauti tyrime. Buvo paaiškinta, jog dalyvių anonimiškumas, konfidencialumas garantuojamas.

Kiekybinio tyrimo etika. Atliekant kiekybinį tyrimą buvo kreiptasi į VDC dirbančius specialistus ir prašyta jų dalyvauti tyrime. Respondentai iš anksto buvo supažindinami su tyrimo tikslais bei uždaviniais. Anketos buvo pristatomos asmeniškai VDC specialistams, taip pat, gavus specialistų sutikimus, siunčiamos elektroniniu paštu, siekiant sudaryti palankias sąlygas respondentams užpildyti anketas. Respondentams buvo garantuojama, jog tyrimo metu bus laikomasi etinių principų: apsaugos, slaptumo, geravališkumo, sąžiningumo, tikslaus paaiškinimo (Charles, 1999).

4. EMPIRINIO TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ

4.1. KOKYBINIS TYRIMAS. VDC PAGALBOS SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ VAIKAMS KONTEKSTAI IR VAIKŲ EKSPEKTACIJOS DĖL VDC TEIKIAMOS PAGALBOS JIEMS

Kokybinio tyrimo tikslas - empiriškai ištirti VDC pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams kontekstus ir vaikų ekspektacijas dėl VDC teikiamos pagalbos jiems.

4.1.1. VDC pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams kontekstai

4.1.1.1. Edukacinės pagalbos kontekstas

Vaikai rašydami rašinėlius „Aš dienos centre“ akcentavo jiems teikiamą edukacinę pagalbą (žr. 10 priedas). Galima teigti, jog ši pagalbos sritis VDC yra plėtojama, skiriamas ypatingas dėmesys edukacinei veiklai. Vaikams iš socialinės rizikos šeimų labai svarbu gauti tokio tipo pagalbą todėl, kad namų aplinkoje iš šeimos narių vaikai retai sulaukia edukacinės paramos. Neatsitiktinai mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad dažnai socialinės rizikos šeimų vaikai būna pedagogiškai apleisti. Tokiose šeimose problematiškas tampa šeimos, kaip pirmosios vaiko mokyklos, suvokimas. Be to, kaip „mokytojo“ vaidmenį suvokia tėvai, priklauso vaiko dorovinis, psichofizinis, dvasinis brendimas (Tamošiūnienė, 1992). Kategorijomis apibūdinsime VDC teikiamos edukacinės pagalbos kontekstą (žr. 2 lentelė).

Vaikams reikšminga VDC edukacinė pagalba (kategorijos, N=55)

Kategorijos	Teiginių skaičius	Prasminių kontekstų – teiginių pavyzdžiai (kalba netaisyta)
Pamokų ruošia	41	„Atėjusi ruošu pamokas.“ [1.1] „Čia mes darome pamokas ir valgiti.“ [3.3] „Aš dienos centre ruošu pamokas.“ [10.1]
Kulinarijos pradmenų mokymas(-is)	11	„Pas mus yra kulinarijos būrelis kuriame kepame įvairius gaminius.“ [7.8] „Gaminame valgi.“ [21.2] „Būna ir kulinarijos būrelis darome piragus, sausainius ir t.t.“ [11.6]
Meninis ugdymas(-is)	10	„Karatis piešiam gražius piešinukus.“ [7.32] „Dar piešiu, rašau, spalvinu.“ [10.32] „Aš dienos centre <...> piešiu, rašau.“ [4.1]
Darbinis ugdymas(-is)	10	„Plauname indus.“ [7.36] „Laistom gėles, Lapus grėbeme <...>.“ [20.9] „Ir, kad budžiu valgykloje <...>.“ [9.3]
Literatūrinis Ugdymas(-is)	7	„Kartais skaitome įdomias knygas.“ [7.22] „<...> skaitom knygas <...>.“ [27.8] „Skaitom knygas, enciklopedija <...>.“ [29.12]
Pedagoginis konsultavimas	5	„Kartais padeda vadovai atlikti namų darbus kai nesuprantu tam tikrų užduočių.“ [1.2] „<...> če man mokitis padeda vadovas.“ [13.2] „Mums padeda ruosti namų darbus mumis mokino skaičiuoti rasyti skaityti.“ [8.21]
Religinis ugdymas(-is)	2	„Bet yra viena problema kad čia liepia skaityti biblija <...>.“ [9.14] „<...> dalivauju užsiėmimuose <...> biblijoje <...>.“ [19.3]
Užsienio kalbos Mokymas(-is)	2	„<...> mokomes anglų kalbą <...>.“ [18.2] „buvo anglų stoviklėlė.“ [23.15]
Teisių mokymas(-is)	2	„Sužinojau kokias teisas vaikai turi.“ [23.15] „Sužinojome apie vaikų teises.“ [48.3]

Vaikai VDC teikiamą edukacinę pagalbą apibūdina šiomis kategorijomis: „Pamokų ruošia“, „Kulinarijos pradmenų mokymas(-is)“, „Meninis ugdymas(-is)“, „Darbinis ugdymas(-is)“, „Literatūrinis ugdymas(-is)“, „Pedagoginis konsultavimas“, „Religinis ugdymas(-is)“, „Užsienio kalbos mokymas(-is)“ ir „Teisių mokymas(-is)“. Labiausiai akcentuojamas kategorijos „Pamokų ruošia“ turinys, silpniau - kategorijų „Kulinarijos pradmenų mokymas(-is)“, „Meninis ugdymas(-is)“, „Darbinis ugdymas(-is)“, silpniausiai – kategorijų „Literatūrinis ugdymas(-is)“, „Pedagoginis konsultavimas“, „Religinis ugdymas(-is)“, „Užsienio kalbos mokymas(-is)“ ir „Teisių mokymas(-is)“ turiniai.

Kategorijos „Pamokų ruošia“ turinys rodo, kad šiai pagalbos sričiai VDC yra skiriamas ypatingas dėmesys. Pamokų ruošia VDC lankantys socialinės rizikos šeimos vaikai suvokia kaip savo kasdienę pareigą („<...> pirmiausia aš paruošu pamokas“; „kai ateinu į būrelį, einu ruošti pamokas <...>“; „aš ten kasdien darau namų darbus“; „kai ateinu į dienos centrą, einu ruošti pamokas“; „aš dienos centre pirmiausia ruošiu pamokas“), ir tik atlikus namų darbus galima kita vaiko veikla VDC –

bendrauti su draugais („*kai atlieku namų darbus, bendrauju su vaikais <...>*“) ir užsiimti vadovų siūloma veikla („*<...> ir užsiiminėju įvairia veikla, ką tik siūlo vadovai.*“). VDC lankantys vaikai iš socialinės rizikos šeimų ypač akcentuoja jiems sudarytas tinkamas sąlygas atlikti mokykloje užduotus namų darbus („*man dienos centras davė daug naudos <...> galima atlikti namų darbus*“; „*aš čia galiu paruošti pamokas*“).

Kategorijos „**Kulinarijos pradmenų mokymas(-is)**“ turinys atskleidžia, kad VDC ugdomi vaikų savarankiškumo įgūdžiai. Vaikams itin reikšminga yra tai, kad VDC mokosi, kaip pasigaminti maistą („*čia mes darome <...> valgyti*“; „*gaminame valgį*“; „*darom valgyti*“), patys gali gaminti nesudėtingus patiekalus („*kepame dešreles*“; „*verdame kakavą*“; „*<...> kepame įvairius gaminius*“), taip pat savo mėgstamus saldumynus („*<...> darome pyragus, sausainius ir t.t.*“; „*<...> kepame žagarėlius <...>*“; „*<...> darome uogienes ar pyragėlius*“). Minėtos kategorijos turinys taip pat iliustruoja, jog paprastai kulinarijos pradmenų yra mokomasi kulinarijos būrelyje („*pas mus yra kulinarijos būrelis <...>*“). Taigi, VDC vaikai ne tik susipažįsta su kulinarijos pradmenimis, tačiau ir patys turi galimybę pabandyti pasigaminti įvairių patiekalų.

Kategorijos „**Meninis ugdymas(-is)**“ turinys rodo, kad ši veikla vaikams yra mėgstama, jiems jų padaryti darbeliai teikia malonumo („*<...> piešiame gražius piešinukus*“). Vaikai meninio ugdymo(-si) kontekste akcentuoja galimybę meno dirbinius kurti savarankiškai ir padedant VDC vadovams („*aš VDC dienos centre piešiu, darau visokius įvairius darbelius su vadovais*“; „*<...> visokius darbelius <...>*“). Reikšmingiausia vaikams meninio ugdymo(-si) forma yra piešimas („*Dar piešiu <...>*“; „*Aš piešiu <...>*“).

Kategorijos „**Darbinis ugdymas(-is)**“ turinys atskleidžia, kad VDC ugdomi ir vaikų darbiniai įgūdžiai. Vaikai prisideda prie VDC aplinkos tvarkymo („*kai būna vasara, mes papuošiame langus gražiomis dekoracijomis*“; „*laistom gėles, lapus grėbiame <...>*“; „*<...> atnešu sniego ant gėlių*“), tvarko patalpas, kurioje jie leidžia laiką („*<...> sutvarkome klasę*“; „*<...> padedu tvarkyti klasę ir kitus kabinetus*“). Kategorijos turinys išryškino tai, kad VDC dirbantys specialistai vaikus skatina darbinei veiklai dviem būdais: skatinimo sistema balais ir prizais („*ir, kad budžiu valgykloje, būna balai ir, kas daugiausiai budi, irgi gauna prizus*“; „*jei nepadedi vadovams, tai iš tavęs atima balus ir negauni prizo*“). VDC lankantys vaikai iš socialinės rizikos šeimų taip pat savanoriškai siūlosi padėti VDC dirbantiems specialistams („*kai pavalgome, pasisiūlome budėti virtuvėje*“; „*plauname indus*“; „*<...> padedu vadovams dirbti*“).

Kategorijos „**Literatūrinis ugdymas(-is)**“ turinys liudija, kad vaikai VDC skaito knygas („*kartais skaitome įdomias knygas*“; „*<...> skaitau*“; „*<...> dar skaitome knygas*“), domisi enciklopedijomis („*skaitom <...> enciklopediją <...>*“).

Kategorijos „**Pedagoginis konsultavimas**“ turinys atskleidžia, jog vaikams yra reikšmingos VDC teikiamos individualios pedagoginės konsultacijos, kurios visų pirma yra orientuotos į namų darbų ruošą („*<...> padeda paruošti namų darbus*“) bei pagalbą mokymuisi apskritai. Šios kategorijos prasminis turinys rodo tai, kad pagrindiniai tokios pagalbos teikėjai yra VDC dirbantys vadovai („*<...> čia man mokytis padeda vadovas*“). Pastarieji padeda tiems vaikams, kurie nesupranta mokykloje skirtų užduočių („*kartais padeda vadovai atlikti namų darbus, kai nesuprantu tam tikrų užduočių*“). Šiuo aspektu dirbančių vadovų siekiai yra orientuoti į neigiamų mokymosi tendencijų pašalinimą toje vystymosi stadijoje, kol jos netampa nuolatinėmis (Leliūgienė, 2002). Vaikai, turintys mokymosi sunkumų, labai greitai praranda mokymosi motyvaciją, todėl ypač svarbu jiems laiku gauti tinkamą pedagoginę pagalbą.

Kategorijos „**Religinis ugdymas(-is)**“ turinys rodo, kad VDC lankantiems socialinės rizikos šeimų vaikams organizuojamos „Biblijos valandėlės“ („*<...> dalyvauju užsiėmimuose, pvz., <...> biblijoje <...>*“). Tačiau šių užsiėmimų turinys tenkina ne visus vaikus („*bet yra viena problema, kad čia liepia skaityti bibliją <...>*“). Be to, išryškėjo tai, kad religinis ugdymas(-is) VDC paprastai yra orientuotas tik į Biblijos skaitymą.

Kategorijos „**Užsienio kalbos mokymas(-is)**“ turinys rodo, kad VDC vaikai mokosi užsienio kalbų („*<...> mokomes anglų kalbą*“). Vaikai itin vertina tokią VDC pagalbą užsienio kalbų mokymo(-si) procese, kuri yra teikiama pasitelkiant netradicines formas, pavyzdžiui, stovyklas („*buvo anglų stovyklėlė*“).

Kategorijos „**Teisių mokymas(-is)**“ turinys atskleidžia, kad VDC dirbantys specialistai nepamiršta vaikų supažindinti su jų pagrindinėmis teisėmis („*sužinojau, kokias teises vaikai turi*“; „*sužinojome apie vaikų teises*“). Svarbu, kad vaikai žinotų savo teises, kurios yra numatytos, ginamos, užtikrinamos įstatymų nustatyta tvarka. Tačiau, žinoma, vienodai svarbu šalia teisių žinoti ir savo pareigas.

Apibendrinant galima teigti, kad edukacinės pagalbos kontekste vaikams reikšmingiausia yra tinkamos sąlygos mokymui(-si), kai ypatingai akcentuojama galimybė ruošti namų darbus (savarankiškai ir/arba su vadovo pagalba). Žymiai silpniau vaikai akcentuoja kitokią VDC teikiamą pagalbą jiems, pavyzdžiui, kulinarijos pradmenų mokymą(-si) ar meninį ugdymą. Silpniausiai vaikai akcentuoja VDC pagalbą religinio, užsienio kalbų mokymo(-si) ar savo teisių pažinimo srityse.

4.1.1.2. Sociokultūrinės pagalbos kontekstas

VDC lankančių socialinės rizikos šeimų vaikų rašinėliai „Aš dienos centre“ liudija apie jiems teikiamos sociokultūrinės pagalbos reikšmę (žr. 11 priedas). Apibūdinsime sociokultūrinės pagalbos kontekstą kategorijomis ir subkategorijomis (žr. 3 lentelė).

3 lentelė

Vaikams reikšminga VDC sociokultūrinė pagalba (kategorijos, subkategorijos, N=55)

Kategorijos	Subkategorijos	Teiginių skaičius	Prasminių kontekstų – teiginių pavyzdžiai (kalba netaisyta)
Ekskursijų/ išvykų organizavimas	Kitų miestų ir įžymių vietovių lankymas	35	„Neseniai buvo išvyka į vilnių siemes arena ir buvo koncertas buvo labai įdomu.“ [9.16] „Buvome Trakų pilyje, žvėryne.“ [42.6] „Skridom į Voketija, jodinėjam ant ponių.“ [32.6]
	Iškylavimas gamtoje	13	„Mes su vaikais dienos centru einame į žygius <...> einame prie talšos ežero <...>.“ [34.2] „<...> mes einame į <...> parka <...> prudei, rekyva.“ [4.2] „Žiemą einam prie ežero.“ [28.8]
	Prekybos ir pramogų centrų lankymas	9	„Rytoj eisime į Brukliną švęsti savo draugų gimtadienius.“ [7.19] „Važiuojam kartais į Tilžę Saulės miestą, Akropolį Brukliną.“ [8.20] „Ritai važiuosime į bruklina ant batutu bus labai įdomu ir smagu.“ [11.9]
Teminių renginių/ švenčių organizavimas	Gimtadienio šventė	21	„Kiekvieną mėnesį švenčiamia vaikų gimtadienius.“ [2.4] „Kai būna gimtadieniai einam visi sveikinti savo draugų gimtadienius.“ [5.8] „Dar švenčiame gimtadienius.“ [7.11]
	Kiti renginiai	16	„Vyksta visokie renginiai.“ [7.38] „Čia vyksta įvairūs renginiai, koncertai, per šventes.“ [2.7] „Dalivauname renginiuose.“ [24.7]
	Kūčios/Šv. Kalėdos	6	„Pas mus buvo Kūčios.“ [24.15] „Žiema čia būna kalėdos ir kūčios ir gauname dovanų.“ [27.5] „Žima čia būna Kalėdos ir Kūčios gauname dovanų.“ [31.15]
	Diskotekos	6	„<...> rengiame diskotekas“ [21.4] „Darom diskotekas <...>“ [22.6] „<...> buna diskotekų.“ [18.3]
Stovyklavimas vasaros stovyklose	-	32	„Patinka vasaros stovyklos kai į jas vykstame, nes užsiiminėjam įvairiausia veikla ir patinka pamatyti naujų vietų.“ [1.4] „O Vasara važiojam I stovyklas.“ [28.6] „Per vasaros atostogas važiavome į stovyklas“ [33.3]
Lankymasis teatre	Kino teatras	18	„Einu į kiną tetra I 3d kina.“ [26.2] „kartais einam į kiną.“ [28.7] „Važiuojam į kiną.“ [50.5]
	Dramos teatras	10	„Einame į spektaklius, lauka.“ [24.5] „į spektaklius einam.“ [28.9] „<...> žiūrime spektaklius <...>.“ [27.7]
Žygių organizavimas	-	3	„Mes su vaikais dienos centru einame į žygius <...>.“ [34.2] „Darau namų darbus, važiuojame į iškėlas <...>.“ [37.1] „<...> ejom prie lapės.“ [29.12]
Lankymasis parodose ir muziejuose	-	3	„Eime į parodose.“ [24.3] „paroduose būnam.“ [28.18] „Mes einame į <...> muziejus <...>.“ [36.2]

Vaikai sociokultūrinę pagalbą apibūdina kategorijomis „Ekskursijų/išvykų organizavimas“, „Teminių renginių/švenčių organizavimas“, „Stovyklavimas vasaros stovyklose“, „Lankymasis teatre“, „Žygių organizavimas“, „Lankymasis parodose ir muziejuose“. Labiausiai akcentuojamas kategorijų „Ekskursijų/išvykų organizavimas“, „Teminių renginių/švenčių organizavimas“, „Stovyklavimas vasaros stovyklose“ ir „Lankymasis teatre“, silpniausiai – kategorijų „Žygių organizavimas“ bei „Lankymasis parodose ir muziejuose“ turiniai.

Kategorijos „**Ekskursijų/išvykų organizavimas**“ turinys rodo, kad vaikai labiausiai vertina VDC organizuojamas ekskursijas į „Kitus miestus ir įžymias vietas“. Kiek mažiau vaikams iš socialinės rizikos šeimų yra reikšminga galimybė „Iškylauti gamtoje“ ar apsilankyti „Prekybos ir pramogų centruose“. Subkategorijos „*Kitų miestų ir įžymių vietovių lankymas*“ turinys rodo, kad ekskursijos/išvykos vyksta dažnai („*dažnai būna išvykos, ekskursijos*“; „*dažnai važiuojame į ekskursijas*“), jos organizuojamos, siekiant aplankyti Lietuvos didžiuosius miestus („*buvome Vilniuje, Klaipėdoje, Trakuose, Panevėžy*“), išskirtines gamtos („*Ventės rage <...>*“; „*ir prie jūros buvom <...>*“) ir istorines vietas („*buvome Trakų pilyje <...>*“). Vaikai akcentuoja ir VDC pagalbą pažįstant kitas šalis („*skridom į Vokietiją <...>*“). Subkategorija „**Iškylavimas gamtoje**“ iliustruoja, jog vaikų išvykos dažniausiai vyksta prie mieste esančių ežerų („*<...> einame prie Talšos ežero pamatyti lapės*“; „*kartais važiuojame į Rėkyvą <...>*“). Iškylių metu vaikai užsiima įvairia veikla („*<...> važiuojame ant kalno <...>*“; „*žiemą einam prie ežero*“). Subkategorijos „**Prekybos ir pramogų centrų lankymas**“ prasminis turinys atskleidžia, kad vaikų (kartu su VDC darbuotojais) lankymosi didžiosiose prekybos ir pramogų vietose tikslai yra susiję su gimtadienio šventėmis („*rytoj eisime į Brukliną švęsti savo draugų gimtadienių*“; „*pavyzdžiui, neseniai važiovom į Brukliną švęsti kelių vaikų gimtadienių <...>*“; „*bet smagiausiai, kad per gimtadienius einame į Brukliną ir švenčiame vaikų gimtadienius*“). Be to, šios subkategorijos prasminis turinys leidžia teigti, jog tradiciškai minėtų tikslų įgyvendinimo vieta yra prekybos ir pramogų centras „Bruklinas“. Vaikams iš socialinės rizikos šeimų lankymasis prekybos ir pramogų centruose reiškia galimybę įdomiai praleisti laisvalaikį („*rytoj važiuosime į Brukliną, ant batutų bus labai įdomu ir smagu*“).

Kategorija „**Teminių renginių/švenčių organizavimas**“ konkretinama subkategorijomis „Gimtadienio šventė“, „Kiti renginiai“, „Kūčios/Šv. Kalėdos“ ir „Diskotekos“. Labiausiai akcentuojama subkategorija „**Gimtadienio šventė**“, kurios turinys rodo, jog socialinės rizikos šeimų vaikams galimybė švęsti savo asmeninę gimtadienio šventę yra itin svarbi. Vaikų gimtadieniai VDC paminimi visada („*kiekvieną mėnesį švenčiame vaikų gimtadienius*“; „*rytoj švęsime gimtadienius tu, kurie gimė spalio mėnesį*“). Gimimo dienos šventei ruošiasi patys vaikai („*ruošiamės gimtadieniams,*

darome atvirutes“). Be to, subkategorijos turinys liudija, jog vaikams yra svarbu ne tik pasveikinti kitą, tačiau ir pačiam gauti dovanų („<...> *švenčiam gimtadienius, duoda dovanų*“). Subkategorijos „**Kiti renginiai**“ turinys rodo, kad VDC organizuoja įvairius renginius („*čia vyksta įvairūs renginiai, koncertai, per šventes*“; „*vyksta visokie renginiai*“; „<...> *švenčiau helovyną <...>*“). Patys vaikai taip pat kuria šventes sau („*jei neturime kur važiuoti, tai susikuriam kokią šventę <...>*“). Subkategorija „**Kūčios/Šv. Kalėdos**“ rodo, kad VDC vaikai supažindinami su svarbiausiomis metų šventėmis. Kūčių ir Šv. Kalėdų šventė vaikams svarbi dėl gaunamų dovanų („<...> *bet geriausios šventės per Kalėdas, gavom dovanų visi <...>*“; „*žiema čia būna Kalėdos ir Kūčios ir gauname dovanų*“; „<...> *šventėme Kalėdas gavom dovanų <...>*“). Subkategorijos „**Diskotekos**“ turinys akcentuoja, kad vaikams svarbu pasilinksinti („*darom diskotekas, ten labai linksma šokti <...>*“). Be to, čia vaikai turi galimybę išbandyti save ir diskotekos organizatoriaus vaidmenyje („<...> *rengiame diskotekas*“; „*darom diskotekas <...>*“).

Kategorijos „**Stovyklavimas vasaros stovyklose**“ turinys rodo, jog socialinės rizikos šeimų vaikų užimtumu VDC rūpinasi ir vasarą. Tokią VDC teikiamą pagalbą vaikai vertina pozityviai. Ji jiems patinka dėl galimybės užsiimti įvairia veikla („*patinka vasaros stovyklos, kai į jas vykstame, nes užsiiminėjam įvairiausia veikla <...>*“). Be to, vaikams reikšminga vasaros stovyklų tipų („*vasara būna visokių stovyklų*“) ir organizavimo vietų įvairovė („*man labai patiko Obeliuose <...>*“; „*važiavome į Tytuvėnus, Obelius, Vokietiją, Palangą, Šventąją, prie jūros, Ragainės stovyklas*“). Vaikams patrauklios yra ir teminės stovyklos („<...> *buvom stovykloje Tytuvėnuose, indėnų stovykloje*“).

Kategorija „**Lankymasis teatre**“ paaiškinama subkategorijomis „**Kino teatras**“ bei „**Dramos teatras**“. Subkategorijos atskleidžia, jog VDC teikia pagalbą socialinės rizikos šeimų vaikams pažįstant kino teatro („*einam į kinų filmus*“; „*važiuojam į kiną*“) bei dramos teatro („*einame į spektaklius <...>*“; „*sužinojau kaip gyvai pamatyti tikrą teatrą*“) kultūrinius ypatumus.

Kategorijos „**Žygių organizavimas**“ turinys liudija, kad VDC vaikai kartu keliauja į įvairius žygius („*mes su vaikais dienos centru einame į žygius <...>*“; „<...> *važiuojame į iškylas <...>*“).

Kategorijos „**Lankymasis parodose ir muziejuose**“ turinys atskleidžia, jog socialinės rizikos šeimų vaikai, lankydami VDC, turi galimybę apsilankyti miesto parodose („*eime į parodas*“; „*parodose būnam*“), muziejuose („*mes einame į <...> muziejus <...>*“). Tokiu būdu vaikai supažindinami su kultūros kūrniais, mokomi juos puoselėti.

Apibendrinant galima teigti, jog sociokultūrinės pagalbos kontekste socialinės rizikos šeimų vaikams labiausiai reikšminga pagalba yra ekskursijų/išvykų organizavimas, ypač akcentuojant kitų

miestų ir įžymių vietovių lankymą, taip pat labai reikšminga pagalba – teminių renginių/švenčių organizavimas, itin akcentuojant savo gimimo dienos paminėjimą. Socialinės rizikos šeimų vaikams labai svarbu vasaros metu išvykti į įvairias stovyklas. Silpniau vaikai akcentuoja lankymąsi teatre. Žymiai silpniau vaikų akcentuojama VDC teikiama pagalba – žygių organizavimas ir lankymasis parodose bei muziejuose.

4.1.1.3. Materialinės pagalbos kontekstas

Materialinė pagalba, kurią teikia VDC vaikams iš socialinės rizikos šeimų, užima svarbią vietą jų kasdieninėje veikloje. Vaikai rašydami rašinėlius „Aš dienos centre“ akcentuoja gaunamą materialinę pagalbą VDC (žr. 12 priedas), tai rodo jos reikšmingumą ir reikalingumą šiems vaikams. VDC patenkinamas vienas iš svarbiausių žmogaus fiziologinių poreikių – maistas. Žinoma, jog vaikai gyvendami socialinės rizikos šeimose dažnai patiria nepriteklių. Pažymima, jog VDC gaunama materialinė pagalba vaikams iš socialinės rizikos šeimų yra vienas iš stimulų kiekvieną dieną ateiti į VDC. Vaikai suvokia, jog čia visada gaus nemokamą maitinimą, pagal galimybes bus aprūpinti būtinomis kasdieninėmis priemonėmis. Kategorijomis išsamiau apibūdinsime VDC teikiamos materialinės pagalbos reikšmę vaikams iš socialinės rizikos šeimų (žr. 4 lentelė).

4 lentelė

Labiausiai vertinama VDC materialinė pagalba (kategorijos, N=55)

Kategorijos	Teiginių skaičius	Prasminių kontekstų – teiginių pavyzdžiai (kalba netaisyta)
Nemokamas maitinimas	29	„Gauname labai skanių valgių pagal vaikų užsakimus.“ [24.20] „Mes čia gauname valgyti pietus mums duoda maista paketus <...>“ [8.9] „Ir man patinka kad budėtojos pataiso labai skaniai valgyt.“ [5.12]
Aprūpinimas kasdieninėmis priemonėmis	6	„Auklėtoja padeda kaip neturiu pinigų ar batai suplyšo greitai auklėtoja pradeda ieškoti man batų <...>“ [43.14] „tenai randame daug dantu šepetukų, pastos, muilo, pirštinės, kojines, saldainių ir t.t.“ [23.20] „Atvažiuoja švedai ir atveža daug dovanų ir drabužių.“ [49.6]

Vaikai gaunamą materialinę pagalbą apibūdina dviem pagrindinėmis kategorijomis „Nemokamas maitinimas“ ir „Aprūpinimas kasdieninėmis priemonėmis“. Labiausiai akcentuojamas kategorijos „Nemokamas maitinimas“, žymiai silpniau – kategorijos „Aprūpinimas kasdieninėmis priemonėmis“ turinys.

Kategorijos „Nemokamas maitinimas“ turinys rodo, kad vaikams VDC gaunamas maitinimas yra labai svarbus. Vaikai supranta, kad VDC jiems yra sudarytos sąlygos gauti nemokamą maitinimą

(„<...> galima pavalgyti“). Vaikai šią pagalbą įvertina - teikiamas maitinimas jiems labai skanus („ir man patinka, kad budėtojos pataiso labai skaniai valgyt“; „aš čia jaučiuosi kaip namuose, nes <...> ir skaniai pavalgau“; „valgyti mes gauname labai skaniai“; „valgome labai skanų maistą <...>“; „<...> skaniai valgau <...>“). Be to, vaikai labai vertina tai, kad maistas jiems nėra normuojamas („<...> ir sočiai gali pakartoti“), ir taip pat VDC pasirūpina, kad vaikai gautų maisto į namus („<...> mums duoda maisto paketus <...>“). Dėl teikiamo maitinimo yra tariamasi su vaikais, atsižvelgiama į jų poreikius („gauname labai skanių valgių pagal vaikų užsakymus“). VDC lankantys vaikais vertina ir tai, kad pamaitinami ir pavėlavę vaikai („jeigu ateinu vėliau, einu pavalgyti į viršų“). Vaikai įvertina tokią VDC pagalbą – galimybę nemokamai maitintis – ir yra už tai dėkingi („<...> aš norėčiau padėkoti, kad mus maitina <...>“).

Kategorijos „**Aprūpinimas kasdienėmis priemonėmis**“ turinys rodo, kad vaikai iš socialinės rizikos šeimų VDC yra remiami drabužiais („<...> ir drabužių“; „<...> pirštinės, kojines <...>“), avalyne („auklėtoja padeda <...> ar batai suplyšo, greitai auklėtoja pradeda ieškoti man batų <...>“), asmens higienos reikmenimis („tenai randame daug dantų šepetukų, pastos, muilo <...>“; „<...> gauname <...> higieninių priemonių“). Šios kategorijos prasminis turinys taip pat atskleidžia, jog vaikai džiaugiasi teikiama nemokama pagalba jiems („ir viskas čia nemokamai“).

Materialinės pagalbos išskirtų kategorijų turinys atskleidžia šios pagalbos aktualumą ir reikalingumą socialinės rizikos šeimų vaikams. Dėl to jie jaučiasi saugesni, nes žino, jog turi, kur kreiptis pagalbos. Reikšmingiausia VDC materialinė pagalba vaikai identifikuoja galimybę nemokamai pavalgyti.

Apibendrinant VDC pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams kontekstus galima daryti išvadą, jog VDC socialinės rizikos šeimų vaikams teikia edukacinę, materialinę, sociokultūrinę pagalbą. Reikšmingiausia (pagal prasminių kontekstų-teiginių skaičių) socialinės rizikos šeimų vaikams yra sociokultūrinė pagalba ir jos kontekste vaikai labiausiai vertina ekskursijų/išvykų organizavimą, kiek silpniau išreikšta edukacinė pagalba, o jos kontekste vaikams reikšmingiausia pamokų ruošą. Silpniausiai vaikų akcentuojama materialinės pagalbos svarba, jos kontekste vaikai labiausiai vertina nemokamą maitinimą. Kaip matyti rašinių „Aš dienos centre“ turinio analizė neatskleidė psichologinės pagalbos konteksto ir jos reikšmingumo vaikams. Tai leidžia daryti prielaidą, kad vaikams tokio tipo pagalba VDC neteikiama. Šią prielaidą patvirtina ir tai, kad VDC neturi savanoriaujančių psichologų ar psichologų, kurie čia dirbtų nuolatos.

4.1.2. Socialinės rizikos šeimų vaikų ekspektacijos dėl VDC veiklos ir teikiamos pagalbos jiems

4.1.2.1. VDC pagalbos gavėjų plėtra

Socialinės rizikos šeimų vaikai turėjo galimybę išreikšti savo lūkesčius dėl VDC veiklos, teikiamos pagalbos jiems. Tyrimo metu vaikų buvo paprašyta parašyti rašinėlius „Mano svajonių dienos centras“. Rašinėlių turinio analizė atskleidė tai, kad VDC teikiamą pagalbą turėtų gauti kuo platesnis ratas vaikų (žr. 13 priedas). Kategorijomis ir subkategorijomis išsamiau apibūdinsime VDC pagalbos gavėjų plėtros kryptis (žr. 5 lentelė).

5 lentelė

VDC pagalbos gavėjų plėtros kryptys (kategorijos, subkategorijos N=47)

Kategorijos	Subkategorijos	Teiginių skaičius	Prasminių kontekstų – teiginių pavyzdžiai (kalba netaisyta)
Gavėjų elgesys	Geri vaikai	21	„Aš norėčiau kad būtų geri vaikai.“ [1.1] „žaidimus ir kas visi butu ger.“ [8.3] „Kad vaikai būtų geri labai nei vienas nesimuštų.“ [9.2]
Gavėjų skaičius	Daug vaikų	11	„Kad būtų daug daug vaikų kad būtų draugiški.“ [2.8] „Kad būtų labai daug draugų <...>“ [2.17] „daug vadovių, daug vaikų gerų.“ [20.2]
Gavėjų lytis	Berniukai	2	„daugiau berniukų.“ [15.13] „Aš noriu kad būtų bernai.“ [18.3]
	Mergaitės	2	„Kad čia galėtų eiti tik mergaitės <...>“ [2.22] „Kad būtų labai daug gerų, gražių ir draugiškų mergaičių.“ [2.30]
Gavėjų amžius	Bendraamžiai	3	„<...> daugiau būtų mani amžiaus berniukų.“ [37.3] „Aš labai norėčiau, kad dienos centre būtų daugiau mano amžiaus vaikų.“ [43.1] „Vaikų amžius būtų nuo 10 iki 16 metų.“ [21.7]

Vaikai VDC paslaugų gavėjų plėtrą apibūdina kategorijomis „Gavėjų elgesys“, „Gavėjų skaičius“, „Gavėjų lytis“ bei „Gavėjų amžius“. Kiekviena kategorija detalizuojama subkategorijomis. Labiausiai išreikštas kategorijų „Gavėjų elgesys“ bei „Gavėjų skaičius“, žymiai silpniau - „Gavėjų lytis“ bei „Gavėjų amžius“ turinys.

Kategoriją „Gavėjų elgesys“ paaškina subkategorija „Geri vaikai“. Šios kategorijos ir subkategorijos turinys liudija, kad vaikams svarbi pozityvi atmosfera VDC ir draugiški vaikų tarpusavio santykiai. Todėl vaikai ypač akcentuoja tai, jog VDC turi lankyti geri vaikai („aš norėčiau, kad būtų geri vaikai“; „vaikai geri“; „aš noriu, kad būtų geri vaikai“). Subkategorijos „Geri vaikai“ turinys iliustruoja ir tai, kad geras vaikas yra toks vaikas, kuris nenaudoja fizinio smurto prieš kitus („kad vaikai būtų geri labai, nei vienas nesimuštų“; „niekados nesimuštumėm“; „kad vaikai

nesimuštų“), geba būti paslaugus ir padėti kitiems („<...> ir visi būtų draugiški, ir visi vienas kitam padétume“).

Kategorija „Gavėjų skaičius“ apibūdinama subkategorija „**Daug vaikų**“, kuri rodo, kad VDC veikla turėtų būti organizuojama taip, kad čia lankytųsi kuo didesnis skaičius vaikų („Kad būtų daug daug vaikų <...>“; „<...> daug vaikų gerų“), ir kuriame būtų priimami visi vaikai („<...> priimantis kiekvieną vaiką“).

Kategorija „Gavėjų lytis“ paaiškinama subkategorijomis „**Berniukai**“ ir „**Mergaitės**“. Šių subkategorijų turinys iliustruoja tai, jog vaikų ekspektacijos šiuo aspektu priklauso nuo lūkesčio autoriaus lyties: mergaitės akcentuoja, kad centrą turėtų lankyti daugiau jų lyties atstovių („kad būtų labai daug gerų, gražių ir draugiškų mergaičių“; „kad čia galėtų eiti tik mergaitės, o berniukai visai kitur <...>“), o berniukai – jų lyties atstovų („daugiau berniukų“; „aš noriu, kad būtų bernai“). Tačiau reikia akcentuoti, kad VDC pagalbos gavėjų plėtra lyties aspektu vaikams nėra itin reikšminga.

Kategorija „Gavėjų amžius“ paaiškinama subkategorija „**Bendraamžiai**“. Šios subkategorijos raiška yra silpna, tačiau jos turinys atskleidžia, jog vaikai mano, kad VDC daugiau turėtų lankyti jų amžiaus vaikai („aš labai norėčiau, kad dienos centre būtų daugiau mano amžiaus vaikų“; „<...> mano amžiaus berniukų“).

Apibendrinant galima teigti, kad socialinės rizikos šeimų vaikų ekspektacijos rodo, kad VDC pagalbos gavėjų plėtra visų pirma būtų susijusi su tinkamo elgesio vaikais (labiausiai išreikšta kategorija „Gavėjų elgesys“) ir tik po to, kad būtų daugiau bendraamžių ar tos pačios lyties vaikų.

4.1.2.2. VDC personalas ir jo veikla

Tyrimo dalyviai, VDC lankantys socialinės rizikos šeimų vaikai, savo ekspektacijas dėl VDC veiklos ir teikiamos pagalbos sieja ir su centre dirbančiu personalu, jo savybėmis, veiklos sąlygomis ir kryptimis (žr. 14 priedas).

VDC personalo ir jo veiklos kaita apibūdinama kategorijomis „Personalo savybės“, „Personalo skaičius“, „Personalo darbo sąlygos“ bei „Personalo veiklos kryptys“. Kiekviena kategorija charakterizuojama subkategorijomis. Labiausiai išreikštas kategorijų „Personalo savybės“ ir „Personalo skaičius“, o žymiai silpniau – „Personalo veiklos kryptys“ bei „Personalo darbo sąlygos“ turinys (žr. 6 lentelė).

VDC personalas ir jo veiklos sąlygos ir kryptys (kategorijos, subkategorijos, N=47)

Kategorijos	Subkategorijos	Teiginių skaičius	Prasminių kontekstų – teiginių pavyzdžiai (kalba netaisyta)
Personalo savybės	Geri vadovai	9	„Kad būtų geri vadovai.“ [1.2] „Ir kad nebūtų blogų vaikų ir blogų auklėtojų.“ [40.7] „<...> auklėjo gera.“ [47.7]
Personalo skaičius	Vadovų skaičius	5	„<...> ten kad butu vadovai.“ [5.1] „Iš, kad grupėje būtų vadovas <...>“ [37.2] „5 vadovės.“ [46.2]
	Direktorių skaičius	3	„Norėčiau, kad direktorė ateitų kartais kelis kartus į mėnesį.“ [4.1] „<...> kad būtų direktoria <...>“ [6.1] „kad būtų labai daug direktorių <...>“ [2.28]
Personalo veiklos kryptys	Smurto prevencija	3	„Norėčiau, kad vadovai vaikams kalbėtų apie patyčias, smurtą, kad vaikai galėtų apsaugoti nuo kitų vaikų kurie smurtauja arba tyčiojasi iš kitų vaikų“ [3.10] „Žaidimai labai malonios draugės, kad nebūtų dienos centre patyčių internetas.“ [41.3] „Kad niekas tarp pusavį nesipyktu nebūtų patyčių nebužūtu ašarų dėl nieko.“ [43.2]
Personalo darbo sąlygos	Individuali veiklos zona	2	„<...> vadovai kurie turėtų po savo kabinetą ir būtų ramūs.“ [3.9] „<...> auklėjo turėtų sau miela kampeli.“ [39.3]

Kategorija „Personalo savybės“ paaiškinama subkategorija „Geri vadovai“. Šios kategorijos turinys rodo, kad vaikų lūkesčiams šiuo aspektu itin svarbus vadovų geranoriškumas jų atžvilgiu. Tai liudija ir stipriausiai išreikštas subkategorijos „Geri vadovai“ turinys („kad būtų geri vadovai“; „aš norėčiau, kad būtų geros vadovės“). Šiame kontekste dominuojanti sąvoka yra „kad nebūtų blogų vadovų“ („ir kad nebūtų blogų vaikų ir blogų auklėtojų“).

Kategorija „Personalo skaičius“ paaiškinama subkategorijomis „Vadovų skaičius“ bei „Direktorių skaičius“. Subkategorijos „Vadovų skaičius“ turinys atskleidžia, jog vaikai nori, kad VDC dirbtų didesnis vadovų skaičius („daug vadovių“), t.y. daugiau asmenų, kurie jais rūpintųsi. Vaikai netgi rekomenduoja konkretų vadovų, kurie turėtų dirbti VDC skaičių („5 vadovės“). Įdomu pastebėti tai, jog subkategorijos „Direktorių skaičius“ turinys atskleidžia VDC lankančių vaikų norą didinti direktorių skaičių („kad būtų labai daug direktorių <...>“).

Kategorija „Personalo veiklos kryptys“ paaiškinama subkategorija „Smurto prevencija“. Čia vaikai nurodo, kokiomis veiklos kryptimis turėtų būti stiprinama VDC teikiama pagalba. Subkategorijos „Smurto prevencija“ turinys atskleidžia, jog vaikams aktuali yra smurto tema. Šiuo aspektu vaikai tikisi, kad VDC dirbantys vadovai daugiau dėmesio skirtų pokalbiams apie smurtą, patyčias ir taip pat mokytų apsaugoti („norėčiau, kad vadovai vaikams kalbėtų apie patyčias, smurtą, kad vaikai galėtų apsaugoti nuo kitų vaikų, kurie smurtauja arba tyčiojasi iš kitų vaikų“; „kad niekas

tarpusavyje nesipyktu, nebūtų patyčių, nebūtų ašarų dėl nieko“). Vaikai identifikuoja naują emocinio smurto formą – internetines patyčias („<...> kad nebūtų dienos centre patyčių internetas“).

Kategorija „**Personalo darbo sąlygos**“ paaiškinama subkategorija „**Individuali veiklos zona**“, kurios turinys atskleidžia, kad vadovai ne visada VDC turi pačias geriausias darbo sąlygas. Vaikai tai identifikuoja kaip problemą, kurią būtina spręsti, ir mano, kad vadovams privalu turėti savo darbo kabinetus („<...> vadovai, kurie turėtų po savo kabinetą <...>“; „<...> auklėtoja turėtų sau miela kampilį“).

Apibūdinant VDC vaikų lūkesčius, susijusius su personalu, jo veikla, galima teigti, kad vaikai geba suvokti, kokio vadovo norėtų, nusako personalo asmenines savybes, jiems svarbu, jog su jais dirbantys žmonės būtų geranoriški jų atžvilgiu. Vaikai pastebi, jog VDC trūksta dirbančių specialistų, jie šį skaičių norėtų didinti. Taip pat pastebi, jog būtina gerinti specialistų darbo sąlygas, reikia įrengti jiems kabinetus. Akcentuoja didesnę personalo dėmesį smurto prevencijai.

4.1.2.3. VDC pagalbos vaikams plėtra

Atliekant vaikų rašinėlių „Mano svajonių dienos centras“ turinio analizę, paaiškėjo, kad pagrindinės VDC pagalbos vaikams plėtros kryptys turėtų būti susijusios su sociokultūrine, materialine ir edukacine pagalba (žr. 15 priedas). Apibūdinsime kategorijomis ir subkategorijomis VDC paslaugų vaikams plėtros kryptis (žr. 7 lentelė).

VDC paslaugų vaikams plėtra apibūdinama kategorijomis „Edukacinė pagalba“, „Sociokultūrinė pagalba“ bei „Materialinė pagalba“. Kategorijas detalizuoja subkategorijos. Labiausiai išreikštas kategorijų „Edukacinė pagalba“ bei „Sociokultūrinė pagalba“ turinys, kiek silpniau - „Materialinė pagalba“.

VDC pagalbos vaikams plėtros kryptys (kategorijos, subkategorijos, N=47)

Kategorijos	Subkategorijos	Teiginių skaičius	Prasminių kontekstų – teiginių pavyzdžiai (kalba netaisyta)
Edukacinė pagalba	Sporto būrelis	14	„<...> sporto būrelį, <...>“ [2.19] „<...> mano centre Sporto būrelis butu.“ [5.18] „<...> ir sporto būreliu.“ [7.2]
	Meno būreliai	12	„Kad dažniau būtų dailės būrelis“ [11.8] „<...> Kad per muzikos būrelį dainuotumėm labai daug dainelių <...>“ [2.29] „Aš noriu kad Dienos centre būtų teatras <...>“ [28.2]
	Pamokų ruošą	11	„<...> kurie padėtų ruošti vaikams pamokas.“ [3.1] „Būtų kompiuterių, kad vaikai paruoštų namų darbus.“ [20.3] „Kad kiekviena diena nepraleistume namų darbu.“ [31.1]
Sociokultūrinė pagalba	Ekskursijos	15	„Kad galėtume važiuoti visi į Palangą.“ [2.5] „<...> važiuotume į kokią nors šalį irk ad būtume visa vasara tenai.“ [30.5] „norėčiau nuvažiuoti pie baltijos jūros“ [5.6]
	Stovyklos	5	„norėčiau eiti važoti stovikla žais.“ [8.2] „Ir kad būtų daug stovyklų, į tolima šalis.“ [20.4] „važiuoti vasarą į stovyklas.“ [15.18]
	Koncertai/kino filmai	4	„<...>važiuotume į koncertus <...>“ [2.19] „Kad kiekviena diena žiurėtumėm siaubo filmus.“ [11.11] „Mano svajone Aiti į kina.“ [34.2]
Materialinė pagalba	Nemokamas maitinimas	16	„kad labai dažnai eitumėm į cirką kad labai daug valgyti duotų.“ [2.26] „norecau kad duotu valgit.“ [5.4] „O valgit daug ir skaniai.“ [13.5]
	Nemokama apranga	2	„<...> labai daug rūbų <...>“ [2.28]

Kategorija „Edukacinė pagalba“ konkretinama subkategorijomis „*Sporto būrelis*“, „*Meno būreliai*“, „*Pamokų ruošą*“. Labiausiai išreikštas subkategorijos „Sporto būrelis“ turinys. Pastaroji subkategorija liudija, kad vaikai tikisi, jog VDC bus organizuojami sporto būreliai („<...> *mano centre sporto būrelis būtų*“; „<...> *sporto būrelį, <...>*“), kuriuose būtų mokoma plaukti („<...> *plauktumėm <...>*“), vyktų gimnastikos užsiėmimai („*kad būtų gimnastikos būrelis*“; „<...> *būtumėm gimnastai*“), būtų organizuojami įvairūs sportiniai žaidimai („<...> *norėčiau futbolą <...>*“). Subkategorijos „*Meno būreliai*“ turinys rodo, kad vaikams patiktų užsiimti dailine veikla („*kad dažniau būtų dailės būrelis*“; „<...> *visokių įdomių būrelių, pvz., dailės*“), jiems svarbu išmokyti dainuoti („<...> *kad per muzikos būrelį dainuotumėm labai daug dainelių <...>*“). Vaikai nori būti pastebėti, parodyti savo gebėjimus šokti („<...> *rodytumėm savo šokius*“; „*ir daug daug šokių statytų*“), dainuoti („<...> *dainuotume, <...>*“). Socialinės rizikos šeimos vaikai, lankantys VDC, savo rašiniuose akcentuoja VDC pagalbą mokantis. Subkategorijos „*Pamokų ruošą*“ turinys demonstruoja vaikų suvokimą, kad svarbu yra laiku ir tinkamai atlikti namų darbus („*kad kiekvieną dieną nepraleistume namų darbu*“). Be to, šiame kontekste svarbus vaidmuo tenka VDC dirbantiems

vadovams, iš kurių vaikai tikisi didžiausios pagalbos atlikdami namų darbų užduotis („<...> kurie padėtų ruošti vaikams pamokas“).

Kategorija „**Sociokultūrinė pagalba**“ apima subkategorijas „*Ekskursijos*“, „*Stovyklos*“, „*Koncertai/kino filmai*“. Labiausiai akcentuojamas subkategorijos „Ekskursijos“, žymiai silpniau – „Stovyklos“ bei „Koncertai/kino filmai“ turinys. Subkategorija „Ekskursijos“ atskleidžia vaikų lūkesčius aplankyti įvairius Lietuvos miestus („kad galėtume važiuoti visi į Palangą“; „dar norėčiau nuvažuoti į Vilnių“), kitas šalis („važiuotumėm į Rusiją <...>“; „<...> į kokią nors šalį <...>“). Subkategorijos „Stovyklos“ turinys atskleidžia socialinės rizikos šeimų vaikų lūkesčius, susijusius su galimybe vasarą stovyklauti Lietuvoje („važiuoti vasarą į stovyklas“; „<...> į stovyklas <...>“) ar užsienyje („ir kad būtų daug stovyklų, į tolimas šalis“). Subkategorijos „Koncertai/kino filmai“ turinys iliustruoja vaikų lūkesčius lankytis koncertuose („<...> važiuotume į koncertus <...>“) ar nueiti į kino filmus („mano svajonė eiti į kiną“).

Kategorija „**Materialinė pagalba**“ apibūdinama subkategorijos „*Nemokamas maitinimas*“ bei „*Nemokama apranga*“. Svarbu pažymėti tai, kad labiausiai išreikštas subkategorijos „Nemokamas maitinimas“ turinys. Ši ir kita minėta subkategorija iliustruoja materialinės pagalbos, teikiamos VDC, svarbą. Subkategorijos „Nemokamas maitinimas“ turinys liudija, jog vaikams iš socialinės rizikos šeimų itin svarbu neprarasti galimybės nemokamai maitintis („norėčiau, kad duotų valgyt“; „<...> pavalgytų <...>“). Vaikams svarbu, jog maisto kiekis būtų neribojamas („kad būtų šaldytuvus jame daug maisto“; „o valgyt daug ir skaniai“). Be to, vaikai išreiškia ir konkrečius pageidavimus meniu sudarymui („kad valgytumėm pirmadieniais sriubą, antradieniais valgytumėm cepelinus“). Subkategorijos „Nemokama apranga“ turinys išreikštas silpnai, tačiau čia atkreipiamas dėmesys į VDC teikiamą pagalbą – aprūpinimą nemokama apranga („<...> labai daug rūbų <...>“).

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinės VDC pagalbos vaikams plėtros kryptys turėtų būti susijusios su edukacine, sociokultūrine ir materialine pagalba. Labiausiai vaikai akcentuoja edukacinės pagalbos plėtrą, ypač išreiškiami lūkesčiai dėl sporto būrelių, meninių būrelių bei pamokų ruošos. Šiek tiek silpniau vaikų akcentuojama sociokultūrinės pagalbos plėtra, ypač daug dėmesio skiriama ekskursijų organizavimui, vaikai išreiškia lūkesčius savo sociokultūrinės patirties plėtojimui. Iš šių minėtų pagalbos sričių silpniausiai vaikų ekspektacijose akcentuojama materialinė pagalba, ypatingas dėmesys šioje pagalbos srityje skiriamas nemokamam maitinimui. Kaip matyti, rašinėlių „Mano svajonių dienos centras“ turinio analizė neatskleidė psichologinės pagalbos plėtros poreikio. Galima daryti prielaidą, jog vaikams sunku suvokti psichologinės pagalbos privalumus, nes ši pagalba VDC nėra teikiama (dėl specialistų etatų stokos).

4.1.2.4. VDC materialinės bazės plėtra

VDC lankantys socialinės rizikos šeimų vaikai rašinėliuose „Mano svajonių dienos centras“ išreiškė VDC materialinės bazės plėtros svarbą (žr. 16 priedas). VDC materialinės bazės gerinimo kontekste ypatingą dėmesį vaikai skiria naujų ir jau esamų patalpų plėtrai ir apsirūpinimui informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis. Apibūdinsime kategorijomis ir subkategorijomis VDC materialinės bazės plėtrą (žr. 8 lentelė).

8 lentelė

VDC materialinės bazės plėtra (kategorijos, subkategorijos, N=47)

Kategorijos	Subkategorijos	Teiginių skaičius	Prasminių kontekstų – teiginių pavyzdžiai (kalba netaisyta)
Patalpos	Baseinas/pirtis	12	„Kad būtų baseinas pirtis <...>“ [11.13] „o lauke būtų baseinas po stogu, sporto sale.“ [13.3] „<...>didelis baseinas <...>“ [44.3]
	Individualios vaikų veiklos kambariai	12	„Norėčiau kad būtų kiekvienam atskiri žaidimų kambariai.“ [2.1] „Aš norėčiau kad būtų didelis namas ir kad turėtų atskiras kambari <...>“ [6.1] „būti kiekvienam vaikui po kambari“ [13.6]
	Miegamieji	10	„<...> kad galėtume čia megoti, kad būtų miegamajai <...>“ [2.17] „mano centre miegoti.“ [5.19] „Kad būtumėm pernaktį čia.“ [11.5]
	Kino salė	9	„<...> dar kad būtų kino tetras ir ten mes patys vaidintumėm <...>“ [2.22] „pastatas būtų didelis ir būtų kiekviena diena ir būtų kino Tetras.“ [13.4] „<...> kino teatras, <...>“ [4.44]
	Žaidimų kambarys	7	„Norėčiau kad būtų kiekvienam atskiri žaidimų kambariai.“ [2.1] „Vaikai turėtų žaislų kampeli.“ [39.4] „Kad būtų mergaičių kambarėlis, žaidimų kambarys, <...>“ [44.4]
	Sporto salė	5	„Sporto salė.“ [47.5] „Reikėtų, kad būtų sporto salė būtų karate mokytojos.“ [11.6] „<...>sporto sale.“ [13.3]
	Biblioteka	4	„<...>biblioteka, <...>“ [2.17] „Tai pat norėčiau kad būtų kažkas panašaus į biblioteka kad galėtum ramiai paskaityti ir paruošti pamokas.“ [30.3] „<...>knygų kambarėlis <...>“ [42.4]
	Vonios kambarys	4	„<...> kad kiekvienam vaikui būtų atskiri tualetas ir vonios <...>“ [2.29] „<...> tuoletu reketu daugėu tuoletu“ [5.28] „<...>, dušas.“ [12.11]
	Virtuvė	3	„<...> atskira virtuvė mes galėtume taisyti maistą.“ [38.1] „Atskirai virtuvė <...>“ [40.3] „<...> virtuvė <...>“ [42.4]
	Poilsio kambarys	3	„Dar kad būtų rami vieta kur gali pamokas ruošti ramiai pasėdėti pagalvot.“ [40.2] „<...>ramybės kambarėlis.“ [42.5] „<...> ramumo kambarys.“ [44.5]

8 lentelės tęsinys 58 puslapyje

Kategorijos	Subkategorijos	Teiginių skaičius	Prasminių kontekstų – teiginių pavyzdžiai (kalba netaisyta)
	Zoologijos sodas	3	„kad būtų zoologijos sodas kad su tais givūnėliais galėtų žaisti kad būtų daug žirafų, stirnų, daug gerių liūtų, <...>“ [2.27] „Zoologijos sode būtų mano augtinis beždžionė ir Liutas su Lokiene.“ [11.29] „zoologijos sodas.“ [15.10]
	Bendrosios pagalbos punktas	3	„<...>kad būtų daktarė, Policija, gaisrinė, apsauginiai <...>“ [2.22] „kad stovetu Dienos centre sargiba <...>“ [5.20] „<...> kad būtų <...> daktare, policija apsauga <...>“ [6.1]
	Kirpykla	3	„<...> kirpykla <...>“ [2.19] „Kad būtų soliariumas.“ [11.30] „kirpyklos.“ [15.12]
Informacinės ir komunikacinės technologijos	Kompiuteriai	29	„Kad būtų daug kompiuterių <...>“ [2.6] „Galėtų būti ir kompiuterių, kad vaikai galėtų irgi pažaisti.“ [3.3] „Daugiau kompiuterių <...>“ [7.4]
	Internetas	10	„<...> bet norėčiau kad būtų internetas.“ [36.6] „<...> su internetu.“ [28.5] „Čia galėtų būti internetas“ [21.5]
	Televizoriai	9	„<...> kad būtų televizoriai an sienų.“ [2.16] „Noriu kad būtų televizorius.“ [9.15] „Labai norėčiau, kad būtų televizorius.“ [11.12]
Ugdymo(-si) priemonės	Kitos priemonės	6	„Kad būtų tvarkingas galėtų būti kuo daugiau reikmenų rankdarbiams.“ [41.2] „Kad būtų dau flomasteriu ir pieštukų.“ [12.13] „<...> elgesio plakatas abėcėlė <...>“ [6.1]
	Muzikos instrumentai	5	„Kad butu naujas pianina ir gerai grptu <...>“ [31.2] „<...> būtų naujas pianinas <...>“ [30.2] „Būtų 3 pianinai <...>“ [26.2]
	Lentos	4	„daug lntu piešti.“ [46.7] „lentu dug.“ [33.4] „Kad būtų didelė lenta ir daug kraidų kad galėtume piešti ant lentos.“ [2.7]
	Knygos	3	„<...> knygu komiksu <...>“ [6.1] „Daugiau knygu.“ [7.5] „daug knigu.“ [46.5]
Žaidybinės veiklos priemonės	Stalo ir kiti žaidimai	13	„Kad turėtume žaidimų „Monopoly“.“ [35.2] „daug žaidimu.“ [46.4] „Ir visokių žaislų.“ [47.8]
	Lėlės	2	„Norėčiau kad būtų daug barbiu“ [12.10] „kad butu dugbarbių.“ [15.1]
Inventorius	Baldai	11	„Kad nupirktu naujus stalus“ [2.12] „Čia reikėtų didesniu stalų <...>“ [7.1] „Kolidoriuje būtų naujos spintelės <...>.“ [39.2]
	Buitinė technika	3	„<...>būtų naujesnis šaldytuvas ir mikrobangų krosnelė bei virdulys.“ [39.5] „kad būtų šaldytuvas jame daug maisto.“ [6.2] „truksta suvimo mašinos.“ [5.14]

Vaikai VDC materialinės bazės plėtrą apibūdina kategorijomis „Patalpos“, „Informacinės komunikacinės technologijos (toliau – IKT)“, „Ugdymo(-si) priemonės“, „Žaidybinės veiklos priemonės“ bei „Inventorius“. Kategorijas detalizuoja subkategorijos. Labiausiai išreikštos kategorijos

„Patalpos“ bei „IKT“, kiek silpniau – kategorijos „Ugdymo(-si) priemonės“, „Žaidybinės veiklos priemonės“ bei „Inventorius“ turinys.

Kategoriją „**Papildomos patalpos/padaliniai**“ iliustruoja subkategorijos „Baseinas/pirtis“, „Individualios vaikų veiklos kambariai“, „Miegamieji“, „Kino salė“, „Žaidimų kambarys“, „Sporto salė“, „Biblioteka“, „Vonios kambarys“, „Virtuvė“, „Poilsio kambarys“, „Zoologijos sodas“, „Bendrosios pagalbos punktas“, „Kirpykla“. Subkategorijos „**Baseinas/pirtis**“ turinys rodo, jog vaikai nori turėti galimybę VDC smagiai praleisti laiką, pramogauti („*kad būtų baseinas, pirtis <...>*“; „*<...> didelis baseinas <...>*“). Reikšminga vaikų išskiriama subkategorija „**Individualios vaikų veiklos kambariai**“, kurios turinys rodo, jog vaikams svarbu turėti savo asmeninę erdvę („*norėčiau, kad būtų kiekvienam atskiri žaidimų kambariai*“; „*būtų kiekvienam vaikui po kambarį*“). Taip pat akcentuojamas individualių mokymosi patalpų įkūrimas („*<...> mokslo kambarėlis, <...>*“; „*taip pat norėčiau, kad būtų kažkas panašaus į biblioteką, kad galėtų <...> paruošti pamokas*“). Subkategorijos „**Miegamieji**“ turinys iliustruoja, jog socialinės rizikos šeimų vaikams itin svarbu turėti galimybę, reikalui esant, VDC pernaktoti („*kad būtų viešbutis, kuriame gali miegoti benamiai vaikai <...>*“; „*kad galėtumėm miegoti čia*“). Vaikai savo ekspektacijose išreiškia norą VDC praleisti savaitgalius, kuriuose jie mielu noru pernaktotų („*kad galėtumėm kiekvieną savaitgalį čia pernaktoti*“). Subkategorijos „**Kino salė**“ turinys rodo, kad vaikai išreiškia lūkesčius, jog VDC būtų įkurtos kino salės („*<...> būtų kino teatras <...>*“; „*<...> kino teatras <...>*“), kuriose vaikai norėtų išreikšti savo vaidybos gebėjimus („*<...> ir ten mes patys vaidintumėm <...>*“), žiūrėti savo mėgstamus kino filmus („*<...> rodytų Fast&Furious, Ratai, Šokis hip hop ritmu*“). Subkategorija „**Žaidimų kambarys**“ iliustruoja, jog vaikams svarbi žaidybinė veikla ne tik VDC patalpose („*Vaikai turėtų žaislų kampelį*“; „*<...> žaidimų kambarys <...>*“), bet ir kieme („*<...> lauke žaidimų aikštelė <...>*“). Subkategorija „**Sporto salė**“ rodo, jog vaikams svarbu patenkinti savo fizinio aktyvumo („*reikėtų, kad būtų sporto salė, būtų karate mokytojos*“) poreikį. Subkategorija „**Biblioteka**“ iliustruoja, jog vaikams reikalingas kambarys, kuriame niekieno netrukdomi galėtų skaityti knygas („*taip pat norėčiau, kad būtų kažkas panašaus į biblioteką, kad galėtumėm ramiai paskaityti <...>*“). Svarbu vaikams patenkinti ir kitus poreikius: higienos („*<...> kad kiekvienam vaikui būtų atskiras tualetas ir vonia <...>*“; „*kirpyklos*“), maisto („*<...> atskira virtuvė mes galėtume taisyti maistą*“), poilsio („*<...> ramybės kambarėlis*“), sveikatos priežiūros („*<...> kad būtų <...> daktarė, policija, apsauga <...>*“).

Kategorijos „IKT“ subkategorijų „Kompiuteriai“, „Internetas“, „Televizoriai“ turinys rodo, jog vaikams labai svarbu VDC naudotis IKT priemonėmis. Labiausiai išreikštos subkategorijos „Kompiuteriai“ bei „Internetas“, silpniau – subkategorija „Televizoriai“. Subkategorijos

„**Kompiuteriai**“ turinys atskleidžia, jog vaikams labai svarbu atėjus į VDC pažaisti kompiuterinius žaidimus („galėtų būti ir kompiuterių, kad vaikai galėtų irgi pažaisti“; „<...> kad būtų kiekvienam po kompiuterį žaidimui“), siūstis įvairius žaidimus („<...> kad per kompiuterį galėtų parsisiųsti daug žaidimų“). Be to, vaikai norėtų, jog VDC būtų ugdomi jų kompiuterinio raštingumo pradmenys („<...> ir čia mokyti vaikus <...>“), naudodamiesi kompiuteriu vaikai norėtų ruošti namų darbus („būtų kompiuterių, kad vaikai paruoštų namų darbus“). Subkategorijos „**Internetas**“ turinys rodo interneto poreikį VDC („čia galėtų būti internetas“; „<...> ir interneto“), tačiau vaikai nedetalizuoja, kokių tikslų jiems reikalingas internetinis ryšys. Subkategorijos „**Televizoriai**“ turinys atskleidžia televizorių reikalingumą VDC („noriu, kad būtų televizorius“; „<...> ir būtų telikas“), tačiau norima modernių televizorių – plokščiakranių („<...> kad būtų televizoriai ant sienų“).

Kategoriją „**Ugdymo(-si) priemonės**“ detalizuoja subkategorijos „Kitos priemonės“, „Muzikos instrumentai“, „Lentos“ bei „Knygos“. Subkategorijos „**Kitos priemonės**“ turinys liudija, kokios priemonės vaikams VDC yra reikalingiausios rankdarbiams („<...> galėtų būti kuo daugiau reikmenų rankdarbiams“), mokymuisi („<...> būtų labai dideli gaubliai <...>“; „<...> būtų daugybės lentelės“). Subkategorija „**Muzikos instrumentai**“ rodo, jog vaikams malonu užsiiminti muzikine veikla, turint naujus instrumentus („<...> būtų naujas pianinas <...>“; „<...> būtų naujas pianinas ir gerai grotų“). Subkategorija „**Lentos**“ iliustruoja, jog VDC vaikams maloni veikla – piešimas kreida ant lentų, todėl išreiškiami lūkesčiai šių ugdymo(-si) priemonių plėtrai („<...> būtų didelė lenta ir daug kreidų, kad galėtume piešti ant lentos“; „daug lentų piešti“). Subkategorija „**Knygos**“ rodo, jog vaikai nori VDC turėti daug įvairių knygų („daug knygų“; „<...> knygų komiksų <...>“).

Kategorija „**Žaidybinės veiklos priemonės**“ detalizuojama subkategorijomis „Stalo ir kiti žaidimai“ ir „Lėlės“. Labiausiai dominuoja subkategorija „Stalo ir kiti žaidimai“, silpniausiai – „Lėlės“. Subkategorijos „**Stalo ir kiti žaidimai**“ turinys liudija, jog vaikai nori VDC turėti daug žaidimų („<...> daug žaislų“; „daug daug žaidimų“), išskiriami stalo žaidimai („<...> turėtume žaidimą „Monopolį““), automobiliai („man labai patinka mašinos, todėl norėčiau, kad dienos centre būtų mašinų“). Subkategorija „**Lėlės**“ akcentuojama žymiai silpniau, tačiau jos turinys atskleidžia, jog mergaitės nori, kad VDC būtų jų mėgstamų lėlių - „barbių“ („norėčiau, kad būtų daug barbių“; „kad būtų daug barbių“).

Kategoriją „**Inventorius**“ paaiškina subkategorijos „**Baldai**“ ir „**Buitinė technika**“. Labiausiai akcentuojamas subkategorijos „**Baldai**“ turinys, kuris rodo, jog VDC reikėtų naujesnių, modernesnių baldų („kad nupirktų naujus stalus“; „čia reikėtų didesnių stalų <...>“). Subkategorija „**Buitinė technika**“ silpniau akcentuojama, tačiau jos turinys iliustruoja vaikų nuomonę, jog VDC turėtų būti

apsirūpinęs ir būtiniausiai buities prietaisais („<...> būtų naujesnis šaldytuvas ir mikrobangų krosnelė bei virduklės“; „trūksta siuvimo mašinos“).

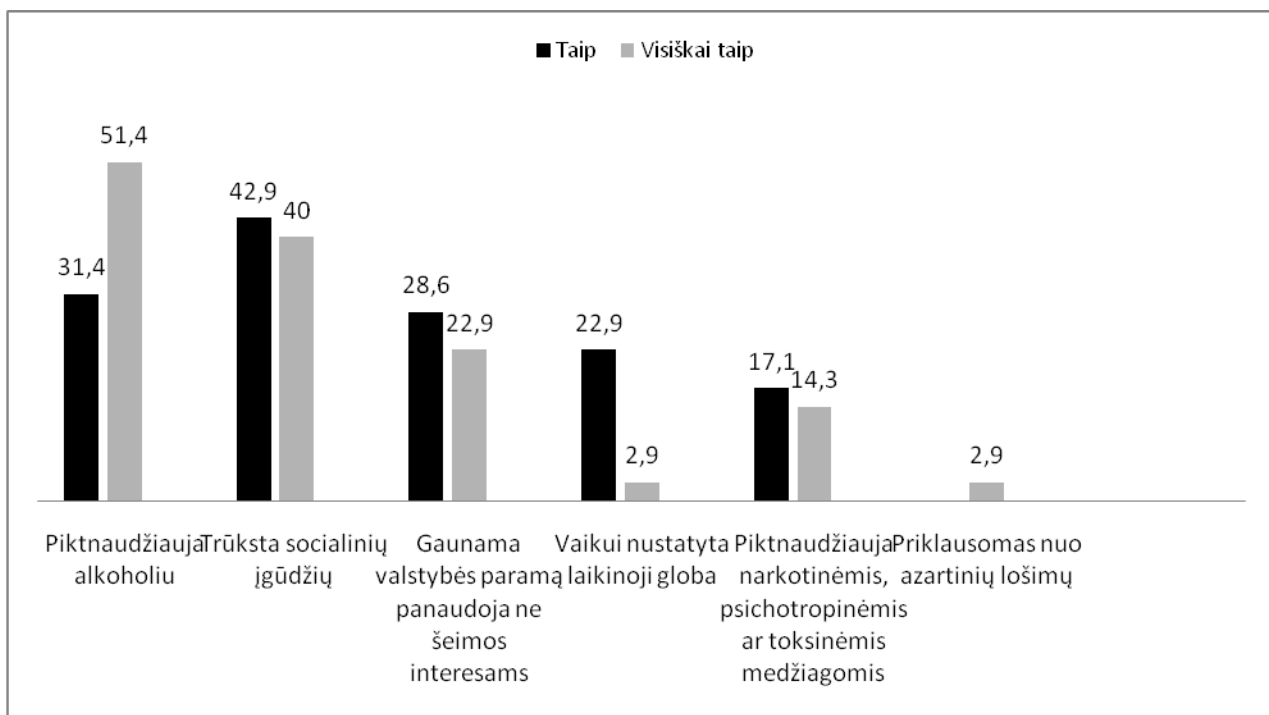
Prasminių kontekstų-teiginių pavyzdžiai atskleidžia, jog VDC lankančių socialinės rizikos šeimų vaikų ekspektacijose dominuoja materialinės bazės plėtra. Apibendrinant galima teigti, jog materialinės bazės gerinimo kontekste, socialinės rizikos šeimų vaikams reikšmingiausia yra naujų ir jau esamų patalpų plėtra, taip pat apsirūpinimas naujausiomis informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis, ypač akcentuojama kompiuterių įsigijimo svarba. Silpniau vaikai akcentuoja žaidybinei veiklai ir ugdymui(-si) reikalingų priemonių bei inventoriaus plėtrą.

4.2. KIEKYBINIS TYRIMAS. VDC TEIKIAMOS PAGALBOS SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ VAIKAMS RAIŠKA IR PLĖTROS GALIMYBĖS

Kiekybinio tyrimo tikslas - empiriškai ištirti VDC teikiamos pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams raišką ir plėtros galimybes.

VDC dirbančių specialistų anketinės apklausos rezultatai pateikiami analizuojant VDC teikiamos pagalbos sritis ir tikslus, vaikų poreikių tenkinimą VDC.

VDC teikiama pagalba yra orientuota į socialinės rizikos šeimų vaikus, todėl prieš analizuojant VDC teikiamos pagalbos sritis ir tikslus bus pateikiama šeimų, iš kurių į VDC ateina vaikai, charakteristika. Atliktas kiekybinis tyrimas rodo, kad VDC lankantys vaikai iš socialinės rizikos šeimų auga šeimose, kurioms būdingos įvairios problemos (žr. 15 pav.).

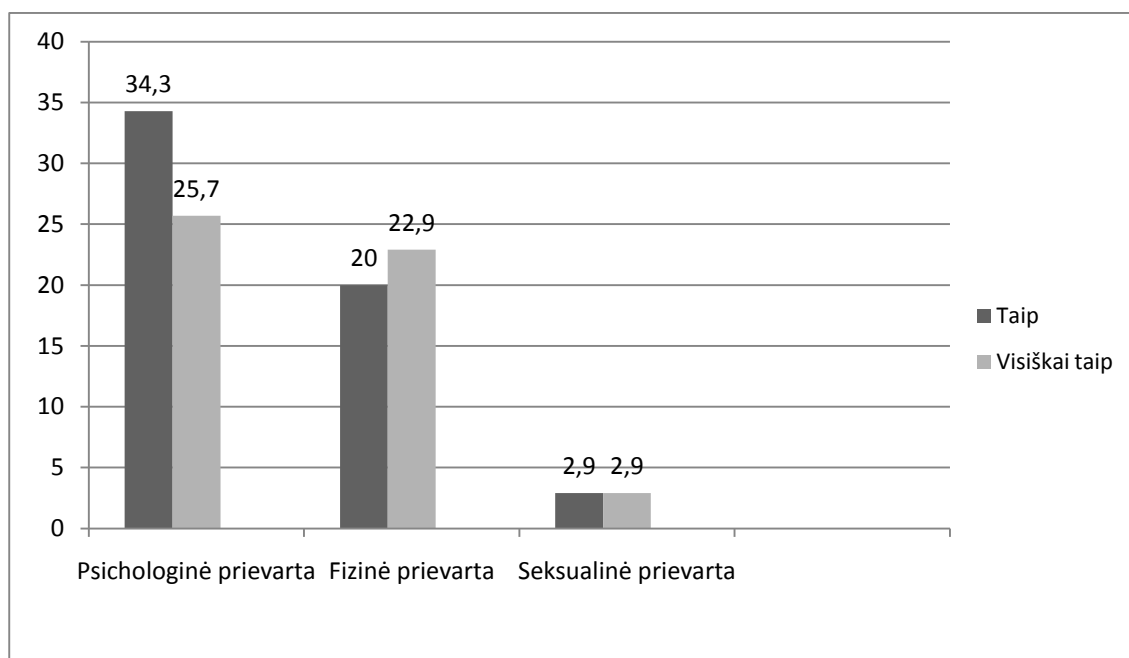

15 pav. Socialinės rizikos šeimos, kuriose auga VDC lankantys vaikai (procentai)

Dauguma vaikų auga tokiose šeimose, kuriose bent vienas iš tėvų *piktnaudžiauja alkoholiu* (51,4%), dėl socialinių įgūdžių stokos *nesugeba tinkamai prižiūrėti vaikų* (40%), *netinkamai naudoja gaunamą valstybės paramą* (22,9%), *piktnaudžiauja narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis* (14,3%) bei kai kuriems yra nustatytas *tėvų valdžios apribojimas* (2,9%) ir nedidelė dalis tėvų yra *priklausomi nuo azartinių lošimų* (2,9%). Pastaroji priklausomybė mažai paplitusi socialinės rizikos šeimose. Šiuos empirinio tyrimo duomenis patvirtina ir tyrimo teorinės priegos, kurios

akcentuoja, kad socialinės rizikos šeimose dažniausiai pasitaikančios problemos yra piktnaudžiavimas alkoholiu, psichotropinėmis medžiagomis, tėvystės įgūdžių stoka, dėl ko netenkinami svarbiausi vaikų poreikiai.

Vaikai į VDC ateina ir iš tokių šeimų, kuriose naudojama įvairių rūšių prievarta. Dažnai vaikai gyvena baimėje dėl galimos agresijos. Prieš vaikus šeimoje naudojamos prievartos raiška parodyta 16 paveiksle.

16 pav. Šeimoje prieš vaikus naudojama prievarta (procentai)

Tyrimas parodė, jog socialinės rizikos šeimų tėvai prieš vaikus dažniausiai naudoja *psichologinę* (25,7%) ir *fizinę* (22,9%) prievartą. *Seksualinės prievartos* naudojimas prieš vaikus pasitaiko žymiai rečiau (2,9%). Žinoma, reikia atsižvelgti į prievartos rūšims būdingus atpažinimo požymius. Pažymima, jog ypač sunku atpažinti seksualinės prievartos simptomus, o tai gali iškreipti realią situaciją nusakančius rezultatus. Taigi, atliktas tyrimas rodo, jog namuose prieš socialinės rizikos šeimų vaikus yra naudojama prievarta. S. Dapkienė (2007) pažymi, kad agresyvumas ateina iš šeimos, ir, jei su vaikais nebus atliekamas atitinkamas auklėjimas ir prevencinė veikla, tai ateityje sulauksime nusikaltėlių.

Apibendrinant galime teigti, jog į VDC ateina vaikų iš pačių įvairiausių socialinės rizikos šeimų, vienose yra piktnaudžiuojama alkoholiu, psichotropinėmis medžiagomis, kitose vaikai patiria įvairių formų prievartą, trečiose tėvams trūksta tėvystės, motinystės įgūdžių ar yra apribotos jų tėvystės teisės, gaunama valstybės parama naudojama ne šeimos interesams.

VDC teikiamos pagalbos sritys ir tikslai. Atlikta VDC dirbančių specialistų anketinė apklausa rodo, kokios pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams sritys centruose plėtojamos labiausiai (žr. 10 lentelė).

10 lentelė

VDC plėtojamos veiklos sritys (n=35)

<i>Teiginiai</i>	<i>M</i>	<i>Md</i>	<i>Mo</i>	<i>SD</i>	<i>Visiškai NE</i>	<i>NE</i>	<i>Ko gero, TAIP</i>	<i>TAIP</i>	<i>Visiškai TAIP</i>
Psichologinė pagalba	3,34	3,00	3	1,056	2,9	20,0	31,4	31,4	14,3
Vaikų laisvalaikio ir užimtumo organizavimas	4,26	4,00	5	0,741	-	-	17,1	40,0	42,9
Pamokų ruošos	4,31	4,00	5	0,796	-	2,9	11,4	37,1	48,6
Nemokamas maitinimas	4,60	5,00	5	0,651	-	-	8,6	22,9	68,6
Socialinių ir higienos įgūdžių formavimas	4,17	4,00	4	0,747	-	-	20,0	42,9	37,1
Vaikų ir tėvų ryšių stiprinimas	3,51	3,00	3	0,919	-	11,4	42,9	28,6	17,1
Ryšių su panašiomis įstaigomis užmezgimas ir palaikymas	3,60	4,00	4	0,736	-	5,7	37,1	48,6	8,6

Paaiškėjo, kad pagalba *pamokų ruošos* srityje išplėtota labiausiai ($M = 4,31$; $Md = 4$, $Mo = 5$), taip pat ir pagalba teikiant *nemokamą maitinimą* ($M = 4,6$; $Md = 5,00$; $Mo = 5$). Šiuos empirinio tyrimo duomenis patvirtina ir tyrimo teorinės prielaidos, kurios akcentuoja, jog VDC, trūkstant kvalifikuotų savo srities specialistų, veikla labiausiai orientuojama į pamokų ruošą, į pagalbą teikiant vaikams nemokamą maitinimą.

Anot G. Kvieskienės (2000), pagrindinė asocialaus elgesio vaikų didėjimo priežastis – vaikų nepriežiūra, kuri pasireiškia tuo, kad tėvai nesirūpina savo vaikais, nesidomi jų veikla, interesais, leidžia elgtis nepriimtiniu būdu, o kai šeimoje nėra priežiūros ir kontrolės, padidėja tikimybė vaikui perimti asocialias elgesio normas. Tyrimu nustatyta, kad VDC viena iš pagrindinių akcentuojamų pagalbos sričių - *vaikų laisvalaikio ir užimtumo organizavimas*, siekiant vaikus atitraukti nuo neigiamos gatvės daromos įtakos. Ši pagalbos sritis išplėtota stipriai „*Taip*“ (40%), „*Visiškai taip*“ (42,9), pastaroji reikšmė dominuoja tiriamojoje aibėje ($Mo = 5$).

Svarbi ir stipriai išplėtota pagalbos sritis VDC yra *socialinių ir higienos įgūdžių formavimas* ($M = 4,17$; $Mo = 4,00$; $SD = 0.747$). Pažymima, jog socialinės rizikos šeimų vaikams labai svarbu ugdyti socialinius ir higienos įgūdžius.

Tyrimas parodė, kad VDC dirbantys specialistai *užmezga ir palaiko ryšius su panašiomis organizacijomis* („*Taip*“ 48,6%; „*Visiškai taip*“ 17,1%). Mokslinėje literatūroje akcentuojama, jog

norint pasiekti optimaliausių darbo rezultatų svarbus vaidmuo tenka bendradarbiavimui (Leliūgienė, 2002; Žalimienė, 2003; Pivorienė, 2004).

Kaip rodo tyrimo duomenys, silpniausiai plėtojamos pagalbos sritys *vaikų ir tėvų ryšių stiprinimas* ($M = 3,51$; „Visiškai taip“ 17,1%) bei *psichologinė pagalba* ($M = 3,34$; $Md = 3,00$; „Visiškai taip“ 14,3%). Siekiant paaiškinti šiuos tyrimo rezultatus, pravartu pasiremti M. Bagdonaite (2007), kur kalbama, jog VDC specialistų pastangoms stiprinti tėvų ir vaikų ryšius neigiamą įtaką daro socialinės rizikos šeimų menka motyvacija priimti pagalbą iš šalies, dalyvauti pagalbos teikimo procese. VDC trūksta įsteigtų psichologų etatų, galima daryti prielaidą, jog dėl šios priežasties psichologinės pagalbos sritis plėtojama silpniau nei kitos.

Apibendrinant galima teigti, jog labiausiai, VDC darbuotojų nuomone, išplėtotos pagalbos VDC sritys yra *vaikų laisvalaikio ir užimtumo organizavimas, pamokų ruošą, nemokamas maitinimas* kiek silpniau išplėtotą pagalbą - *socialinių ir higienos įgūdžių formavimo, ryšių su panašiomis įstaigomis užmezgimo ir palaikymo*, silpniausiai - *psichologinės pagalbos teikimo* bei *vaikų ir tėvų ryšių stiprinimo kontekstuose*.

Atlikta VDC dirbančių specialistų anketinė apklausa rodo, į kokių tikslų įgyvendinimą labiausiai orientuota VDC veikla (žr. 11 lentelė).

11 lentelė

VDC veiklos tikslai (n = 35)

<i>Teiginiai</i>	<i>M</i>	<i>Md</i>	<i>Mo</i>	<i>SD</i>	<i>Visiškai NE</i>	<i>NE</i>	<i>Ko gero, TAIP</i>	<i>TAIP</i>	<i>Visiškai TAIP</i>
Mažinti neigiamą šeimos įtaką vaikui	3,80	4,00	4	0,994	-	11,4	25,7	34,3	28,6
Skatinti vaiko gebėjimų ugdymąsi	4,17	4,00	4	0,785	-	2,9	14,3	45,7	37,1
Skatinti vaiko saviraišką	4,43	4,00	4	0,558	-	-	2,9	51,4	45,7
Užtikrinti vaiko saugumą	4,26	4,00	4	0,780	-	2,9	11,4	42,9	42,9
Plėsti intelektualų pažintinį ir kūrybinį vaiko akiratį	4,29	4,00	4	0,622	-	-	8,6	54,3	37,1
Skatinti vaiką pasijusti pilnaverčiu visuomenės nariu	4,43	4,00	5	0,608	-	-	5,7	45,7	48,6
Skatinti vaiko mokymosi motyvaciją	4,29	4,00	4	0,710	-	2,9	5,7	51,4	40,0
Ugdyti vaiko asmeninės higienos įgūdžius	4,46	5,00	5	0,701	-	-	11,4	31,4	57,1
Užtikrinti vaiko fizinę gerovę	4,14	4,00	4	0,845	-	5,7	11,4	45,7	37,1

Tyrimo rezultatai rodo, jog VDC dirbantys specialistai siekia padėti vaikui integruotis į visuomenę, *pasijusti pilnaverčiu visuomenės nariu* ($Mo = 5$; $M = 4,43$, „Taip“ 45,7%; „Visiškai taip“ 48,6%). Ypatingas dėmesys skiriamas ugdant *vaiko asmeninės higienos įgūdžius* ($Mo = 5$; $M = 4,46$;

„Taip” 31,4%; „Visiškai taip“ 57,1%), būtent todėl, kad savo biologinėse šeimose šios pagalbos vaikai sulaukia retai. Kiti 10 lentelėje paminėti VDC veiklos tikslai plėtojami kiek mažiau nei pastarieji išvardinti. Tyrimo duomenys rodo, jog silpniausiai VDC veikla orientuota į tikslų, susijusių su neigiamos šeimos įtakos mažinimu vaikui ($M = 3,80$; „Taip” 34,3%; „Visiškai taip“ 28,6%).

Apibendrinant galima teigti, jog VDC veikla labiausiai orientuota į šių tikslų įgyvendinimą - skatinti vaiką pasijusti pilnaverčiu visuomenės nariu bei ugdyti vaiko asmeninės higienos įgūdžius, silpniausiai - mažinti neigiamą šeimos įtaką vaikui.

Kiekybinio tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, per kokias konkrečias paslaugas VDC teikia pagalbą socialinės rizikos šeimų vaikams. Akcentuojama, jog tokiems vaikams būtina įvairiapusė pagalba iš šalies, nes biologinėse savo šeimose neretai jie tinkamos pagalbos sulaukti negali. VDC paslaugos yra kaip centro teikiamos pagalbos sudėtinės dalys (žr. 12 lentelė).

12 lentelė

VDC teikiamos paslaugos socialinės rizikos šeimų vaikams (procentai)

<i>Paslaugos, kaip VDC teikiamos pagalbos elementai</i>	<i>Ne</i>		<i>Taip</i>	
	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
Socialinio konsultavimo	2	5,7	33	94,3
Psichologinio konsultavimo	5	14,3	30	85,7
Pedagoginio konsultavimo	1	2,9	34	97,1
Teisinio konsultavimo	24	68,6	11	31,4
Tarpininkavimo, atstovavimo, informavimo	1	2,9	34	97,1
Nukreipimo į kitas įstaigas	7	20,0	28	80,0
Maitinimo organizavimo			35	100,0
Grupinių-praktinių užsiėmimų pagal socialines programas organizavimo	3	8,6	32	91,4
Pamokų ruošos, mokymosi sunkumų sprendimo	1	2,9	34	97,1
Asmeninės higienos ir priežiūros	2	5,7	33	94,3
Dienos socialinės priežiūros	-	-	35	100,0
Laisvalaikio ir užimtumo organizavimo	-	-	35	100,0
Sociokultūrinės veiklos (pvz., renginiai, išvykos, ekskursijos)	-	-	35	100,0
Fizinio lavinimo	5	14,3	30	85,7
Kompiuterinio raštingumo ugdymo	2	5,7	33	94,3
Meninio ugdymo	1	2,9	34	97,1
Įtraukimo į visuomenines veiklas (pvz., akcijas, aplinkos tvarkymą)	-	-	35	100,0
Materialinės pagalbos	6	17,1	29	82,9

Kaip parodyta 13 lentelėje, VDC dirbantys specialistai visada vaikams iš socialinės rizikos šeimų teikia šias paslaugas: *maitinimo organizavimo, dienos socialinės priežiūros, sociokultūrinės veiklos (pvz., renginiai, išvykos, ekskursijos), įtraukimo į visuomenines veiklas (pvz., akcijas, aplinkos tvarkymą)*. Apie šių paslaugų teikimą atsakymo variantą „Taip“ pažymėjo visi respondentai (100%). Beveik visi respondentai teigė, jog teikiamos *pedagoginio konsultavimo (97,1%), tarpininkavimo, atstovavimo, informavimo (97,1%), kompiuterinio raštingumo ugdymo (97,1%), socialinio*

konsultavimo (94,3%), grupinių-praktinių užsiėmimų pagal socialines programas organizavimo (91,4%) paslaugas. VDC dirbantys darbuotojai socialinės rizikos šeimų vaikams ir šeimai mažiausiai teikia *teisinio konsultavimo* paslaugas („Ne“ 68,6%). Šiuos gautus tyrimo duomenis patvirtina visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ pateikta informacija, jog paslaugos, kurių labai reikia, tačiau VDC neteikia, yra teisinis konsultavimas (<http://www.gelbvaik.lt/gelbvaik/node/37>). Manoma, jog tai lemia darbuotojų kompetencijos trūkumas šioje srityje.

Kiekybinio tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kiek dažnai teikiamomis paslaugomis paslaugų gavėjai naudojami (žr. 13 lentelė).

13 lentelė

Socialinės rizikos šeimų vaikų naudojamų VDC teikiamų paslaugų dažnis (procentai)

<i>Paslaugos, kaip VDC teikiamos pagalbos elementai</i>	<i>Retai</i>	<i>Kartais</i>	<i>Dažnai</i>	<i>Visada</i>
Socialinio konsultavimo	5,7	20,0	34,3	40,0
Psichologinio konsultavimo	17,1	31,4	17,1	34,3
Pedagoginio konsultavimo		14,3	37,1	48,6
Teisinio konsultavimo	74,3	14,3	8,6	2,9
Tarpininkavimo, atstovavimo, informavimo	8,6	20,0	48,6	22,9
Nukreipimo į kitas įstaigas	28,6	45,7	20,0	5,7
Maitinimo organizavimo	-	-	2,9	97,1
Grupinių-praktinių užsiėmimų pagal socialines programas organizavimo	11,4	5,7	37,1	45,7
Pamokų ruošos, mokymosi sunkumų sprendimo	2,9	-	17,1	80,0
Asmeninės higienos ir priežiūros	5,7	5,7	31,4	57,1
Dienos socialinės priežiūros	-	8,6	14,3	77,1
Laisvalaikio ir užimtumo organizavimo	-	5,7	17,1	77,1
Sociokultūrinės veiklos (pvz., renginiai, išvykos, ekskursijos)	-	17,1	45,7	37,1
Fizinio lavinimo	22,9	17,1	37,1	22,9
Kompiuterinio raštingumo ugdymo	17,1	25,7	40,0	17,1
Meninio ugdymo	2,9	14,3	48,6	34,3
Įtraukimo į visuomenines veiklas (pvz., akcijas, aplinkos tvarkymą)	2,9	40,0	34,3	22,9
Materialinės pagalbos	28,6	37,1	25,7	8,6

Iš pateiktos 14 lentelės matyti, jog dauguma vaikų naudojami *maitinimo organizavimo* (97,1%) bei *pamokų ruošos, mokymosi sunkumų sprendimo* (80%) paslaugomis. Vaikams labai aktualu VDC gauti nemokamą maitinimą bei atlikti namų darbus. Taip pat dauguma vaikų naudojami *dienos socialinės priežiūros* (77,1%) bei *laisvalaikio ir užimtumo organizavimo* (77,1%) paslaugomis. Mažiausiai vaikai naudojami *teisinio konsultavimo* („Retai“ 74,3%) paslaugomis.

Apibendrinant VDC teikiamų vaikams ir jų naudojamų paslaugų dažnius, galima teigti, jog dažniai sutampa: tos paslaugos, kurios vaikams visada yra teikiamos, jos visada vaikų yra ir naudojamos.

VDC tenkinami vaikų poreikiai. VDC dirbančių specialistų nuomone, VDC teikiamos paslaugos, siekiant patenkinti esminius vaikų poreikius. 14 lentelė atskleidžia, kokie socialinės rizikos šeimų vaikų poreikiai labiausiai tenkinami.

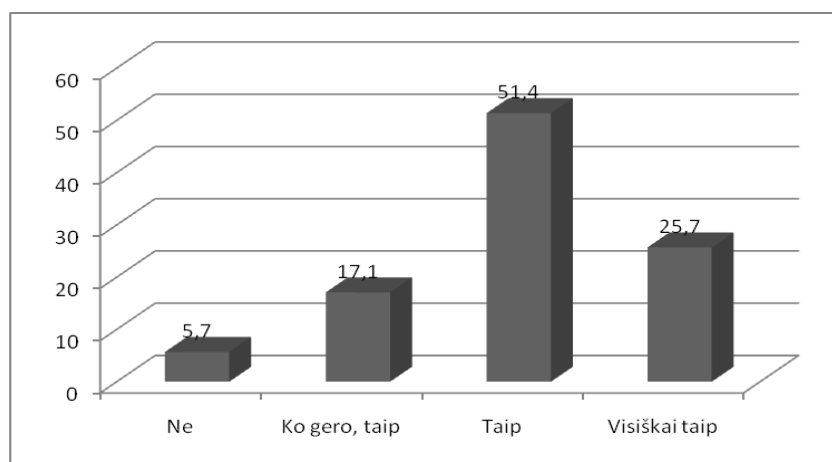
14 lentelė

VDC tenkinami vaikų poreikiai (n = 35)

<i>Teiginius</i>	<i>M</i>	<i>Md</i>	<i>Mo</i>	<i>SD</i>	<i>Visiškai NE</i>	<i>NE</i>	<i>Ko gero, TAIP</i>	<i>TAIP</i>	<i>Visiškai TAIP</i>
1.1. Fizinės gerovės užtikrinimas (maistas, pastogė, sveikatos priežiūra)	4,17	4,00	5	0,857	-	2,9	20,0	34,3	42,9
1.2. Emocinio ir protinio vystymosi užtikrinimas	3,97	4,00	4	0,822	-	2,9	25,7	42,9	28,6
1.3. Santykių su kitais žmonėmis užtikrinimas	3,97	4,00	3	0,822	-	-	34,3	34,3	31,4
1.4. Dvasinių poreikių tenkinimas	3,97	4,00	5	0,891	-	2,9	31,4	31,4	34,3

Svarbu, jog būtų patenkinami svarbiausi žmogaus poreikiai – biologiniai. VDC rūpinamasi vaikų *fizinės gerovės užtikrinimu* (maistu, pastoge, sveikatos priežiūra) ($M = 4,17$; $Mo = 5$; „Taip“ 34,3%; „Visiškai taip“ 42,9%). Socialinės rizikos šeimų vaikams, lankantiems VDC, sudarytos sąlygos patenkinti jų *dvasinius poreikius* ($M = 3,97$; $Mo = 5$; „Taip“ 31,4%; „Visiškai taip“ 34,3%). Taip pat tenkinami *emocinio ir protinio vystymosi* poreikiai („Taip“ 42,9%; „Visiškai taip“ 28,6%) bei *užtikrinami santykiai su kitais žmonėmis* („Taip“ 34,3%; „Visiškai taip“ 31,4%).

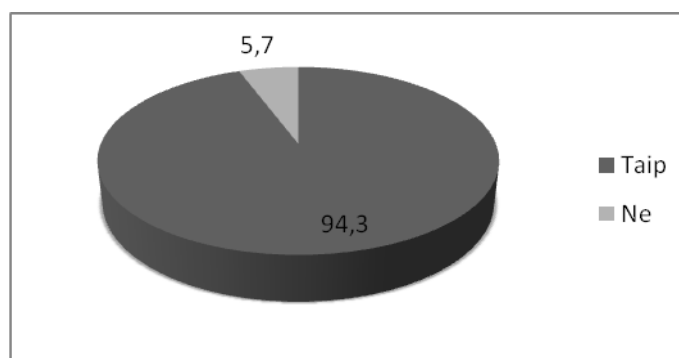
VDC dirbantys specialistai pagalbą teikia ne tik vaikui, tačiau siekiama teikti kompleksinę pagalbą vaikui ir jo šeimai, nes tik tokiu būdu įmanoma pasiekti laukiamų rezultatų. Respondentai anketinėje apklausoje išreiškė savo nuomonę apie kompleksinės pagalbos teikimą (žr. 17 pav.).

17 pav. VDC dirbantys specialistai teikia kompleksinę pagalbą (procentai)

Daugiau nei pusę respondentų teigia teikiantys kompleksinę pagalbą vaikui ir jo šeimai („Taip“ 51,4%), ketvirtadalis pažymėjo „*Visiškai taip*“ (25,7%) atsakymo variantą. Tik 5,7% teigia, kompleksinės pagalbos vaikui ir jo šeimai neteikiantys. Galima teigti, jog VDC lankantys socialinės rizikos šeimų vaikai ir jų tėvai sulaukia kompleksinės pagalbos, apimančios visų vaiko ir jo šeimos poreikių tenkinimą. Be to, tokia pagalba siekiama geriausiai padėti vaikui ir jo šeimai.

Teikiant kompleksinę pagalbą, svarbu, jog VDC bendradarbiautų su kitomis institucijomis. Bendradarbiavimas svarbi sąlyga, siekiant tinkamo, efektyvaus kompleksinės pagalbos teikimo vaikui ir šeimai (žr. 18 pav.).

18 pav. VDC bendradarbiavimas su kitais VDC, įstaigomis, organizacijomis, institucijomis (procentai)

Beveik visi tyrime dalyvaujantys VDC specialistai bendradarbiauja su kitais VDC, įstaigomis, organizacijomis, institucijomis (94,3%). Mokslinėje literatūroje akcentuojama, jog efektyvus bei veiksmingas vaiko poreikių tenkinimas įmanomas tik veikiant aktyviam VDC bei suinteresuotų institucijų (vaiko teisių apsaugos tarnybų, mokyklų, policijos komisariatų, socialinės paramos skyrių, savivaldybių ir kt.) darbuotojų tarpusavio bendradarbiavimui, sprendžiant kilusius sunkumus komandiniu principu (Leliūgienė, 2002; Žalimienė, 2003; Pivorienė, 2004).

VDC veiklos plėtros galimybės. Tyrimo metu respondentų buvo paprašyta pateikti nuomonę, kaip galėtų ir turėtų būti plėtojama VDC veikla Lietuvoje.

VDC veikla, teikiamų paslaugų kokybė, mastas yra susiję su veiklai skirtu *finansavimu*. Remiantis tyrimo rezultatais, galima teigti, jog svarbu, kad VDC būtų užtikrintas finansavimas, kuris, anot respondentų, turėtų būti nuolat kontroliuojamas. VDC dirbantys specialistai teigia, jog niekada negali būti tikras, ar kitais metais VDC gaus reikiamą finansavimą.

Respondentų pateikti atsakymai apie VDC veiklos plėtros galimybes rodo, kad svarbus dėmesys turėtų būti skiriamas – *bendradarbiavimui*. Respondentai teigia, kad išplėsti VDC paslaugų tinklą galima bendradarbiaujant su švietimo įstaigomis, VDC ir kitomis suinteresuotomis įstaigomis, svarbi

sąlyga – geranoriškas bendradarbiavimas dalijantis patirtimi, organizuojant bendrus renginius, akcijas ir pan.

Žmogiškieji ištekliai – esminis sėkmingos VDC veiklos pagrindas. Respondentų nuomone, VDC turėtų būti *įdarbinta daugiau įvairių sričių specialistų*, dirbančių su socialinės rizikos šeimomis ir vaikais. Būtina organizuoti VDC darbuotojų *kvalifikacijos kėlimą*, rengiant seminarus, teikiant konsultacijas su suinteresuotomis institucijomis (vaiko teisių apsaugos tarnyba, pedagogine psichologine tarnyba, mokykloms, policijos komisariatais ir pan.). VDC dirbantys specialistai pastebi, jog VDC turėtų būti plėtojama *savanorystės praktika*. L. Žalimienė (2003) akcentuoja, jog savanoriai nevyriausybinėse organizacijose sudaro galimybę teikti pigesnes paslaugas.

Tyrimo rezultatai rodo, jog VDC dirbantys specialistai pastebi, kad būtina informuoti visuomenę apie VDC veiklą, tikslus, teikiamas paslaugas. Be to, norint plėsti VDC veiklą reikia keisti visuomenės, valdžios institucijų **požiūrį** į VDC veiklą.

Remiantis tyrimo rezultatais, **kiekviena bendruomenė turi turėti VDC**. Siekiant plėsti VDC veiklą Lietuvoje reikėtų įsteigti daugiau VDC, ypač, respondentai akcentuoja, jog VDC trūksta miesteliuose ir kaimo vietovėse. Anot respondentų, *miestelių, kaimo bendruomenės galėtų steigti VDC, nes jos geriausiai žino apie rizikos šeimas*.

Svarbi sąlyga VDC plėtrai Lietuvoje – VDC **prieinamumas** kiekvienam vaikui. Respondentai pažymi, jog VDC veikla turi *apimti didesnę skaičių vaikų*, pagalba turi būti prieinama *kiekvienam vaikui*.

Apibendrinant respondentų pateiktus atsakymus apie VDC veiklos plėtros galimybes, galima teigti, kad VDC darbuotojai mano, jog ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas pastoviam, stabiliam VDC finansavimo užtikrinimui. Be to, VDC dirbantiems specialistams svarbu, jog vyktų geranoriškas bendradarbiavimas su suinteresuotomis institucijomis, būtų įdarbinta daugiau įvairių sričių specialistų, organizuojami kvalifikacijos kėlimo seminarai, kursai. Siekiant plėsti VDC veiklą reikia informuoti visuomenę apie VDC veiklą, tikslus, teikiamas paslaugas, jog pagalba būtų prieinama kiekvienai šeimai ir vaikui, kuriems ji reikalinga.

IŠVADOS

1. Tyrimo **pirmoji hipotezė**, tikėtina, kad socialinės rizikos šeimų vaikams vienodai reikšminga VDC materialinė, edukacinė ir sociokultūrinė pagalba nepasitvirtino, tyrimo duomenys atskleidė, jog vaikai labiausiai akcentuoja sociokultūrinę pagalbą, kiek silpniau akcentuojama – edukacinė pagalba, silpniausiai – materialinė pagalba. Iš dalies pasitvirtino **antroji hipotezė** - egzistuoja prieštaravimas tarp VDC teikiamos pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams ir jų ekspektacijų minėtos pagalbos teikimo kontekste, tyrimo duomenimis socialinės rizikos šeimų vaikai, lankantys VDC, savo ekspektacijose numato paslaugų plėtrą, kuri ypač susijusi su materialinės bazės plėtra (naujų ir jau esamų patalpų plėtra, apsirūpinimu naujausiomis IKT). Be to, vaikai savo ekspektacijose labiausiai akcentuoja edukacinės pagalbos plėtrą, kiek silpniau – sociokultūrinės pagalbos, silpniausiai – materialinės pagalbos plėtrą.

2. Mokslinės literatūros analizė rodo, kad socialinės rizikos šeimose augantys vaikai yra kiekvienos visuomenės ypač daug dėmesio reikalaujantis objektas. Šeimai nesugebant tinkamai rūpintis savo atžalomis tai daryti, privalo valstybė. Sparčiai kintančios ekonominės bei socialinės gyvenimo sąlygos, visuomenėje vykstančios permainos vis labiau pažeidžia silpnas, įvairių materialinių bei psichologinių problemų turinčias šeimoms. Socialinės rizikos šeimos nesugeba užtikrinti pagrindinių vaikų teisių: neužtikrinama tinkama vaikų priežiūra, ugdymas, higieninių poreikių tenkinimas, laisvalaikis ir pan.

3. Atlikus mokslinės literatūros analizę, pastebėta, kad pagalbos socialinės rizikos šeimai ir vaikui tipai ir tinklas silpnai išplėtoti, trūksta veiksmų koordinavimo plano. Socialinės rizikos šeimos problema turėtų būti sprendžiama iš karto dviem paralelinėmis kryptimis – prevencijos ir intervencijos, tačiau praktikoje yra priešingai, pagalba ir parama labiau orientuota į padarinius, socialinių išmokų mokėjimą tokioms šeimoms.

4. Viena iš institucinės pagalbos formų socialinės rizikos šeimai ir vaikui – VDC, kuris teikia pedagoginę, psichologinę, materialinę, sociokultūrinę pagalbą. VDC siekia padėti socialinės rizikos šeimų vaikams integruotis į visuomenę, užimti vaikus turininga veikla, atitraukiant juos nuo neigiamos gatvės įtakos, ugdyti bendravimo įgūdžius, skatinti vaikų saviraišką, didelį dėmesį skiriant vaikų savarankiškumo ugdymui, siekiant, jog vaikai jaustųsi pilnavertėmis asmenybėmis.

5. Kokybinio tyrimo rezultatai parodė, kad VDC teikia edukacinę, materialinę, sociokultūrinę pagalbą. Reikšmingiausia socialinės rizikos šeimų vaikams yra sociokultūrinė pagalba (jos kontekste vaikai labiausiai vertina ekskursijų/išvykų organizavimą), kiek silpniau išreikšta edukacinė pagalba (jos kontekste vaikams reikšmingiausia pamokų ruošą), silpniausiai vaikų akcentuojama materialinė

pagalba (jos kontekste vaikai labiausiai vertina nemokamą maitinimą). Vaikų ekspektacijos atskleidė, kad pagrindinės VDC pagalbos vaikams plėtros kryptys turėtų būti labiausiai susijusios su edukacinės (jos kontekste išreiškiami lūkesčiai dėl sporto, meninių būrelių bei pamokų ruošos), kiek silpniau - sociokultūrinės (jos kontekste ypač daug dėmesio skiriama ekskursijų organizavimui) ir silpniausiai - materialinės (ypatingas dėmesys šioje pagalbos srityje skiriamas nemokamam maitinimui) pagalbos plėtra. Nors materialinės pagalbos plėtros poreikis išreiškiamas silpniausiai, tačiau vaikų ekspektacijose stipriai dominuoja VDC materialinės bazės plėtra.

6. Kiekybinio tyrimo rezultatai parodė, kad labiausiai išplėtos veiklos sritys VDC yra vaikų laisvalaikio ir užimtumo organizavimas, pamokų ruošos, nemokamas maitinimas, kiek silpniau išplėtos sritys - socialinių ir higienos įgūdžių formavimas, ryšių su panašiomis įstaigomis užmezgimas ir palaikymas, silpniausiai - psichologinės pagalbos teikimo bei vaikų ir tėvų ryšių stiprinimo kontekstuose. VDC darbuotojai mano, jog siekiant VDC veiklos plėtros Lietuvoje, būtina VDC užtikrinti pastovų, stabilų finansavimą, įdarbinti daugiau įvairių sričių specialistų, organizuoti darbuotojams kvalifikacijos kėlimo seminarus, kursus, informuoti visuomenę apie VDC tikslus, veiklą, teikiamas paslaugas, darbuotojai turėtų aktyviai bendradarbiauti su suinteresuotomis institucijomis (vaiko teisių apsaugos tarnyba, pedagogine psichologine tarnyba, mokykloms, policijos komisariatais ir pan.).

7. Atliktas kokybinis ir kiekybinis tyrimas rodo, jog VDC neteikiama psichologinė pagalba (nėra dirbančių kvalifikuotų šios srities specialistų) taip pat ir vaikai savo ekspektacijose neatskleidė psichologinės pagalbos plėtros poreikio.

REKOMENDACIJOS

VDC dirbantiems specialistams, vadovams:

1. Svarbu VDC teikti socialinės rizikos šeimai ir vaikui kompleksinę pagalbą, siekiant patenkinti esminius vaiko asmenybės poreikius, plėtojant VDC savanorystės praktiką, tokiu būdu pritraukiant į VDC veiklą specialistus, kurių ypač trūksta, pavyzdžiui, psichologus, kūno kultūros mokytojus ir kitus būtinus darbuotojus.

2. Svarbus VDC veiklos tikslas – gerinti socialinės rizikos šeimų tėvystės ir motinystės įgūdžius. Šiam tikslui įgyvendinti rekomenduojama VDC dirbantiems specialistams, vadovams naudoti įvairesnes bendravimo su tėvais formas (popietes, vakarones, koncertus, žygius, išvykas ir kt.), siekiant įtraukti tėvus į pagalbos jiems teikimo procesą, tuo pačiu stiprinant vaikų ir tėvų ryšius.

3. Rekomenduojama supažindinti visuomenės narius su VDC teikiama pagalba, veiklos turiniu, tikslais, organizuojant atviras durų dienas VDC, renginius bendruomenės, miesto mastu, rengiant informacinius lankstinukus, informaciją skelbiant internetiniuose tinklalapiuose, vietos laikraščiuose ir pan.

4. Vaikai labai greitai pripranta prie materialių dalykų, teikiamos materialinės pagalbos jiems, svarbu VDC daugiau dėmesio skirti vaikų darbinių ir socialinių įgūdžių plėtojimui, siekiant paruošti vaikus savarankiškam gyvenimui visuomenėje, ugdyti savimi pasitikinčias, pilnavertes asmenybes.

VDC steigėjams:

1. Rekomenduojama sukurti VDC informacijos koordinavimo, bendradarbiavimo sistemą su suinteresuotomis institucijomis (kitais VDC, vaiko teisių apsaugos tarnyba, mokyklomis, policijos komisariatais ir kt.), siekiant optimaliausių darbo rezultatų, teikiant pagalbą socialinės rizikos šeimai ir vaikui.

2. Darbuotojų profesinis pasirengimas bei asmeninės savybės turi įtakos dirbant su vaikais. VDC dirbantiems specialistams turėtų būti specialiai rengiami seminarai, kursai suteikiantys žinių ir įgūdžių, reikalingų darbui su socialinės rizikos šeimomis ir vaikais.

3. Svarbu užtikrinti įsteigtam VDC stabilų bei pastovų finansavimą.

LITERATŪRA

1. Bagdonaitė M. (2007). „Probleminių“ šeimų vaikai: ar pavyks įveikti užburta ratą? [Žiūrėta 2008-09-17]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/61422>.
2. Bagdonaitė M. (2007b). Šiandien skursta daugiau nei trečdalis Lietuvos daugiavaikių šeimų. [Žiūrėta 2008-11-08]. Prieiga per internetą: http://www.skurdas.lt/lt/news.php?news_id=167&start1=170&start2=0.
3. Baniulaitienė A. (2008). Olandų šeimos padeda atsitiesti lietuvių šeimoms. [Žiūrėta 2008-11-08]. Prieiga per internetą: http://www.skurdas.lt/lt/news.php?news_id=301&start1=40&start2=0.
4. Barštytė V. (2008). Lietuvoje vaikai – vieni skurdžiausiai gyvenančių ES. *Laikas*, 2008 m. kovo 7-13 d., p. 7.
5. Berger L. P., Luckmann T. (1999). *Socialinis tikrovės konstravimas*. Vilnius: Pradai.
6. Bitinas B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
7. Bulotaitė L., (2004). *Narkotikai ir narkomanija*. Vilnius: Tyto alba.
8. Burton J. (ed.). (1990). *Conflict: Human Needs Theory* (vol. 2 of the Conflict Series). Macmillan.
9. Charles C. M. (1999). *Pedagoginio tyrimo įvadas*. Vilnius: Alma Littera.
10. Dapkienė S. (2007). Deviantiškas vaikas – auka ar agresorius? *Socialinis ugdymas: vaiko ir šeimos teisių apsauga IV*. Respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos straipsnių rinkinys. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
11. Dirvonienė L., Pivorienė J. (2007). Rizikos šeimų poreikiai ir jų tenkinimo galimybės. *Socialinės grupės: iš praeities į dabartį*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
12. Dolmantienė A., (2009). *Socialinių reikalų ir darbo komitetas domėjosi vaikų dienos centru veikla*. [Žiūrėta 2009-11-01]. Prieiga per internetą: http://74.125.77.132/search?q=cache:PJeXmvCuqa8J:www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show%3Fp_r%3D6666%26p_d%3D90830%26p_k%3D1+vaik%C5%B3+dienos+centr%C5%B3+programa+2009&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt.
13. *Elektrėnų vaikų dienos centras*. [Žiūrėta 2010-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www.vdc.lt/content/blogcategory/4/17/>.
14. Gage N. L., Berliner D. C. (1994). *Pedagginė psichologija*. Vilnius: Alma Littera.
15. Gaidytė N. (2007). Daugėja skurstančių vaikų. *Informacinis leidinys „Švietimo naujienos“*, 2007 m. Nr.12(247), p. 7.

16. Gaižauskienė A. (2005). Rizikos grupės vaikų ypatumai. *Socialinė pagalba rizikos grupės vaikams*: respublikinė mokslinė-metodinė konferencija: programa ir pranešimų tezės. 2005 m. rugsėjo 23 d. Kaunas.
17. Garmezy N. (1993). Children in Poverty: Resiliency despite Risk. *Psychiatry* 56.
18. Giddens A. (2005). *Sociologija*. Kaunas.
19. Grigutytė N., Karmaza E., Kemerienė S., (2004). *Vaikų, patyrusių seksualinę prievartą, ir jų artimųjų rehabilitacija ir reintegracija*. Metodinės rekomendacijos socialiniams darbuotojams ir socialiniams pedagogams. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
20. Ignatavičienė S., Žukauskienė R. (1999). *Rizikos grupės vaikai*. Vilnius: Leidybos centras.
21. Išoraitė M. (2005). Socialinių paslaugų administravimas. Vilnius: Saulelė.
22. Johnson L.C., (2001). *Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
23. Jonutytė I., Binkauskaitė D., Gelžinienė J. (2007). Socialiai apleistų vaikų teigiamo savęs vertinimo ugdymas šokiu. *Socialinis ugdymas: vaiko ir šeimos teisių apsauga IV*: Respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos straipsnių rinkinys. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
24. Juodaitytė A. (2003). *Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
25. Kairys J. (2001). *Tarp paramos ir pagalbos: (atviro distancinio mokymosi medžiaga)*. Utena: Kintava.
26. Kardelis K. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus.
27. Kibirkštienė A. (2007). *Motinos, blogesnės už pamotes*. [Žiūrėta 2008-11-08]. Prieiga per internetą: <http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/motinos-blogesnes-uz-pamotes-46464>.
28. Kolitzus H. (2002). *Vyrai gėrė, vyrai gers*. Vilnius.
29. Kondrotaitė G. (2006). Socialinės rizikos šeimos Lietuvoje: atvejo studija. *Filosofija. Sociologija*. Nr. 4.
30. Kostinienė E. (2007). Mama, leisk tave mylėti... *Laikas*, 2007 m. gegužės 4-10 d., p. 5.
31. Kovachevikj R., Bijedikj M., Kuralikj-Kjishikj L., Muftikj E. (2009). Family risk factors as indicators of behavioral problems with youth. *Journal of special education and rehabilitation* 10(1-2). [Žiūrėta 2010-01-08]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=18&hid=111&sid=c068a3ea-abbf-4792-ac04-6f52af9ff39c%40sessionmgr111>.

32. Kvedaravičiūtė I. (2007). Nevyriausybių organizacijų vaidmuo sprendžiant socialines „gatvės vaikų“ problemas. *Pedagogika*, 88, p. 131-137.
33. Kvieskienė G. (2000). *Socializacijos pedagogika: mokymo priemonė socialinės pedagogikos studentams*. Vilnius: Baltijos kopija.
34. Leliūgienė I. (2002). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas: Technologija.
35. Leliūgienė M., Klemkaitė J. (2004). *Dailės terapija socialiniame darbe*. Vilnius
36. Lepeškienė V. (1996). *Humanistinis ugdyimas mokykloje*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
37. Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas. 2006 m. lapkričio 21 d. Nr. X-916 Vilnius. [Žiūrėta 2010-01-08]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=287573.
38. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gruodžio 17 d. įsakymas Nr. A1-207. Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo. [Žiūrėta 2009-06-21]. Prieiga per internetą: <http://www.folex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=69978>.
39. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo. 2006 m. balandžio 5 d. Nr. A1-93. Vilnius. [Žiūrėta 2009-11-01]. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?-304390462>.
40. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493. Vilnius.
41. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. 1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489. Vilnius. [Žiūrėta 2009-11-01]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=364830&p_query=&p_tr2=.
42. Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas. 2007 m. birželio 28 d. Nr. X-1238. Vilnius. [Žiūrėta 2009-11-01]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=301806&p_query=&p_tr2=.
43. Lietuvos Respublikos valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymas. 2004 m. gegužės 18 d. Nr. IX-2237. Vilnius. [Žiūrėta 2009-11-01]. Prieiga per internetą: <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=11958&Zd=&Vr=7>.
44. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Nacionalinės vaikų dienos centrų 2005-2007 metų programos patvirtinimo. 2004 m. gruodžio 1 d. Nr. 1525. Vilnius. [Žiūrėta 2009-11-01].

- Prieiga per internetą:
http://www.mususeima.lt/lt/straipsniai/istatymu_skraynele/programos/vaiku_dienos_centru_programa/.
45. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas dėl vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metų plano patvirtinimo. 2005 m. vasario 17 d. Nr. 184. Vilnius.
46. Lietuvos suaugusiųjų švietimo ir informavimo centras. (2007). Vaikų dienos centruose teikiamų socialinių paslaugų įvairovės ir kokybės, darbo su socialinės rizikos šeimomis ir vaikais veiksmingumo įvertinimas. Tyrimo ataskaita. Vilnius, 2007 m. [Žiūrėta 2009-12-18]. Prieiga per internetą:
http://74.125.77.132/search?q=cache:Kl6vP9qmtK4J:www.sppd.lt/library/js/tiny_mce/plugins/simplebrowser/assets/file/VDC%2520Tyrimas.doc+.
47. Luobikienė I. (2000). *Sociologija: bendrieji pagrindiniai ir tyrimų metodika*. Kaunas: Technologija.
48. Luobikienė I. (2002). *Sociologinių tyrimų metodika*. Kaunas: Technologija.
49. Merkys G. (1995). *Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys*. Paskaitų konspektas. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas.
50. Mickūnas A., Stewart D. (1994). *Fenomenologinė filosofija*. Vilnius: Baltos lankos.
51. Morkūnienė J. (1995). *Humanizmas. Filosofinės teorijos metmenys*. Vilnius: Leidybos centras.
52. Ozmon H. A., Samuel M. C. (1996). *Filosofiniai ugdymo pagrindai*. Vilnius: Leidybos centras.
53. Pieters D. (1998). *Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus*. Vilnius: Eugrimas.
54. Pivorienė J. (2004). *Sociologijos pagrindai socialiniame darbe: šeima, sveikata*. Kaunas: Lietuvos veterinarijos akademija.
55. Pruskus V. (2004). *Sociologija: teorija ir praktika*. Vilnius: Teisės ir verslo kolegija.
56. Rudzkienė V. (2005). *Socialinė statistika: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
57. Sakalauskas G. (2000). *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras.
58. Sakalauskas V. (1998). *Statistika su Statistica*. Vilnius: Margi raštai.
59. *Socialinė pagalba Lietuvoje*. [Žiūrėta 2010-01-08]. Prieiga per internetą:
<http://www.vpu.lt/socpedagogika/socpagalba/>.

60. Stagner M. W., Lansing J. (2009). Progress toward a Prevention Perspective. *Future of Children*. Vol. 19 Issue 2.
61. Statistikos departamentas. [Žiūrėta 2010-01-08]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1878>.
62. Suslavičius A. (2006). *Socialinė psichologija: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams ir ne tik jiems*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
63. Šablinskienė I., *Apie „Gelbėkit vaikus“ vykdomą Vaikų dienos centrų programą palankių socialinių sąlygų neturintiems vaikams ir jų šeimoms projektą*. [Žiūrėta 2009-11-01]. Prieiga per internetą: http://atvirukai.inspe.lt/Dienos_centru_programa.
64. Tamkevičius S. (1999). *Ganytojo žodis*. [Žiūrėta 2008-11-08]. Prieiga per internetą: <http://www.lcn.lt/kaunas/kan/index.html>.
65. Tamošauskas G. *Petrašiūnų Gailestingumo namai*. [Žiūrėta 2008-11-08]. Prieiga per internetą: <http://www.kapuciniai.lt/parapija-Veikla.htm>.
66. Tamošiūnaitė L. (1992). *Ne toks kaip kiti*. Vilnius.
67. *Vaikų dienos centrai*. [Žiūrėta 2009-11-08]. Prieiga per internetą: <http://www.gelbvaik.lt/gelbvaik/node/37>.
68. Vaikų dienos centrų situacija Lietuvoje. (2009). Nr. 06-5-16.
69. Valickas G. (1997). *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: Lietuvos teisės akademijos Leidybos centras.
70. Williams F., Monge P. (2006). *Statistika: kaip suprasti kiekybinius tyrimus*. Vilnius: Žara.
71. Žalimienė L. (2003). *Socialinės paslaugos*. Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija.
72. Žukauskienė R. (2006). *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.

PRIEDAI